

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOSOPHIA

1

1978

CLUJ-NAPOCA

REDACTOR ȘEF: **Prof. I. VLAD**

REDACTORI ȘEFI ADJUNȚI: **Prof. I. HAIDUC, prof. I. KOVÁCS, prof. I. A. RUS**

COMITETUL DE REDACȚIE FILOSOFIE: **Prof. A. DANCSULY, prof. T. HĂGAN, prof. N. KALLOS, prof. T. POP, prof. I. RADU, prof. G. TOMUȚA (redactor responsabil), lector C. BLAJ (secretar de redacție)**

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOSOPHIA

1

 Redacția: 3400 CLUJ-NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 34 50

SUMAR – CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT – СОДЕРЖАНИЕ

Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu despre marxism ● Conception du camarade Nicolae Ceaușescu sur le marxisme (I. IRIMIE, KALLÓS N.)	3
Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu despre unitatea indisolubilă dintre teoria și practica construcției socialismului ● Conception du camarade Nicolae Ceaușescu sur l'unité indissoluble entre la théorie et la pratique de l'édification du socialisme (G. TOMUȚA, A. MIHU)	6
Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la formarea omului nou ● Conception du camarade Nicolae Ceaușescu sur la formation de l'homme nouveau (GR. DRONDOE)	9
FILOSOFIE – POLITOLOGIE	
A. MARGA, Opera lui Horkheimer (I) ● Der Horkheimers Werk (I)	20
T. POP, Principii teoretice orientative ale ontologiei heideggeriane ● Directive theoretical principles to Heidegger's ontology	26
GH. TOMA, Conceptul de filosofie la C. Rădulescu-Motru ● C. Rădulescu-Motru's concept of philosophy	32
C. BLAJ, Note pe marginea unui concept – regimul politic capitalist ● Notes marginales concernant un concept – le régime politique capitaliste	38
I. LEICU, Considerații cu privire la regimul social-politic existent în România interbelică ● Considerations regarding the social and political regime in Romania between the two World Wars	45
A. PANTEA, Cîteva aspecte ale luptei de idei în America Latină ● Aspects de la confrontation des idées en Amérique Latine	50
O. ȘINCAI, Știința în societatea post-industrială ● Science in the post-industrial society	56

P E D A G O G I E

GH. NEAMȚU, A. FĂRCAȘ, Rolul istoriei în formarea, dezvoltarea și consolidarea conștiinței și conduitei patriotice la elevi ● The role of history in the formation, development and consolidation of conscience and patriotic conduct at pupils	60
A. FELEA, Organizarea activității în grup la lecțiile de limbi moderne (limba rusă) ● Организация групповой работы на уроках иностранного языка	65
S. TRITEANU, Însușirea cunoștințelor despre „Funcțiile trigonometrice” prin activitatea independentă și munca în grup a elevilor (clasa a VII-a) ● Die Aneignung der Kenntnisse über trigonometrische Funktionen durch individuelle und Gruppenarbeit in der VII. Klasse	71
Recenzii — Books — Livres parus — Buchbesprechungen — Рецензии	
Maurice Debesse et Gaston Mialaret, <i>Traité des sciences pédagogiques</i> (tome 5) (D. SALADE)	79
Cronică — Chronicle — Chronique — Chronik — Хроника	
Discuție de lucru cu caracter interdisciplinar	79

CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU DESPRE MARXISM

Pentru un revoluționar comunist, și cu atât mai mult pentru cel investit cu răspunderi majore pentru destinele poporului său, atitudinea față de marxism, modul de a-l înțelege, priceperea de a se folosi de el sînt definitorii pentru întreaga lui personalitate, gîndire și activitate. În spiritul autentic și funciar al marxismului, conducătorul partidului și statului nostru consideră această învățătură, ca și fondatorii ei, nu ca o dogmă, ci o călăuză în acțiune. Activitatea lui teoretică se înscrie complet în liniamentele generale și de fond ale unui marxism *novator*, concordant cu noile cerințe ale României de azi, ale lumii contemporane.

Încă la Congresul al IX-lea, moment de cotitură în istoria partidului și în construirea noii orînduiri în țara noastră, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ales ca secretar general al partidului, a formulat acea poziție principală care stă la baza întregii sale activități de aplicare și de dezvoltare creatoare a marxismului. „Marxismul este o știință vie, care se dezvoltă și se îmbogățește neconținut, sintetizînd experiența istorică și concluziile dezvoltării sociale“. Afirmînd și argumentînd — atât istoric cît și logic — această viziune despre marxism, tovarășul Nicolae Ceaușescu a elaborat în lucrările sale principiile promovării marxismului ca o călăuză în acțiune, ale dezvoltării lui creatoare.

Este vorba, mai întîi, despre principiul aplicării și dezvoltării *concret-istorice* — în funcție de loc și de timp — a marxismului. În funcție de loc, deoarece în aplicarea și dezvoltarea învățăturilor general-valabile ale marxismului trebuie să se țină seama de nivelul de dezvoltare economică a țărilor și popoarelor respective, de condițiile lor specifice, sociale și naționale, de tradițiile politice, ideologice, culturale, de ansamblul relațiilor internaționale. În funcție de timp, deoarece soluțiile elaborate cu ajutorul marxismului creator trebuie să corespundă cerințelor etapei istorice în care evoluția socială a unui popor se află la un moment dat. Analiza concretă a situației concrete reprezintă comandamentul major al dialecticii marxiste. În gîndirea și activitatea conducătorului partidului și statului nostru dialectica își dovedește din plin valențele sale „critice și revoluționare“ relevate încă de Marx. Înțelegerea profundă și sondarea pînă la ultimele consecințe ale dialecticii dintre general și particular, dintre momentele naționale și cele internaționale, dintre tradiții și inovații în revoluția și construcția socialistă constituie una din sursele principale ale acestei atmosfere tonice, viguroase ce se degajă din gîndirea marxistă creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Fidelitatea principală și disponibilitatea excepțională față de tot ce e nou sînt coordonatele principale ale atitudinii tovarășului Nicolae Ceaușescu față de

marxism. Nu este deloc întâmplător faptul că cel mai reprezentativ document al marxismului creator din România, Programul partidului, inspirat și elaborat sub conducerea nemijlocită a tovarășului Nicolae Ceaușescu, subliniază deopotrivă valabilitatea universală a marxismului și necesitatea vitală a scrutării noului, a afirmării spiritului revoluționar. Aliniatul respectiv din Program sintetizează, de fapt, ceea ce este esențial și definitoriu pentru concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu despre marxism, impunându-se aici invocarea lui. „Baza ideologică a partidului este materialismul dialectic și istoric, socialismul științific, teoria marxist-leninistă care pornește de la practică și de la adevărurile universal-valabile și constituie o călăuză vie în acțiune, în lupta pentru transformarea revoluționară a societății. Teoria revoluționară marxist-leninistă nu este și nu poate fi o concepție închisă, încheiată odată pentru totdeauna; ea nu este o dogmă, nu poate elabora scheme valabile în orice condiții și pentru orice etapă. A fi revoluționar, a fi comunist înseamnă a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte către ceea ce se dezvoltă, a gândi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a acționa pentru unirea eforturilor acestora în vederea transformării revoluționare a societății“. Găsim în aceste rânduri caracterizarea cea mai potrivită a revoluționarului marxist Nicolae Ceaușescu, unitatea organică între gândire și acțiune fiind deosebit de marcată în marxismul pe care-l promovează.

Din principiul necesității aplicării și dezvoltării concret-istorice a marxismului rezultă logic și firesc principiul dreptului și datoriei fiecărui partid comunist, mare sau mic, cu experiență istorică mai bogată sau mai săracă, de a-și aduce aportul la dezvoltarea tezaurului gândirii marxiste în acord cu exigențele lumii contemporane. După cum subliniază în repetate rânduri tovarășul Nicolae Ceaușescu, nimeni nu poate cunoaște mai bine realitățile dintr-o țară dată decît partidul comunist, forțele revoluționare și patriotice din țara respectivă, lor le aparține în exclusivitate dreptul de a aplica marxismul în rezolvarea sarcinilor concrete ce le stau în față. În țara noastră aplicarea și dezvoltarea creatoare a marxismului este dreptul inalienabil și o datorie de mare răspundere și cinste a Partidului Comunist Român. Documentele partidului nostru, lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu reprezintă marxismul creator în România.

În concepția conducătorului partidului și statului nostru gândirea cu capul propriu nu înseamnă nicicum izolaționism sau autarhie în teorie, dimpotrivă, ea presupune largi și deschise confruntări de idei, schimb de experiență, înseamnă receptivitate la tot ceea ce s-a creat și se creează autentic valoros pe plan politic, ideologic, științific, cultural. Necesitatea deschiderii față de noile realități social-politice, noile date ale științei, noile produse ale gândirii și creației contemporane și necesitatea dialogului constructiv — și nu a polemicii —, a discuției de principiu — și nu a invectivelor, anatemizărilor și etichetărilor — sînt alte principii promovate de tovarășul Nicolae Ceaușescu în aplicarea și dezvoltarea creatoare a marxismului. Într-o cuvîntare ținută la Cluj au fost rostite următoarele cuvînte demne de o antologie a marxismului contem-

poran: „Sînt unii teoreticieni care își arogă dreptul de a da judecăți definitive, după principiul «le marxisme c'est moi»“. Nu, nimeni nu poate să afirme „marxismul sînt eu“. Marxism-leninismul nu este proprietatea nimănui; el este o concepție științifică, și numai în măsura în care toți oamenii politici, toți oamenii de știință, toți oamenii care gîndesc, analizează dezvoltarea socială bazîndu-se pe această concepție, pe ideile materialismului dialectic și istoric, pot trage concluzii juste despre dezvoltarea societății, pot găsi soluții adevărate problemelor pe care le ridică viața“.

Principiile deschiderii și dialogului se îngemănează în gîndirea și activitatea secretarului nostru general cu cerința combativității, a promovării unui spirit militant, a unei critici necruțătoare a acelor idei care nu servesc progresul social, cauzei socialismului și păcii. Caracterul ofensiv al ideologiei marxiste înseamnă însă, în concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, nu numai atitudinea combativă față de ideile revoluate și desuete ci, totodată — și în primul rînd — situarea în fruntea gîndirii contemporane, defrișarea noilor terenuri ale gîndirii și activității umane.

Promovarea consecventă a principiilor amintite reprezintă o dimensiune a întregii activități teoretice și politico-practice a secretarului general al partidului nostru, activitatea prin care tovarășul Nicolae Ceaușescu a înscris și continuă să înscrie pagini strălucite, de o inestimabilă valoare în cartea marxismului creator din România.

ION IRIMIE, KALLÓS NICOLAE

CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU DESPRE UNITATEA INDISOLUBILĂ DINTRE TEORIA ȘI PRACTICA CONSTRUCȚIEI SOCIALISMULUI

Marxismul nu ar fi apărut dacă nu s-ar fi detașat teoretic de ideologia vremii, îndeosebi printr-o apropiere esențială de problemele lumii, ale vieții reale. Marx încă în teza lui de doctorat a analizat raportul dintre filosofie și lume scoțînd în evidență două atitudini teoretice deficitare: acordarea rolului determinant filosofiei în cadrul acestui raport și afirmarea existenței unei rupturi între termenii lui. Poziția adoptată de Marx conține ca un element fundamental statuarea unității și intercondiționării reciproce, intime dintre filosofie și lume. El și spunea în acest sens: pe măsură ce lumea devine filosofică, filosofia devine lumească. *Tezele asupra lui Feuerbach, Manifestul Partidului Comunist, Capitalul* și, în general, toate lucrările marxiste principale readuc în prim plan raportul dintre teorie și practică ca un factor structuralizator și dinamizator al noii concepții despre lume, societate și om. Marx și Engels priveau comunismul ca o practică în care comunismul științific, ca teorie, se împletește strîns cu comunismul în stare de devenire.

Fidel esenței autentice și viabile a marxismului original, P.C.R. consideră că marxism-leninismul nu este o construcție teoretică închisă, elaborată odată pentru totdeauna, căreia trebuie să-i fie subordonată realitatea, ci o concepție care se înnoiește și se desăvîrșește continuu, odată cu dezvoltarea economico-socială, cu transformările revoluționare ce se petrec în lume. Dăruindu-se integral intereselor poporului român, manifestînd o conștiință revoluționară de excepție, proprie marilor personalități istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu competență filosofică și științifică unanim apreciată, s-a afirmat și se afirmă exprimînd, într-o formă posedînd elemente de indubitabilă originalitate în întreaga sa concepție, necesitatea legăturii indisolubile dintre teorie și practică. Mai mult decît atât, această teză marxistă nu este privită ca o lozincă sau o speculație sofisticată, ci a devenit un crez revoluționar care reprezintă un laitmotiv al întregii sale activități puse în slujba partidului, întregului nostru popor.

În lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu raportul dintre teorie și practică este privit ca avînd un conținut deosebit de bogat și complex, care se manifestă în stări diferite din unghiul de vedere al ariei de cuprindere și al generalității, dar, în același timp, interdependente, condiționîndu-se și determinîndu-se reciproc. O deosebită pondere este acordată raportului dintre teoria marxistă și practica revoluționară care are o sferă de incluziune foarte extinsă, înglobînd atât concepția despre epoca contemporană în ansamblul ei, în legătură cu procesele globale și

tendențele sociale ce se petrec la nivel mondial, cît și imaginea marxistă a partidului nostru în indisolubilă legătură cu realitățile socialiste ale României. Principală este semnalaarea legăturii dintre cele două forme ale raportului dintre teoria marxistă și practica revoluționară (aspectul global și cel propriu țării noastre) și sublinierea faptului că fiecare partid marxist sau muncitoresc, de guvernămînt sau nu, are dreptul și libertatea de a-și aduce contribuția la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste în strînsă interdependență cu propria lui activitate politică și, în general, socială. Adevărurile marxiste generale nu există rupte de particular, ele se realizează în particular, iar particularul, practica popoarelor, națiunilor și partidelor confirmă justetea adevărurilor generale. „Adevărul general și cel particular — se spune în Programul P.C.R. — nu se exclud ci se condiționează reciproc, în cadrul unei strînse unități dialectice“. O altă specificare importantă a raportului dintre teorie și practică este aceea dintre știință, cunoaștere, în general, și practica înțeleasă ca activitate desfășurată în toate domeniile vieții sociale, economice, politice, culturale. Subordonat liniei strategice a partidului, de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și, în perspectivă, de trecere la comunism, acest raport vizează, îndeosebi, introducerea în economie, industrie și agricultură a cuceririlor revoluției științifice și tehnice contemporane, redimensionarea întregii activități avînd în vedere imperativele calității, legea cercetării științifice și a învățămîntului de toate gradele de cerințele reale care rezultă din actualul nivel de dezvoltare a societății noastre.

Contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu la adîncirea elaborării filosofice a raportului dintre teorie și practică depășește cadrul circumscrisiei domeniilor sau formelor lui de manifestare extinzîndu-se și asupra determinării caracteristicilor lui. Generalizîndu-se experiența României, țînîndu-se seama de rezultatele obținute de celelalte țări care construiesc socialismul, precum și de partidele comuniste și muncitorești din întreaga lume și însușindu-se succesele înregistrate de știința contemporană, raportul dintre teoria și practica construirii socialismului este înțeles ca înscriindu-se în cerințele marxism-leninismului, ca avînd perspectiva de a fi eficient, ca răspunzînd intereselor clasei muncitoare, a partidului nostru atunci cînd manifestă cîteva trăsături fundamentale sau condiții necesare. În primul rînd, legătura dintre teoria și practica construirii socialismului trebuia să fie de nezdruccinat. Nici teoria nu poate să se transforme în ceva de sine stătător față de practică și nici practica nu se poate autonomiza față de teorie. În al doilea rînd, între cele două elemente este necesar să existe relații armonioase care să nu subaprecieze sau supraaprecieze importanța lor reală în mersul înainte al societății noastre. Este drept că în cadrul acestei legături practica este elementul fundamental, dar aceasta nu înseamnă că teoria este fatal subordonată practicii.

„A fi cu adevărat marxist-leninist — spune în acest sens tovarășul Nicolae Ceaușescu — înseamnă a fi explorator îndrăzneț și experimentat al drumului nou pe care îl deschide omenirii socialismul și comunismul, un cutezător vizionar al zilei de mîine pornind de la realitățile

și cerințele arzătoare ale zilei de azi, precum și de la concluziile, generalizate pe plan teoretic, ale experienței de ieri și de azi“. În al treilea rînd, raportul dintre teoria și practica construirii socialismului este permanent și dinamic, tinzînd spre o apropiere tot mai adîncită a termenilor lui. Altfel spus, fără a anihila specificitatea teoriei sau a practicii, el urmează un sens, o tendință și anume realizarea unei osmoze sincronizată cît mai rapid și cît mai eficient pentru a obține pe această cale o accelerare continuă a progresului social și uman. În al patrulea rînd, relația dintre teoria și practica înfăptuirii și dezvoltării socialismului are un caracter specific, concret, atît sub raportul domeniului unde ea se manifestă, cît și din punctul de vedere al momentului de timp în care ea se desfășoară. Într-un fel se stabilește această relație în producția bunurilor materiale și altfel în cercetarea și practica de laborator. Unele erau sarcinile învățămîntului imediat după reforma lui și altele sînt obiectivele lui astăzi cînd țara noastră se află într-o altă etapă de dezvoltare. În al cincelea rînd, legătura dintre teoria și practica construcției socialismului nu este spontană, ci dirijată, condusă de către partid ca forță politică conducătoare a întregii noastre vieți sociale. În al șaselea rînd, legătura dintre termenii acestui raport capătă viață și depinde hotărîtor de factorul uman, de activitatea oamenilor muncii, a tuturor cetățenilor patriei noastre. Aici se înscrie atît accentul pus pe adîncirea și creșterea rolului clasei muncitoare în întreaga societate, cît și cel referitor la lărgirea și dezvoltarea democrației, sau altfel spus, la extinderea participării tuturor oamenilor muncii la conducerea și realizarea proceselor și obiectivelor de care depinde mersul înainte al societății noastre.

Contribuția teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu la tezaurul gîndirii și acțiunii revoluționare are, după cum se știe, o arie foarte largă de cuprindere, de la viziunea asupra epocii contemporane la ideile cu privire la caracterizarea stadiului actual de dezvoltare al României, de la domeniul filosofiei la cel al economiei politice, de la considerațiile cu privire la creșterea rolului conducător al partidului în actuala etapă la determinarea conceptului de națiune socialistă și a rolului ei actual și de perspectivă, de la planurile concrete de dezvoltare armonioasă a tuturor județelor țării la construirea unor noi organisme de participare democratică a maselor la conducerea societății. Dar, așa după cum am încercat să arătăm, activitatea sa de creație în toate aceste domenii se explică nu numai prin contactele particulare dintre teorie și practică într-o sferă sau alta, ci și printr-o concepție unitară, suplă, elaborată filosofic și științific, originală despre însuși raportul dintre teorie și practică, în general, și cel dintre teoria și practica construcției socialismului, în special.

G. TOMUȚA, A. MIHU

CONCEPȚIA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU CU PRIVIRE LA FORMAREA OMULUI NOU

Civilizația materială și spirituală pe care națiunea noastră socialistă o dăltuiește, pe măsura talentului și vrierilor sale, presupune un om nou, multilateral dezvoltat, posesor al unei înaintate științe și conștiințe. Pe fundalul revoluționar clădit de Partidul Comunist Român, masele populare au devenit mereu mai conștiente de rolul hotărîtor pe care îl au în procesul producției valorilor materiale și spirituale, în complexa dezvoltare a României contemporane. În acest cadru activitatea ideologică și politică-educativă de largire a orizontului cunoașterii a căpătat o însemnătate deosebită. Numai o societate ca cea pe care poporul român o sculptează cu migală poate cataliza sporirea ponderii științei, eticii, esteticii, filosofiei, a rolului culturii ca factori de umanizare a vieții sociale și tehnicii contemporane. Intensificarea activității de cunoaștere, culturale, ideologice, dezvoltarea învățămîntului și legarea lui, mereu mai strînsă, de știință și practică, s-au repercutat în mod evident asupra tuturor marilor transformări revoluționare materiale și spirituale ce s-au petrecut în România socialistă.

În concepția partidului nostru, „trecerea spre comunism va necesita dezvoltarea amplă a culturii, în sfera căreia intră totalitatea cunoștințelor de care dispune la un moment dat societatea și care sînt determinate de gradul dezvoltării forțelor de producție, a științei și tehnicii, a învățămîntului, literaturii, artei, mijloacelor de informare în masă. Exprimînd nivelul civilizației materiale și spirituale generale a poporului, cultura va ajuta pe fiecare om să înțeleagă necesitatea și comandamentele superioare ale istoriei, să participe în mod conștient la făurirea propriului destin, la ridicarea societății pe noi și noi trepte“. Tot ce se zidește în România socialistă, cu omul și pentru om, este o dovadă peremptorie că partidul nostru stimulează nu numai dezvoltarea bazei tehnico-materiale, ci și creația culturală, formarea și promovarea unui tip superior de cultură ca unitate dialectică a dimensiunilor ei materiale și spirituale. Cultura socialistă ni se definește astfel ca un ansamblu armonios de valori materiale și spirituale create în procesul practicii social-istorice, care etalează progresul omenirii în cunoașterea, transformarea și stăpînirea naturii, societății și a cunoașterii înseși, precum și progresul în relațiile de moralitate ce se stabilesc între oameni în cursul acestui proces. Cultura socialistă nu poate fi altceva decît rezultatul creației istorice, științifice, conștiente a maselor. Socialismul aduce dovezi indubitabile că masele se pot ridica la un nivel superior de înțelegere a necesității, a legilor obiective, că ele pot acționa, sub conducerea științifică a partidului comunistilor, în spiritul imperativelor acestor legi, pentru a-și făuri în mod conștient propriu lor destin.

Acest salt din imperiul necesității în imperiul libertății se înfăptuiește inevitabil fiindcă „Partidul nostru a pornit de la faptul că desfășurarea unei permanente activități politico-ideologice și de educație socialistă reprezintă o necesitate obiectivă în întreaga perioadă de construire a socialismului și comunismului, o componentă esențială a procesului de făurire a noii societăți. Noi considerăm și am considerat întotdeauna că menirea istorică a socialismului este nu numai de a elibera omul de asuprire și exploatare, de a asigura bunăstarea lui materială, ci de a făuri o civilizație spirituală superioară, care nu se poate realiza decât prin formarea unui om nou, cu o înaltă conștiință și pregătire culturală și profesională, cu un profil moral-politic înaintat“.

Cultura socialistă corespunde intereselor comune tuturor membrilor societății. Ea se formează și se dezvoltă pe temeiul teoretic al filosofiei marxist-leniniste — materialismul dialectic și istoric, fapt ce-i conferă o orientare științifică, umanistă și îi deschide largi posibilități de înflorire. Ca urmare, cultura socialistă pune ideologia marxist-leninistă la baza învățămîntului, literaturii, artei, științei, a comportamentului moral etc. Înțelegem în felul acesta că făurirea și dezvoltarea culturii socialiste nu poate fi altfel decât o activitate militantă, revoluționară însoțită de lupta ideologică împotriva oricărei forme de manifestare a ideologiei și moralei burgheze. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Noi avem o mare răspundere în fața partidului, a poporului și trebuie să acționăm cu fermitate împotriva a tot ceea ce poate duce la poluarea spirituală. Nu putem admite ca de dragul așa-zisei libertăți să se propage prin mijloacele noastre sau în țara noastră concepțiile retrograde, moravurile claselor exploatare, modul de viață burghez, indiferent de unde ar veni acestea“.

Pornind de la aceste considerente, Partidul Comunist Român acordă multă atenție activității de dezvoltare și perfecționare a culturii socialiste sub cele mai variate ipostaze ale ei. Partidul nostru urmărește transformarea culturii într-un factor activ, eficient, de formare și educare comunistă a omului nou. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a trasat în mod științific direcțiile fundamentale de îmbunătățire a întregii activități ideologice, politice și cultural-educative menite să contribuie la formarea personalității comuniste. Cultura socialistă definește valorile și modelele de comportare individuale și sociale, exigențele unui nou prototip uman ale „comunistului de omenie“, care luptă pentru aplicarea și respectarea codului principiilor și normelor muncii și vieții comunistilor, ale eticii și echității socialiste. Iată de ce, „A fi comunist presupune a fi un om cu multiple cunoștințe științifice și culturale, care se ocupă continuu de lărgirea orizontului său spiritual, de însușirea a tot ce este mai înaintat în epoca sa.

A fi activist comunist presupune, pe lângă aceasta, și capacitatea de a înțelege noul, de a elabora, pe baza noilor cuceriri ale științei, concluzii teoretice și practice pentru transformarea revoluționară a societății omenești“.

Cultura socialistă are un profund caracter umanist; acesta se manifestă atât în procesul creației cât și al receptării culturii. Umanismul culturii socialiste presupune participarea activă a maselor populare la zidirea edificiului socialist și comunist, sub influența întregului sistem de activitate politico-ideologică și cultural-educativă sistematic și științific dirijată de partidul comunist.

Se știe că în *Ideologia germană* fondatorii comunismului științific au subliniat concepția umanistă conform căreia „omul este ființă supremă pentru om”. Chiar din această formulare se desprinde concluzia că punctul de plecare al concepției marxiste despre om se determină prin omul real, concret și de aceea umanismul teoretic se prelungește la Marx într-un umanism practic, de acțiune. În procesul muncii omul produce mijloace de trai, modificând natura dar determinând și transformarea sa. Datorită activității sale productive omul se schimbă împreună cu lumea, ceea ce înseamnă că el este rezultatul propriei sale creații. Omul este propriul său demiurg, ceea ce înseamnă că se autocreează și modelează în procesul propriei sale activități transformatoare.

Munca, activitatea transformatoare, îi conferă omului autonomie în raport cu orice ființă transcendentă, dar și independență în raport cu natura. Prin cultură și cunoaștere, ale căror existențe și nivel sînt direct determinate de activitatea productivă, omul intră în posesia secretelor naturii pentru a o pune în slujba sa și pentru a putea astfel să devină o ființă liberă.

Cred că în acest fel trebuie înțeleasă chemarea adresată de tovarășul Nicolae Ceaușescu tineretului: „... dragi tovarăși și prieteni tineri, faceți totul pentru a vă însuși cele mai noi cunoștințe din toate domeniile de activitate! Învățați, munciți și învățați, pentru a deveni buni muncitori, buni specialiști, cetățeni demni ai patriei noastre socialiste, pentru a vă putea îndeplini în cele mai bune condiții sarcinile ce vă revin în activitatea economică, socială, pentru a vă putea asuma răspunderea dezvoltării viitoare a patriei noastre!”

Știm că activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului și afirmării spiritului său, reprezintă una din componentele fundamentale ale transformării revoluționare a societății noastre și a omului însuși. Această realitate are la bază înțelegerea materialist-dialectică a rolului dinamic, propulsor al factorului conștient în zămislirea unei grandioase opere materiale și spirituale, în promovarea noului și elaborarea oărilor ce duc spre civilizația comunistă.

Civilizația nouă socialistă și comunistă pe care noi o construim respinge fără echivoc mentalitățile vechi, burgheze sau mic burgheze, deoarece influențează negativ poziția omului în societatea de azi, duc la acte grave de descompunere morală și politică, la comiterea de acte care prejudiciază munca și demnitatea poporului. Tovarășul Nicolae Ceaușescu atrăgea atenția că: „Lupta fermă împotriva concepțiilor retrograde din vechea societate, împotriva obiceiurilor și moravurilor care poartă amprenta modului de viață burghez, eliberarea omului de tarele morale ale trecutului, de consecințele gravelor deformări spirituale produse de ideologia și comportamentul claselor exploatare constituie, de aceea, o

latură esențială a activității politice de educație socialistă a oamenilor muncii din patria noastră". Conducătorul partidului și statului nostru a elaborat pe baze științifice linia strategică și tactică a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, s-a preocupat și se preocupă deopotrivă de progresul vieții materiale și spirituale, de formarea omului nou, cu o conștiință revoluționară, comunistă.

Dimensiunea constructivă a eticii constă deci în strinsa legătură cu viața, în angajarea fermă în problemele devenirii noastre revoluționare. Aceasta nu se realizează însă de la sine. Numai îmbinând organic, în procesul educației, activitatea teoretică cu cea practică se poate dezvolta permanent spiritul revoluționar militant, condiție sine qua non în promovarea principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, al eticii și echității socialiste, clar expuse în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu. Însă inserția autentică și consecventă a cercetării etice în realitatea transformărilor revoluționare se poate realiza numai ca proces deliberat. Ceea ce presupune conștiința responsabilității și finalității politic-transformatoare și angajate a cunoașterii etice. Pe baza sublinierilor secretarului general al partidului nostru bine cunoscuta teză a rămânerii în urmă a conștiinței sociale față de existența socială a primit în ultimul timp explicații teoretice și implicații practice mult mai adecvate. Această teză este acum mai mult explicată și înțeleasă pornindu-se de la procesualitatea sistemului social, constatându-se astfel că nu este și nu poate fi vorba de o fatalitate. Este prea bine știut că la plenara din noiembrie 1971 tovarășul Nicolae Ceaușescu a criticat simplificările manifestate prin absolutizarea amintitei teze. În expunerea pe care conducătorul partidului și statului nostru a prezentat-o cu acel prilej se spunea: „Adeeseori, deficiențele existente în activitatea noastră ideologică, politică și cultural-educativă, fenomenele negative care apar în viața socială, în comportamentul unor oameni se încearcă a fi justificate prin teza despre rămânerea în urmă a conștiinței față de dezvoltarea vieții materiale. A accepta o asemenea justificare pentru lipsurile noastre înseamnă a încuraja o atitudine pasivă defetistă, cu profunde repercusiuni negative asupra dezvoltării societății. Noi comuniștii, studiem legile sociale obiective nu pentru a adopta o poziție fatalistă față de acestea ci, dimpotrivă, pentru ca, înțelegând sensul lor, să putem acționa în interesul progresului social, în interesul oamenilor, al victoriei socialismului și comunismului. Fără a nega cîtuși de puțin rolul esențial al forțelor de producție în dezvoltarea societății, noi pornim de la teza, de asemenea marxistă, că la rîndul ei conștiința poate exercita o puternică înfriurare asupra mersului înainte al societății, că ideile înaintate, cucerind masele, devin o uriașă forță materială a progresului“.

Am redat în întregime acest pasaj destul de lung în speranța că lungimea lui va fi compensată de contactul direct pe care îl oferă cititorului cu unul din textele prin care tovarășul Nicolae Ceaușescu își aduce o contribuție fără precedent la înțelegerea raportului dialectic dintre existența și conștiința socială.

La amintita plenară, dar și în Programul partidului, în raportul prezentat Conferinței Naționale din 1972, la Congresul al XI-lea, la

Conferința Națională din 1977 și cu multe alte prilejuri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat că în domeniul eticii, ca și în domeniile altor forme ale conștiinței sociale, determinările practice nu se situează alături de cele teoretice, ci teoreticul se definește ca atare numai dacă respectă și reflectă exigențele practicii sociale. În acest sens, al implimentării organice și dialectice a teoreticului în exigențele practicii sociale, trebuie înțeleasă și importanța metodologică a principiului determinismului social în cunoașterea procesului de făurire și dezvoltare a moralei socialiste, ca și ideea caracterului perfectibil al normelor eticii și echității socialiste care decurge din acest principiu. Aceasta nu este numai efectul relațiilor sociale, a raporturilor de proprietate, a celor de muncă și schimb, a modului de repartiție, a legislației și vieții culturale. Intervin aici și alți factori care implică un determinism moral specific, modalități și mijloace adecvate care facilitează trecerea de la necesitatea socială generală la predicțiunea și acțiunea de perfecționare a moralei, ca expresie a libertății constructive prin care se obiectivează necesitatea socială. Se știe prea bine că folosirea necritică, defetistă a determinismului social în cimpul moralei, duce, în practica educației, la folosirea unor metode administrative ori abstract-moralizatoare, „iluministe“.

La plenara din 3—5 noiembrie 1971, în raportul prezentat la Congresul educației politice și al culturii socialiste, în Programul partidului, dar și cu prilejul altor evenimente istorice pentru România ultimilor 15 ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu a demonstrat că activitatea de dezvoltare a conștiinței socialiste, de făurire a omului nou nu este ceva conjunctural, de campanie, ci trebuie să se desfășoare continuu.

„Fără îndoială — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul educației politice și al culturii socialiste — că în activitatea educativă trebuie să avem permanent în vedere faptul că fiecare om are individualitatea și personalitatea sa bine distincte... Să fim pe deplin conștienți că formarea omului nou, a prototipului uman al comunismului, nu se poate realiza în decursul unuia sau citorva planuri cincinale. Aceasta este o problemă complexă, de mare amploare și de lungă perspectivă, legată nemijlocit și de procesul dezvoltării și modernizării forțelor de producție, al perfecționării relațiilor de producție și sociale, de întreaga evoluție a societății. Tocmai abordind în această viziune formarea omului nou, apare necesitatea organizării și conducerii conștiente a unei activități permanente, intense, consecutive și răbdătoare pentru dezrădăcinarea din conștiința oamenilor a rămășițelor trecutului, a concepțiilor, mentalităților, obiceiurilor și deprinderilor înapoiate, pentru a cultiva o atitudine nouă față de muncă, de viață, de societate, spiritul de cinste, dreptate și adevăr“. În concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, formarea omului nou, pătruns de știința și conștiința revoluționară, comunistă, reprezintă cea mai mare și mai complexă sarcină, cea mai nobilă răspundere. Partidul Comunist Român acționează continuu, prin toate mijloacele pentru stimularea și modelarea celor mai nobile și umane însușiri ale omului, a dorinței și voinței sale de cunoaștere și acțiune, de progres, dreptate și fericire. Școala, întreaga

activitate politico-ideologică și cultural-educativă urmăresc înarmarea oamenilor cu cele mai înaintate cuceriri ale cunoașterii, dezvoltarea valorilor morale și a virtuților umane, într-o organică conexiune cu gîndirea filosofică și etica revoluționară.

Acest accent pus pe continuitate reflectă modul revoluționar, dialectic de abordare a progresului moral. Zăbovind asupra dialecticii concrete a ideii progresului moral, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat de fiecare dată că în domeniul moral, ca și în alte domenii, progresul se realizează prin confruntarea permanentă dintre nou și vechi. Perfectibilitatea morală nu poate fi redusă la procesul cantitativ al apropierii treptate de exigențele unui ideal, sistem sau cod de norme morale considerate ca definitive, cît procesul calitativ al afirmării dinamice a acestora.

Cînd spunem că omul este perfectibil, dar niciodată perfect, avem în vedere că el devine personalitate morală nu prin iluzia obținerii unui comportament care să acopere integral normativitatea socială, ci prin confruntarea responsabilă cu sine și cu viața, prin autodepășire morală. Semnificația majoră a conceptului de personalitate morală rezidă în ideea răspunsului creator al subiectului în fața normativității și a situației morale, căci la imposibilitatea cuprinderii absolute a normativității morale, sociale în general, individul răspunde prin coloritul bogat al personalității sale, care asigură realizarea concretă, vie a normelor morale. Este aici comprehensiv formulată chemarea secretului general al P.C.R., președintele R. S. România, de a privi educația morală, formarea personalității multilateral dezvoltate nu la modul abstract, general. Este, cred, superfluu să mai subliniez că procesul educației trebuie să fie particularizat, să vizeze omul concret, chemat să muncească și să trăiască în chip comunist. A-l educa pe om în spiritul materialismului dialectic și istoric nu înseamnă să te rezumi la a-i explica legile fundamentale ce determină transformarea continuă a lumii, a organizării vieții oamenilor, progresul neînterupt al gîndirii, cunoașterii și practicii umane, ci, totodată trebuie să-l implici, după capacitatea sa fizică și intelectuală, în marea acțiune, transformatoare, revoluționară, de schimbarea progresistă, atît a lumii înconjurătoare, cît și a propriei lui existențe materiale și spirituale. Educația comunistă trebuie să-i pregătească și stimuleze pe oameni să acționeze în organizarea și conducerea societății corespunzător principiilor dreptății și echității, să-i mobilizeze în lupta împotriva vechiului, a spiritului conservator, retrograd, pentru promovarea noului în gîndire și activitatea practică. În expunerea prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea că: „... omul nou, constructor al socialismului și comunismului, trebuie să fie stăpîn pe cele mai înaintate cuceriri ale științei, ale cunoașterii umane, să se caracterizeze prin înalte virtuți politice și morale, prin pasiune pentru muncă și creație, prin îndrăzneală în gîndire și acțiune, prin cutezanță în promovarea noului în întreaga viață socială, prin fermitate în lupta pentru dreptate și adevăr, pentru înfăptuirea principiilor eticii și echității socialiste, prin hotărîrea de a lupta cu abnegație și vitejie pentru

apărarea cuceririlor revoluționare, a integrității și suveranității patriei, a cauzei comunismului în patria noastră!”

Morala socialistă este deci o replică negatorie la atitudinile înapoiate și concepțiile retrograde, la influențele nocive ale societății de consum. Morala noastră socialistă se justifică prin ea însăși, prin idealul umanist al comunismului, prin modelul personalității „comunismului de omenie“. Promovînd normele eticii și echității socialiste, noua morală își află temeiul dezvoltării sale în valorile pe care le propune și le realizează. Se etalează în felul acesta caracterul constructiv al moralei socialiste și incompatibilitatea ei cu morala burgheză. Aceasta cere cunoașterii etice reliefaarea mai pregnantă a substanței noi, a umanismului superior ca esență, a principiilor și normelor noii morale, a valorilor sale. La Congresul educației politice și al culturii socialiste tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „Propaganda noastră trebuie să cultive în rîndul maselor principiile umanismului revoluționar, pornind de la premisa că umanismul nu este o noțiune abstractă, imuabilă, ci că sensurile și conținutul său se modifică corespunzător diferitelor etape de dezvoltare istorică a societății. Esența umanismului revoluționar — spre deosebire de aceea a umanismului burghez, care cultivă instinctul egoist, individualismul, lupta pentru bunăstarea personală în dauna bunăstării semenilor — constă în situarea omului în centrul întregii preocupări și activități a societății și, în același timp, în stabilirea unor raporturi armonioase, organice între individ și colectivitate. Umanismul revoluționar conține afirmarea și dezvoltarea pleneră a personalității umane nu izolat, ci în cadrul ansamblului societății, promovînd principiul rațional și generos potrivit căruia fericirea personală nu se poate realiza încălcînd dreptul de fericire al altora, ci numai în cadrul îndeplinirii fericirii generale a colectivității, a poporului, a umanității. Aceasta este forma superioară, cea mai avansată a gândirii umaniste, expresia realistă, nu utopică, a îndeplinirii idealului de dreptate și egalitate pe pămînt“.

Ridicarea conștiinței socialiste, formarea omului nou, cu o morală superioară, cu atitudine avansată față de muncă, presupune așezarea la baza întregii activități educative a concepției materialist dialectice și istorice, a tot ce a creat mai avansat omenirea în domeniul științei, artei și culturii, a cunoașterii în general.

Procesul de formare a omului nou cere să se pună un accent sporit pe cunoașterea trecutului de luptă revoluționară a poporului nostru, a tradițiilor culturii progresiste naționale și mondiale. În raportul prezentat la Congresul al XI-lea al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia necesitatea de a adăuga la creația prezentului pe aceea a trecutului, demonstrînd în felul acesta modul în care continuitatea și discontinuitatea reprezintă elemente dialectice ale cunoașterii, creației și culturii în general. Cunoscînd tot ce a creat mai bun înaintașii, omul societății noastre socialiste va putea participa cu adevărat conștient la cea mai umanistă activitate desfășurată de popor pentru edificarea culturii și civilizației socialiste și comuniste.

În acest context al umanismului socialist, secretarul general al partidului cerea comunismului să lupte hotărît împotriva mentalităților ana-

cronice, burgheze și mic-burgheze, împotriva egoismului și individualismului, împotriva exploatării și asupririi naționale și sociale, împotriva rasismului, șovinismului, naționalismului și a tuturor formelor de înjosire a omului, pentru relații de colaborare și prietenie între oameni, între națiuni, pentru realizarea în practică a principiului dreptății și justei repartiții a venitului național între cei ce muncesc. Comunistul trebuie să combată cu hotărâre obiceiurile și moravurile burgheze, a furtului, delapidării, sustragerilor care lovesc în proprietatea socialistă, în interesele tuturor oamenilor muncii. Din viața noastră socială trebuie înlăturate tendințele de parazitism, de încercare de a trăi fără muncă, pe seama muncii altora. Societatea noastră socialistă respinge desfrulul moral, tendința de a duce o viață de lux prin ciștiguri ilicite, necinstea, minciuna, carierismul, fenomenele de căpătuială, de înavuțire personală în discordanță cu situația generală, combate favoritismul și nepotismul, spiritul individualist mic-burghez, de indiferență față de aspirațiile și eforturile umaniste ale poporului. În acest context comunistul trebuie să pună pe primul plan apărarea proprietății socialiste, să-și consacre întreaga energie și capacitate intelectuală creșterii avuției naționale, înfloririi vieții materiale și spirituale a tuturor oamenilor muncii și a fiecăruia în parte.

Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, aprobat la propunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu de Congresul al XI-lea al partidului, subliniază că munca este o datorie fundamentală, de onoare, de aceea fiecare comunist, fiecare cetățean al patriei noastre, tineretul fără indoială, trebuie să dea dovadă de o înaltă conștiință profesională, competență și spirit creator, dăruire și pasiune în muncă. Conducătorul partidului și statului a subliniat în repetate rânduri că munca este singura sursă a progresului și prosperității poporului nostru, munca este mijlocul principal de afirmare a talentului și forței creatoare a tuturor cetățenilor, de manifestare a personalității și perfecționare morală a fiecăruia. În raportul prezentat la Congresul al XI-lea, tovarășul Nicolae Ceaușescu ne cerea să intensificăm munca politico-ideologică de formare a omului nou, cu o morală superioară, cu o atitudine avansată față de muncă, față de interesele generale ale societății. Cinstea, curajul, demnitatea, adevărul, dreptatea, libertatea sînt valori care trebuie să dimensioneze comunistul și pentru care el trebuie să lupte fără preget. Comunistul trebuie să iubească munca, să se preocupe continuu de dezvoltarea proprietății socialiste de stat și cooperatiste ca și de apărarea proprietății individuale, să pună pe primul plan interesele poporului muncitor, înțelegînd că între interesele personale și cele generale ale societății nu există nici o contradicție ci, dimpotrivă, există o strînsă conexiune dialectică, că bunăstarea personală este strîns legată de bunăstarea întregului popor.

În expunerea la Congresul educației politice și al culturii socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că: „...formarea omului nou trebuie să pornească de la adevărul bine cunoscut după care munca, activitatea socială utilă constituie factorul determinant în formarea conștiinței socialiste, în educarea morală și politică a maselor. De aceea, este

necesar să punem în prim plan educarea oamenilor, îndeosebi a tineretului, prin muncă și pentru muncă”.

În societatea noastră socialistă munca reprezintă condiția existenței umane, a progresului și principala sursă a bunurilor materiale și spirituale. Civilizația contemporană, izbinzile industriei și agriculturii, cuceririle impresionante ale științei și tehnicii, valorile culturii și artei sînt rezultatul muncii oamenilor, creatori tuturor valorilor materiale și spirituale. Producția materială, munca constituie temeiul dezvoltării sociale, izvorul existenței umane. În procesul muncii omul își etalează natura socială, intră în relații cu semenii săi, își perfecționează cunoștințele practice ca și atitudinile, comportările. Munca educă omul, îi modelează și cristalizează profilul spiritual, etic, conștiința revoluționară. Atitudinea față de muncă, felul în care oamenii participă la modul de producție, concepția lor morală privitoare la scopul și sensul muncii dau măsură nivelului de dezvoltare al conștiinței revoluționare, civice, constituie dimensiunea evoluției omului ca personalitate.

Înțelegînd aceste valori și norme înscrise în codul muncii și vieții comunistilor, ale eticii și echității socialiste ne dăm seama că în analiza relațiilor practic-morale trebuie să facem delimitările necesare între contradicțiile antagoniste (dintre morala burgheză și cea comunistă) și cele neantagoniste (de dezvoltare), delimitări care să impună și mijloace diferențiate și mai eficiente de formare și educare morală.

Tratarea ideii progresului moral în societatea noastră la cote analitice sporite și în legătură strînsă cu teoria dialectică a contradicțiilor ar spori valoarea operantă a cunoașterii etice, ar întări și nuanța convingerea că progresul moral nu este numai produsul spontan, automat, al progresului material, ci și rezultatul strădaniei conștiente a tuturor factorilor educaționali.

Așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste a fost analizată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cele două consfătuiri de lucru din septembrie 1977 ca și în raportul prezentat Conferinței naționale, ale cărei lucrări s-au desfășurat în decembrie anul trecut. Secretarul general al partidului sublinia necesitatea trecerii cu hotărîre la transpunerea practică, în mari colective de oameni ai muncii, a principiilor comuniste de viață. Tovarășul Nicolae Ceaușescu constata, vorbind de principiile și normele eticii și echității socialiste, că de la adoptarea lor s-a făcut încă foarte puțin pentru a le realiza în viață, pentru ca camenii muncii, comunistii să înceapă să-și organizeze întreaga viață în conformitate cu principiile moralei comuniste. La consfătuirile de lucru din septembrie 1977, la Conferința națională, s-a subliniat că problema cea mai importantă privind etica și echitatea rămîne cea de ordin practic, de a acționa pentru aplicarea practică a normelor codului moral.

La consfătuirea de lucru din 9 septembrie 1977 tovarășul Nicolae Ceaușescu a accentuat încă o dată nevoia de a acționa concret și diferențiat în activitatea politico-educativă și ideologică, de strînsă legătură între propaganda de partid și activitatea educativă și ideologică de formare a omului nou. „Trebuie să înțelegem bine că hotărîrile, diferitele

documente ale partidului — așa cum sînt cele cu privire la echitatea și etica socialistă — nu sînt numai pentru a fi studiate în învățămîntul de partid, expuse la diferite consfătuiri sau predate la nivelul școlilor superioare; ele sînt elaborate pentru a constitui o călăuză în activitatea practică de zi cu zi, deci pentru a fi traduse în viață. Or, vorbind de problemele eticii și echității socialiste, trebuie să recunoaștem deschis că de la adoptarea acestora și pînă în prezent am făcut foarte puțin... pentru a le realiza în viață, pentru ca oamenii muncii, comuniștii, să înceapă să-și organizeze viața în conformitate cu aceste principii“. Membrii partidului, toți cetățenii României trebuie să trăiască și muncească în chip comunist, după normele și prevederile codului eticii și echității socialiste. Este deci necesar să se acționeze cu mai multă fermitate pentru dezvoltarea conștiinței comuniste a oamenilor, pentru creșterea gradului lor de răspundere și a capacității de soluționare a sarcinilor încredințate. Propaganda de partid trebuie să joace un rol activ în lămurirea și soluționarea acestor probleme. Nivelul de conștiință al maselor largi populare trebuie să atingă un astfel de nivel încît să le permită înțelegerea faptului că, fiind proprietar și producător în același timp, fiecare om al muncii poartă răspunderea directă pentru modul cum se desfășoară activitatea în unitatea economico-socială în care lucrează „... Umanismul nou al societății noastre, care pune pe primul plan omul, are în vedere tocmai creșterea răspunderii pentru viitorul patriei, pentru socialism, pentru comunism, pentru ca omul să fie într-adevăr un participant activ la întreaga operă de făurire a noii societăți, ca el să poată privi întotdeauna cu mîndrie la ceea ce a făcut, să nu-i fie rușine de munca lui, să nu dea înapoi într-un moment sau altul, sau atunci cînd este greu să nu caute să găsească un locșor mai calduș... Umanismul revoluționar presupune tocmai un om înaintat, un luptător care este gata de orice sacrificiu, un revoluționar în toate privințele. Numai un asemenea umanism este revoluționar! Acesta-i umanismul pe care trebuie să-l creăm noi în România!“

Explicarea normelor codului etic al comuniștilor în afara acțiunii rămîne o simplă vorbărie, un exercițiu steril. Este nevoie ca întregul popor să participe efectiv la înfăptuirea practică a normelor eticii și echității.

Promovarea eticii și echității socialiste presupune intensificarea activității de educare a maselor, mai ales a tineretului, în spiritul dragostei pentru muncă. Educația prin muncă și pentru muncă trebuie să depășească stadiul popularizării unor principii generale despre importanța muncii și să promoveze modele exemplare ale contribuției directe la progresul societății. La Conferința națională a partidului a fost subliniat din nou principiul comunist conform căruia fiecare membru al societății poate primi în funcție de cit și cum produce, în funcție de modul cum înțelege să transforme cauza și interesele generale ale colectivității în propria sa cauză și propriile sale interese.

Pentru omul nou, esența principiilor morale stă în participarea sa conștientă la făurirea destinului colectiv. Contribuția oferită societății își păstrează importanța generală, implicit semnificația morală, doar însoțită

de o răspundere corespunzătoare. Cultivarea spiritului de răspundere în îndeplinirea sarcinilor și în întreaga viață socială constituie un aspect intrinsec al valorii morale și o condiție a progresului moral.

Este de la sine înțeles că îmbunătățirea permanentă a activității ideologice, accentuarea procesului educării oamenilor în și pentru muncă, ca temelie a formării și dezvoltării conștiinței revoluționare, așezarea relațiilor în societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste constituie factori esențiali ce contribuie la accelerarea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate în România și a înaintării ei spre comunism.

Toate aceste considerațiuni presupun concluzia că omul care construiește societatea socialistă și comunistă trebuie să fie multidimensional; să fie o ființă conștient-activă pe diverse planuri ale activității sociale și creației de valori potrivit cu aptitudinile și înclinațiile sale fizice și intelectuale. „Un obiectiv fundamental al trecerii spre comunism — se subliniază în Programul Partidului Comunist Român — pentru care va milita în mod consecvent partidul nostru va fi afirmarea cât mai deplină în viața socială a capacităților fiecăruia, împlinirea multilaterală a personalității umane, valorificarea plenară a talentelor, aptitudinilor și inițiativei creatoare a oamenilor muncii“.

În cadrul acesta al structurilor politice socialiste omul nou, fiecare persoană, devine un participant activ la rezolvarea treburilor obștești, la conducerea societății. Aceasta presupune însă ca fiecare persoană să se realizeze ca ființă morală, să aibă o înaltă conștiință politică, comunistă și să cultive conștiința răspunderii pentru bunul mers al treburilor politice și față de dezvoltarea multilaterală a societății. Pentru aceasta este necesar ca toți membrii societății noastre socialiste să fie oameni culti, cunoscători ai bazelor științelor despre natură, despre societate și despre om, să posede o concepție științifică corect-integratoare și eficientă, materialist-dialectică despre lume. Membrii societății socialiste multilateral dezvoltate trebuie să fie posesorii unei înalte științe și conștiințe, să fie capabili de a se bucura de splendorile artei, dornici și capabili să înțeleagă și să-și asimileze valori din toate sferile creației.

Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste jalonează perspectiva omului multilateral dezvoltat, cu capacități manuale și intelectuale, cu deprinderi practice și teoretice, profesional calificat și cetățean activ, om politic, ființă morală și om cu sensibilitate artistică, capabil să distingă valoarea de non-valoare, frumosul și binele de ceea ce este grotesc, urât și rău, permeabil la toate valorile autentice ale societății, cu cunoștințe științifice despre lume și viață, persoană creativă și capabilă de a trăi bucuria creației, capabil de a se bucura din plin de o viață intensă, multidimensională, îmbinând interesele particulare cu cele ale întregii societăți. Numai așa omul se va putea ridica la o treaptă superioară de cunoaștere, cultură și civilizație, va putea participa conștient la activitatea poporului de făurire a propriului său viitor liber.

OPERA LUI HORKHEIMER (I)

ANDREI MARGA

De numele lui Max Horkheimer nu se leagă, ca în cazul altor gânditori reprezentativi ai primei jumătăți a secolului actual, o operă teoretică omogenă, care odată stabilindu-și postulatele și axiomele să caute să adune cât mai multe judecăți determinate într-un sistem unitar. Ea este o operă de atitudine, programatic critică, față de societatea și umanitatea timpului său. Dar, ca operă de atitudine, ea nu și-ar câștiga un loc atât de conturat în filosofia secolului actual și nu ar dobîndi o atît de largă influență dacă nu și-ar găsi o exprimare la un nivel de conceptualizare atît de înalt. Faptul că ea a configurat și a direcționat cercetările uneia din cele mai puternice școli filosofice ale timpului, „școala de la Frankfurt“, se explică prin aceste trăsături particularizante ale ei: ca exprimare a unei atitudini într-un moment social-istoric în care insurgența restricțiilor pozitiviste în domeniul teoriei ducea la restrîngerea filosofiei la o exegeză programatic neutră a structurii și rezultatelor demersului științific; ca traducere a acestei atitudini în concepte filosofice adecvate, într-un moment social-istoric în care preocupările de sinteze teoretice generale au scăzut în intensitate și au fost tot mai mult asaltate de formulele eseului, articolului, studiului parțial.

★

Nu putem înțelege sensul temelor de meditație filosofică prezente în opera lui Horkheimer și a teoremelor pe care ea le instituie în controversele filosofice contemporane fără a investiga primele scrieri ale gânditorului. Odată reveniți în dreptul acestora, sîntem nevoiți să luăm în seamă totodată datele esențiale ale biografiei sale spirituale. Cu ele sîntem replasați în mediul problemelor și căutărilor din viața social-politică și spirituală a Germaniei primelor decenii. Anticipînd în oarecare măsură analizele din paginile ce vor urma, vom putea aici sublinia faptul că denotînd sensibilitatea gânditorului autentic, care trăiește cu o înaltă tensiune intelectuală problemele timpului său, Horkheimer a exprimat date de semnificație universală ale acestui timp, dintr-un punct de vedere valorizant definit.

Așa cum arată scrisorile sale din tinerețe, concepția sa este determinată de protestul contra suferinței, nedreptății, exploatării, forței și de căutarea unei lumi mai bune¹. Descendent al unei familii din tradiționalista și conformista burghezie württembergheză a primelor decenii,

¹ Cf. H. Gumnior, R. Ringguth, *Max Horkheimer*, Rowohlt, Hamburg, 1973.

Horkheimer a părăsit, ca odinioară Schopenhauer, destinația la care îl silea mediul familiar, aceea de fabricant, pentru a îmbrățișa preocupări filosofice. El s-a dedicat studiului filosofiei, realizat mai întâi la Frankfurt am Main, sud direcția neokantianului Cornelius, și apoi la Freiburg im Breisgau, sub îndrumarea lui Husserl și Heidegger, în anii plinei afirmări a fenomenologiei în filosofia germană. A rămas însă din anii studiilor universitare marcat de analizele și tezele lui Marx, a cărui operă era atît de prezentă de pe acum în viața social-politică și spirituală a Germaniei în deceniile în care, datorită succeselor repurtate de mișcarea muncitorească, aceasta se afla în preajma revoluției socialiste. De aceea studiile, influențate de neokantieni și fenomenologie, ale lui Horkheimer s-au aliat repede în configurarea personalității sale spirituale cu influența, puternică la început, a marxismului. Nemijlocit, contactul său cu marxismul, cu problematica societății și a revoluției datează din anul 1918, cînd Horkheimer participa la acțiunile revoluționare de la München. Ca în cazul altor teoreticieni ai timpului, a fost decepționat de atitudinea adoptată de social-democrația germană la începutul primului război mondial; această decepție l-a marcat durabil și, în cazul lui Horkheimer, a luat forma extremă a unei mefianțe devenită repede principiu față de legătura dintre filosofie și politica partizană. Dacă rămîne abia probabil în lumina datelor existente că Horkheimer ar fi fost membru al partidului comunist, este în schimb cert că în agitații ani care au precedat și urmat acțiunile revoluționare din 1918—1920 a stat tot timpul în apropierea grupurilor intelectuale de stînga. Acest fapt s-a repercutat cu ecouri durabile în scrierile sale inițiale.

În prima sa lucrare, însemnările datînd din perioada 1926—1933, publicate sub titlul *Dämmerung* (1934), Horkheimer consemna convingerea unei profunde crize a societății burgheze și formula, în caracterele unor reflecții, concluzii ce se vor regăsi în tezele sale teoretice de mai tîrziu: definirea capitalismului ca și contradicție între forțele de producție și utilizarea lor limitativ-destructivă, tendința transformării acestor forțe de producție în factori de stabilizare a sistemului social, imposibilitatea depășirii caracterului aleator al existenței individuale și colective în condițiile capitalismului, necesitatea făuririi socialismului ca orînduire în care indivizii în general și fiecare în particular dețin controlul asupra propriei lor existențe. Horkheimer deplîngea sciziunea apărută în mișcarea muncitorească germană în primele decenii arătînd că „în ambele partide (partidul social-democrat și partidul comunist — A.M.) există o parte a forțelor de care depinde viitorul umanității”². El adresa pe rînd critici celor două partide: social-democraților le reproșa faptul că practică iluzia posibilității de a îmbunătăți eficiente relațiile umane pe bazele economice ale capitalismului, iar comuniștilor le reproșa „dogmatismul autoritar”. Horkheimer era vădit preocupat în această lucrare de critica societății capitaliste; elaborarea pozitivă a alternativei — socialismul, pe care el îl socotea soluția socială la problemele existenței individuale, de nesoluționat în cadrul capitalismului —

² Max Horkheimer, *Dämmerung*, Zürich, 1934, p. 130.

rămîne însă abia schițată; socialismul este înțeles predominant prin negația capitalismului. Este probabil că situația momentană a stîngii muncitorești germane a cîntărit foarte mult în compunerea poziției lui Horkheimer.

Dar alături de acest motiv pentru explicarea poziției lui Horkheimer, care, cum vom vedea, va deveni principiu în concepția „școlii de la Frankfurt“, trebuie luat în considerare și altul. Și anume: influența pe care de timpuriu a exercitat-o asupra lui Horkheimer pesimismul metafizic al lui Schopenhauer. Horkheimer este cazul tipic de teoretician apărut în împrejurările social-istorice amintite, la care adeziunea la critica marxistă a societății capitaliste se asociază cu opțiuni practice de natură pesimist-liberală. Asupra acestei situații, spre sfîrșitul vieții sale, Horkheimer a ținut să nu lase nici un semn de întrebare: explicînd sensul genuin al concepției sale prin experiența care a dus la constituirea ei, el arăta că „prima mea cunoștință cu filosofia o datorez operei lui Schopenhauer. Relația cu teoria lui Hegel și Marx, voința de înțelegere și schimbare a realității nu au dizolvat, în ciuda contradicției politice, experiența filosofiei sale“³. Tema schopenhaueriană a indepasabilei finititudini și relativității a oricărei opere umane și a lipsei de sens a istoriei l-a marcat decisiv pe Horkheimer. De aceea el a precizat caracterul adeziunii sale la marxism astfel: „este adevărat, eu am fost marxist, eu am fost revoluționar. Eu am început să mă ocup după primul război mondial cu Marx pentru că pericolul naționalismului era evident. Eu credeam că numai printr-o revoluție ar putea fi înlăturat național-socialismul și chiar printr-o revoluție marxistă. Marxismul meu, revoluționarismul meu era un răspuns la dominația totalitară de dreapta“⁴.

Alături însă de pesimismul metafizic al lui Schopenhauer un alt motiv al acestei filosofii — compasiunea cu oprimații — l-a marcat decisiv pe Horkheimer. El a mers departe în reanimarea acestui motiv și a crezut că află aici unele convergențe între Marx și Schopenhauer: naturalismul lui Schopenhauer și materialismul lui Marx ar fi străbătute de motivația comună de a reidentifica caracterul concret al existenței umane, cu mijloace comprehensive, depășind postulatele metafizicii spiritualiste. „Eu am găsit ceva asemănare cu Schopenhauer, scrie Horkheimer, căci mi se pare că teoria lui Marx era propriu-zis un protest contra faptului că soluțiile revoluției burgeze — libertatea, egalitatea, fraternitatea — au fost realizate numai pentru un grup relativ mic de oameni. Astfel cei doi gînditori au contat pentru mine împreună“⁵. Schopenhauer a constituit astfel punctul de plecare, mediat în lucrările antebelice de unele teze ale materialismului istoric, și, cum vom vedea, de sosire, al concepției lui Horkheimer. Aceasta s-a repercutat continuu în poziția sa față de miezul concepției marxiste — dialectica materialistă: pe de o parte, Horkheimer nu poate evita să între-

³ Max Horkheimer, *Kritische Theorie*, Fischer Frankfurt am Main, 1968, vol. 1, p. XIII.

⁴ Max Horkheimer, *Sehnsucht nach dem ganz Anderen*, p. 55.

⁵ Max Horkheimer, *Kritische Theorie*, 1, p. X.

prindă totalizări, potrivit regulilor de bază ale metodei dialectice, pe de altă parte el nu-și poate refuza să postuleze neidentitatea perpetuă a opușilor, potrivit postulatelor pesimismului. Este „o dialectică a neidentitului, care totuși, ca teorie a societății, vrea în același timp să totalizeze. Această gândire conține astfel mereu disonant în sine ceea ce de altfel credea a fi din nou depășit“⁶.

*

Premisa fundamentală a primelor lucrări teoretice ale lui Horkheimer este incompatibilitatea dintre reala comprehensiune a existenței individuale, în aspirațiile ei de libertate și armonie, și cadrul societății burgheze, aflată în plină evoluție spre forme monopolist-totalitare de viață economică și politică. Acestea din urmă periclitează grav valorile umaniste ale liberalismului burghez clasic. Horkheimer admite că această evoluție derivă din tendințele imanente ale societății burgheze și că salvarea valorilor umaniste proclamate de liberalismul burghez clasic cere de acum delimitarea teoretică de cadrul societății burgheze. Prima sa lucrare teoretică *Anfänge der bürgerlichen Geschichtsphilosophie* (1930) reprezintă efortul de decantare a trăsăturilor definitorii și limitelor concepției filosofice a burgheziei și de promovare a unei alternative teoretice fără compromis.

Lucrarea derivă, în ceea ce privește opțiunile teoretice fundamentale, din critica hegeliană a intelectului abstract, teza lui Schopenhauer a caracterului formal al raționalismului modern și din critica exercitată de către Marx, în scrierile din tinerețe, la adresa idealismului hegelian. Ea este preocupată să demonstreze mai întâi relativitatea istorică a modelului de raționalitate elaborat în cadrul științelor moderne ale naturii și luat perpetuu de către filosofia burgheză, credincioasă sau adversă iluminismului, ca modelul însăși al raționalității. Horkheimer respingea exclusivismul raționalismului scientist arătând că „știința societății burgheze este în apariția ei indisolubil legată cu dezvoltarea tehnicii și industriei; ea nu poate fi înțeleasă fără a o relaționa cu dominația acestei societăți asupra naturii“⁷. Ipoteza uniformității naturii, care stă la baza științelor moderne, nu se poate dovedi științific ci este mai curând un proiect ipotetic, corespunzând nevoii social-istorice cu care începe epoca burgheziei, de a conjuga stăpânirea naturii și stăpânirea oamenilor. Lucrarea lui Horkheimer caută apoi să demonstreze că filosofia istoriei de început a epocii burgheze a însemnat transpunerea raționalității formale în maximele conduitei politice (Machiavelli), teoria statului (Hobbes), viziunile utopice (Morus), filosofia istoriei (Vico), care au dat o orientare determinată întregii filosofii burgheze de mai târziu. Înțelegerea psihologistă a vieții sociale de către Machiavelli, distincția dintre stat și societate la Hobbes, idealismul vizionar al utopismului lui Morus, teoria ciclurilor a lui Vico sînt consecințele acestei transpuneri.

⁶ H. Gumnior, R. Ringghut, *op. cit.*, p. 45.

⁷ Max Horkheimer, *Anfänge der bürgerlichen Geschichtsphilosophie*, Fischer, Frankfurt am Main, 1971, p. 10.

Excursul aparent istorico-filosofic al lui Horkheimer, din lucrarea *Anfänge der bürgerlichen Geschichtsphilosophie*, se încheia cu concluzii privind limitele filosofiei burgheze a istoriei, concentrate în ridicarea mijloacelor teoretice ale ascensiunii burgheziei la rangul de adevăruri veșnice — „o asemenea veșnicire a ceea ce este temporar valabil constituie o lipsă specifică a noii filosofii a istoriei“ — și modalitățile teoretice de a le depăși, constînd în luarea în considerare a cadrului social al existenței: „ceea ce este natura, depinde de procesul vieții oamenilor ca și, invers, acest proces de natură“. Horkheimer admite că baza înțelegerii procesului existenței istorice și cunoașterii umane rezidă mai curînd în structura relațiilor sociale decît în ipoteza unor constante naturale.

De pe această bază, Horkheimer intervenea în dezbaterile filosofice din Germania antebelică. Față de orientarea către constituirea antropologiei filosofice, el arăta că „o antropologie filosofică, adică o teorie a esenței umane specifice, în sensul unor judecăți definitive asupra noțiunii omului, neatînsă de istorie, este imposibilă“. În discuțiile privind criteriul delimitării adevărului de ideologie, Horkheimer susținea ideea după care „condiționarea istorică a unei teorii nu este niciodată identică cu dovada că aceasta ar fi o ideologie... Granița a ceea ce pe drept trebuie să numim ideologie, se leagă permanent de starea actuală a cunoștințelor noastre“ și se stabilește în contextul devenirii ansamblului social. Resuscitării formulei teoretice a utopiei, socotită singura capabilă să depășească cadrul societății date în sensul unui umanism profund, Horkheimer îi opune convingerea că „numai oamenii reali acționează, depășesc obstacolele și pot prin aceasta să ajungă să înlătore suferința izolată sau generală, care au creat-o ei înșiși sau forțele naturii“. În dezbaterile privind geneza mitologiei, Horkheimer susținea că „destinul se desfășoară realmente asupra produselor umane numai cînd societatea nu este în stare să regleze problemele ei conștient, în interesul ei“.

Sensul luărilor de poziție ale lui Horkheimer este limpede: diferitele probleme teoretico-filosofice se deslegă coerent prin raportare la structura social-istorică dată, avînd în vedere condiționarea ei istorică obiectivă și perspectiva transformării ei. El asimila astfel teza lui Marx a înrădăcinării fenomenului conștiinței în relațiile sociale de viață ale oamenilor și a dezlegării diferitelor mistificări ale conștiinței pe calea practicii transformatoare. Numele lui Marx nu era încă invocat explicit de către Horkheimer dar tezele lucrărilor din tinerețe ale fondatorului materialismului istoric sînt evident folosite. Una din primele lucrări ale lui Horkheimer, *Ein neuer Ideologiebegriff?* (1930), era de altfel consacrată analizei, în cadrul unei recenzii polemice la lucrarea *Ideologie und Utopie* a lui Karl Mannheim, sensului materialismului istoric al lui Marx, prin care el intră în dezbaterile marxiste sau în jurul marxismului cu privire la sensul concepției lui Marx.

Referindu-se la un curent mai larg de recunoaștere, după decenii de ignorare voită a aportului marxismului în științele sociale, și nemijlocit la Karl Mannheim, Horkheimer arăta în acest studiu că „la includerea teoriei lui Marx în științele spiritului ale prezentului, sensul con-

ceptelor sale de bază este întors în contrarul lor... Nu cunoașterea unei «totalități» sau a unui adevăr total sau absolut ci schimbarea realității sociale date era intenția științei sale. Corespunzător, filosofia a fost criticată dar nu a fost instalată o nouă metafizică în locul ei⁸. Ideea unor „adevăruri marxiste“, în sensul adevărilor științelor constituite, cu privire la structura și dinamica imanentă a societății, a fost respinsă de către Horkheimer odată cu efortul său de a respinge atât versiunea economistă dată marxismului de către revizionismul primelor decenii cit și versiunea scientistă dată marxismului odată cu primele tentative de a-l include în șirul științelor constituite. Interpretarea dată de către Karl Mannheim marxismului a fost în acest sens o țintă polemică privilegiată pentru Horkheimer.

În studiul *Ein neuer Ideologiebegriff?* Horkheimer discuta inițiativa generalizării de către Mannheim a tezei lui Marx privind condiționarea social-istorică a cunoașterii, în sensul elaborării „conceptului total al ideologiei“, potrivit căruia toate cunoștințele, în conținutul și forma lor, sînt ideologice și demonstra convingător că acest concept al ideologiei conține presupuziția metafizică a unei esențe extraistorice care se lasă parțial descoperită de fiecare Weltanschauung teoretic, dar care se dezvăluie integral abia într-o cunoaștere „liberă de valori“. O astfel de presupuziție nu este decît un concept gol al ființei istorice și implică inevitabil un quietism de factură conformistă. „Deja la primul pas prin care conceptul de ideologie este îndepărtat de domeniul criticii politice este afectat sensul său determinat“ și, continuă Horkheimer, „acea teorie a cunoașterii care se proclamă ca relativism și caută să descrie toate punctele de vedere ca «particulare» este ea însăși numai particulară“.

Horkheimer raporta, pe de altă parte, „conceptul total al ideologiei“ la analiza făcută de către Marx ideologiei și arăta că acesta implică detașarea tezei lui Marx a condiționării social-istorice a cunoașterii de conținutul social-istoric concret și transformarea ei într-un postulat metafizic: „în locul cercetării relațiilor de dependență dintre luptele reale ale oamenilor și gîndurile lor, se pun la bază considerații istorico-spiritualiste“. Depășirea „conceptului total al ideologiei“ presupune investigarea concretă a realității social-istorice date și elaborarea pe această bază a distincției dintre ideologie și adevăr și, cu aceasta, activarea concepției autentic marxiste a ideologiei.

DER HORKHEIMERS WERK (1)

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz ist der ersten Teil einer umfassenden kritischen Analyse über dem Max Horkheimers Werk.

⁸ Max Horkheimer, *Sozialphilosophische Studien*, Fischer, Frankfurt am Main, 1973, p. 21.

PRINCIPII TEORETICE ORIENTATIVE ALE ONTOLOGIEI HEIDEGGERIANE

TRAIAN POP

În cadrul gândirii existențialiste, filosoful german Martin Heidegger (1889—1976) ocupă un loc aparte. Pe lângă aspectele de formă (=construcția conceptuală, limbaj etc.), acest loc aparte reiese cu limpezime din felul de raportare al acestui gânditor față de ontologia clasică în evoluția ei istorică de la Platon și Aristotel pînă la Hegel, iar într-un anume sens chiar pînă la creațiile filosofice ale lui W. Dilthey și E. Husserl. Raportarea heideggeriană urmărește ca, printr-o privire retrospectivă asupra evoluției problematicei ontologiei, să fie un studiu critic-constructiv. Temeiul unității critico-constructive îl constituie însăși evoluția (văzută de Heidegger) a ontologiei clasice. Astăzi, scrie el, problema sensului *ființei* care stătea în centrul reflecției lui Platon și Aristotel este dată uitării, deși epoca noastră acceptă din nou metafizica (= ontologia). Sarcina constructivă a reinnodării în spirit novator al firului gândirii metafizice contemporane cu cel al creației platoniano-aristotelice poate fi realizată numai prin critica doctrinelor ontologice occidentale care, cu toate derivațiile și adăugirile cunoscute pînă la *Logica* lui Hegel, s-au mulțumit a se mișca și trăi prin cuceririle lui Platon și Aristotel, fără a reinnoi radical și a pune în discuție răspunsurile formulate de ei. Pentru M. Heidegger sînt inacceptabile în egală măsură atît omisiunea problemei *sensului ființei* (=centrală în ontologia anticilor), considerarea ei ca superfluă, cît și limitele menționate ale ontologiilor ce se succed între Aristotel și Hegel.

Propunîndu-și să reia problematica ontologiei antice, pierdută din vedere de ontologia medievală și modernă, Heidegger caută să dezvăluie netemeinicia „prejudecăților” — cu rădăcini de altfel în însăși ontologia greacă — „care mențin indiferența față de problema sensului ființei” și să contrapună acestor „prejudecăți” argumentele logice în virtutea cărora problema cercetării sensului ființei este imperios necesară. Plecînd, de pildă, de la ideea — înrădăcinată încă în *Metafizica* lui Aristotel și care străbate pînă la Hegel — că „ființa” este conceptul cel mai general (care „*transcende* orice generalitate generică”) și că deci el nu se pretează nici unei explicări și definiții, impunîndu-se cu evidență, Heidegger va trage alte concluzii decît cele anterioare. Mai întii, va sublinia că dacă se menține ideea că „*ființa*” este conceptul cel mai general, aceasta nu poate însemna că este cel mai clar concept și că ne scutește de orice explicație. Conceptul «*ființei*» este, dimpotrivă, cel mai obscur¹. În al doilea rînd, punînd în discuție ideea indefinibilității

¹ Martin Heidegger, *L'etre et le temps*, Ed. Gallimard, 1964, p. 18—19.

„ființei“ din moment ce, luată ca atare, ea nu poate fi înțeleasă ca o determinare individuală, Heidegger arată că aceasta nu înseamnă că „ființa“ nu oferă în plus nici o problemă. În mare parte în sens hegelian — dar fără a face din hegelianism un scop, ci considerându-l ca un moment ce trebuie depășit — el consideră a fi mult prea simplist modul de definire a existenței individuale prin prisma logicii tradiționale. Recunoscându-i acesteia anumite limite de valabilitate, Heidegger va ținti spre alte concluzii decât cele ce decurg nemijlocit din ea, scriind textual — și deschizând prin aceasta o altă perspectivă filosofică decât cea hegeliană — că „imposibilitatea de a defini ființa nu ne scutește de a ne întreba despre sensul ei: dimpotrivă, face necesară această întrebare“². Perspectiva non-hegeliană, dar prin ocolirea și ignorarea căii autentice viabilității a marxismului, va ieși mai pregnant prin metoda de derivație husserliană pe care Heidegger o va folosi în formularea răspunsurilor la întrebarea amintită. Aceasta însă va forma obiectul altui studiu dintr-o serie de studii ce intenționăm a le publica despre Heidegger. În al treilea rând, Heidegger ne atenționează asupra insuficienței rămănerii la afirmația că „ființa“ este un concept evident. Fiind de acord că acest concept este folosit în orice cunoaștere, enunț și comportament (*Verhalten*) uman, în sensul că omul este singura individualitate care întotdeauna și în mod necesar presupune o relație nu numai cu sine însuși, ci cu orice altă ființare; fiind de acord deci că oricine înțelege propoziții cum ar fi: „Cerul este albastru“. „Eu sînt vesel“ etc., autorul operei *Sein und Zeit* ne avertizează că această înțelegere ordinară probează o neînțelegere. Ea arată că o enigmă se află a priori cuprinsă în orice comportament și în întreaga ființă (umană) în raportarea sa (ca raportare comportamentală) la existent ca existent³. În temeiul celor de mai sus, se conchide: „Faptul simplu că noi trăim cu ușurință o anumită înțelegere a ființei și că în același timp sensul ființei rămîne totuși acoperit de obscuritate demonstrează necesitatea imperioasă de a resupune meditației problema sensului ființei.

Recurgerea la criteriul evidenței în ceea ce privește conceptele filosofice fundamentale (mai ales a celui de ființă) este în sine sa suspect“⁴.

Concomitent cu critica și respingerea prejudecăților ce alimentează atitudinea de indiferentism față de necesitatea cercetării sensului ființei Heidegger va formula o serie de critici la adresa metafizicii (ontologiei) clasice, căutînd temeiuri de convingere asupra necesității depășirii acesteia. Prin referiri, de exemplu, la problematica ontologiei medievale și moderne, se atrage atenția că aceasta nu numai că se mișcă — cu excepția unor mici derivații și adăugiri — în aria problematicii avansate prin opera anticilor, ci s-a și degradat treptat în tradiție. Heidegger consideră că dacă la Platon și Aristotel ontologia avea caracter interogativ, în perioadele următoare lor ea nu e mai mult decât o doctrină. În măsura

² *Ibidem*, p. 19.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

în care au fost abordate unele probleme ce au avut rol în orientarea problematicii filosofice (*ego-ul cognito* al lui Descartes, subiectul, eul, rațiunea, spiritul, persoana — vizată fiind în acest sens mai ales filosofia idealistă clasică germană și trecerea la concepții mai noi —) n-a fost examinată totuși cu temeinicia necesară problema ființei în complexitatea structurii sale intime, prin „propria sa istorie“. „... Sistemul de categorii al ontologiei tradiționale, pe deasupra formalizat și încărcat de restricții pur negative, este doar extins spre acești existenți“ (= *ego cognito*, subiect, rațiune etc., adică spre ființa umană — T.P.), iar pentru interpretarea ontologică a substanțialității subiectului „nu se apelează la ajutorul dialecticii“⁵.

Soluționarea radicală, în spiritul unei gândiri moderne novatoare, care, elucidând problema ființei *prin propria sa istorie*, să ridice pe trepte superioare spiritul ontologiei antice, Heidegger o vedea posibilă prin eliminarea sclerozărilor și supraîncărcărilor stinjenitoare din ontologia postaristotelică. În acest sens vorbește el în cel de al 6-lea paragraf din *Introducerea* la lucrarea sa fundamentală de sarcina *distrugerii* istoriei ontologiei.

Precizând semnificația acestui act distructiv, el ne atenționează că nu trebuie înțeles într-un sens negativ, ca o respingere a oricărei tradiții ontologice, ci ca dezvăluire a posibilităților ei pozitive, a limitelor ei. „Distrugerea istoriei ontologiei face prin esență parte din problema ființei și nu este posibilă decât în perspectiva acesteia din urmă“⁶.

Prin prisma conținutului pozitiv al distrugerii „se va arăta mai întâi dacă și în ce măsură, în cursul istoriei ontologiei, interpretarea ființei a fost în mod explicit legată de fenomenul timpului și, mai mult, dacă problematica temporalității, necesară acestui scop, a fost sau putea fi dezvoltată în mod radical“⁷.

Făcînd o evaluare a evoluției ontologiei epocii moderne din acest unghi de vedere, Heidegger afirmă că primul și unicul filosof care a făcut un început de drum într-o astfel de cercetare a fost I. Kant. Dar un început numai, întrucît a fost împiedicat în a vedea problema temporalității în toată dimensionalitatea ei de omiterea problemei ființei și a unei ontologii tematice a ființei, supunînd analizelor sub titlul de „temporalitate“ doar judecățile rațiunii comune. Ca atare, trecînd peste sau neajungînd la o analitică a subiectivității subiectului (=mărturisire asupra felului în care Heidegger concepe evoluția și desăvîrșirea modernă a ontologiei), „Kant reia în manieră dogmatică poziția lui Descartes, deși a dezvoltat-o în mod esențial“; a sa analiză a timpului „rămîne orientată spre concepția tradițională și vulgară a timpului...“, lucru ce îl va împiedica să înțeleagă «fenomenul determinării transcendentele a timpului» după structura și funcția sa proprie“⁸. În consecință, se remarcă și la Kant ca și la Descartes — care simțindu-se dispensat de „certitudinea“ absolută a lui *cogito*, n-a elucidat „modul

⁵ *Ibidem*, p. 39.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 40.

⁸ *Ibidem*, p. 40, respectiv 40—41.

de a fi al lui *res cogitans* și, mai precis, *sensul de a fi al lui «sum»* — omisiunea unei ontologii a ființei determinate.

În lumina celor arătate rezultă că sarcina distrugerii preconizate de Heidegger a istoriei ontologiei se interferează cu „sarcina interpretării fundamentului ontologiei antice în lumina problematicii temporalității (*Temporalität*)”⁹.

Plusul scontat în acest fel de Heidegger care-și fixează drept țel principal al operei sale „o cuncaștere mai radicală a problemei ființei” l-ar constitui explicitarea mai largă — conform deschiderilor din ontologia antică — a devenirii ființei existentului începînd cu «lumea» sau cu «natura» în sensul cel mai larg și mai ales a faptului că ființa „își trage din «timp» înțelegerea sa de ființă”, precizîndu-se că „indicele acestui lucru . . . se află în determinarea sensului ființei ca *παρονσια* sau *ουσια*, care semnifică, în sens ontologico-temporal «prezență» (*Anwesenheit*)” și că deci „ființa existentului este cunoscută ca «prezență», respectiv „prin referirea la o lume determinată de timp . . .”¹⁰.

Plecînd de la necesitatea dezvăluirii „adevărului ființei” și a înțelegerii ființei în determinare ontologico-temporală, particularizarea ontologiei heideggeriane mai impune precizarea că problematica ontologiei trebuie căutată în *ființa determinată (Dasein)*, prin care se înțelege omul caracterizat prin definiția sa (vulgară și filosofică) drept „ξῶν λογον ε”χον” vietuitoare a cărei ființă este determinată esențial prin puterea vorbirii: λεγέω -ul este firul conducător care permite deslușirea structurilor ființei existentului pe care-l întilnește interpretarea și vorbirea noastră”¹¹. Este problema care ne duce în modul cel mai direct nu numai spre miezul filozofiei gînditorului german, ci și spre o justificată apreciere a acestei filosofii ca fiind de esență existențialistă, lucru îndeobște acceptat, în pofida faptului că autorul lui *Sein und Zeit* își nega apartenența la existențialism pe motiv că problema ce și-o pune spre rezolvare este cea a adevărului ființei și nu a existenței omului.

Lăsînd mai la urmă evidențierea acestei particularități, nu se pune problema în ce măsură ar deriva logic din, sau s-ar corela logic cu particularitățile reliefate în relatările anterioare. Nu se pune această problemă întrucît ideea ultimă are caracterul unui postulat revendicat din caracterul universal și vid totodată al problemei sensului ființei. După Heidegger, universalitatea problemei sensului ființei „constituie posibilitatea de a se concretiza și a se concentra într-o ființă individuală.

Universalitatea conceptului ființei nu exclude caracterul «specializat» al studiului nostru; acesta își propune să ajungă la ființă pe calea unei interpretări aparte a unui existent determinat, *ființa determinată*, scontînd a obține prin aceasta orizontul necesar al unei comprehensiuni și a unei explicații posibile a ființei în general”¹².

⁹ *Ibidem*, p. 42.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 57.

În fine, deși opțiunea heideggeriană pe linia semnalatei postulări apare ca arbitrară, existentul vizat, *ființa determinată*, este conceput ca un existențial „istoric” în sensul că „explicarea sa ontologică devine ea însăși și în mod necesar o interpretare «istorică»”¹³. Astfel și mai precis spus, prin istoricitate (*Geschichtlichkeit*) a cărei condiție o constituie temporalitatea, „se înțelege constituirea ființei determinate ca «împlinire» (*Geschen*)”¹⁴.

Rezultă din cele arătate pînă aici că încercarea reluării și continuării firului problematicii ontologiei antice, căreia forțat îi atribuie un singur sens, este secundată de o critică aspră la adresa întregii ontologii ulterioare — chiar dacă trece ușor peste unele momente ale acesteia sau le ocolește pe altele —, ontologie în care în genere vede o degradare a sensului respectiv. Dar, pe lângă faptul că face o critică lipsită de obiectivitate științifică în egală măsură prin aprecierile pozitive ca și prin cele negative la adresa ontologiei post-aristotelice, Heidegger nu dezvăluie nici valorile reale și, cu mici excepții, nici neajunsurile fundamentale și unilateralitatea acesteia. Amprenta subiectivismului străbate și prin direcționarea actului constructiv în plan, ontologico-gnoseologic. Prin aceste aprecieri, evident, nu ne gândim să punem sub semnul întrebării necesitatea abordării problemei sensului ființei umane în multiplicitatea aspectelor ei și nici să-i minimalizăm într-un fel sau altul importanța. Dar nici simplele intenții, fie ele cît de frumoase și laudabile, nu sînt suficiente pentru a determina aprecieri pozitive. Singură valoarea rezultatelor cercetării poate stîrni astfel de aprecieri. În consecință, prin cele cîteva aspecte ce creionează într-un mod apreciabil planul tratării și direcția de mișcare a gândirii heideggeriene, mărturisim că nu putem să nu avem rezerve serioase față de ea. Pentru moment e vorba de acele rezerve doar pe care le impune principiul teoretic orientativ al analizei întreprinse de Heidegger, principiu ce duce spre antropologizarea ontologiei, eliminînd perspectiva sociologică din cercetarea problematicii sensului ființei umane. În condițiile de evoluție generală a gândirii filosofice contemporane o astfel de orientare imprimată cercetării problematicii și condiției ființei umane este anacronică. În multe privințe orientarea heideggeriană este sub nivelul valoric al gândirii premarxiste nu numai a epocii moderne, ci și chiar a celei antice, mai ales aristotelice, care trata sau viza măcar tratarea problemei ființei într-o gamă mult mai largă decît cea a antropologismului. Nu vrem prin aceasta să justificăm unilateralitatea și îngustimea ontologiei premarxiste, dar nici nu putem trece cu vederea faptul că mai ales prin etică și estetică, dar și prin alte laturi ale filosofiei sociale, chiar dacă erau încă nedezvoltate, uneori numai în germene, gîndirea filosofică a epocii moderne a scrutat și lărgit mereu problematica omului și a pregătit saltul înfăptuit de marxism prin elaborarea ontologiei sociale în cadrul căreia această problematică, în perspectivă dialectico-sociologică, își găsește cele mai solide temeuri și căi de rezolvare.

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem*, p. 36.

DIRECTIVE THEORETICAL PRINCIPLES TO HEIDEGGER'S ONTOLOGY

(Summary)

Having as starting point the owned aim of Heidegger's creation to achieve a more radical understanding of the being by its *sense* revelation, this study intends to point out some theoretical approaches of principle of this creation.

The way Heidegger refers to the traditional ontology is looked upon as deprived of scientific objectiveness, both concerning its positive evaluation and the accusations he brings against it. The heideggerian analysis does not reveal either the real values or the essential shortcomings of the classical ontology.

As for the content aspects of the heideggerian philosophy, the author of this present study concludes that Heidegger anthropologizes ontology, stating the desideratum of interpretation of the *sense* of the being in a temporal perspective (*Temporalität*) and connected with this aspect, he advances the idea that the ontology problems have to be searched in the determined being (*Dasein*) which is the human being. Raising the problem of the sense of the being revelation in the temporal perspective with all the references to historicity, Heidegger loses the socio-historical analysis perspective, proving an anachronic orientation which, through phenomenology, directs him to transcendentalism.

CONCEPTUL DE FILOSOFIE LA C. RĂDULESCU-MOTRU

GH. TOMA

Ținem să precizăm de la început că articolul de față este un fragment dintr-un studiu critic asupra personalismului energetic, doctrină filosofică elaborată de Rădulescu-Motru. Și anume este numai un rezumat al capitolului pe care l-am consacrat concepției acestui gânditor asupra filosofiei. Deși spațiul ce ne stă la dispoziție este limitat, nu ne putem dispensa, totuși, de câteva considerații introductive, necesare pentru a putea releva mai bine fondul problemei pusă acum în discuție.

În primul rînd, credem s-ar impune a fi reținut faptul că opera lui Rădulescu-Motru, și în primul rînd opera sa de gânditor, a fost prea puțin analizată în spiritul marxism-leninismului a spiritului revoluționar afirmat de documentele partidului nostru, a istorismului și umanismului nostru dinamic, creator.

În al doilea rînd, se impune să reținem și ideea că în cazul de față avem de-a face cu un gânditor nemarxist original. El și-a intitulat concepția sa filosofică *personalism energetic*, văzînd în aceasta o dialectică personalistă al cărei punct de plecare îl constituie sinteza, într-o categorie intuitivă nouă, plăsmuitoare a două noțiuni: aceea de *energie* și cea de *personalitate*. Astfel Motru va răsturna, ca mulți alți gânditori din secolul nostru, subiectivismul apriorist kantian, implicînd, e adevărat, și după unele sugestii pozitivist-psihologice, actul gândirii în conștiință iar pe aceasta, pe baza datelor noilor științe despre om și natură, în realitatea determinismului obiectiv universal, al vieții și istoriei umane.

Pe această cale va ajunge el să dea un răspuns, raționalist în ultimă instanță, la întrebarea cum este posibil adevărul *general* și *necesar* într-o conștiință individuală. Această problemă, atît de importantă, își va găsi însă rezolvarea definitivă, principială, numai în cadrele materialismului dialectic și istoric, a practicii revoluționare de edificare a unei societăți și a unui om nou și superior.

Prima din aceste poziții îl conduce pe Motru la afirmarea unui monism filosofic *dinamic, realist*, la ideea *psihosferei*, a unui energetism practic, viziune filosofică unde este pusă puternic în lumină valoarea activității umane creatoare. O verigă esențială în dialectica doctrinei sale filosofice personaliste este conceptul de *vocație*, concept care, despuat de misticism și indeterminism, devine aici factor esențial de cultură. După Rădulescu-Motru, care a trecut, cum rezultă din ceea ce am spus mai înainte, conținutul noțiunii de energie de pe terenul experienței științifice, teoretice, pe teren practic, dînd acestui activism o direcție în esență pozitivă, constructivă, în noi există atîta real-omenesc cîtă capacitate de muncă putem arăta. Iar în națiuni, la popoare, există atîta realitate istorică umană, cîtă cultură materială și spirituală conțin ele la un moment dat. Maioreșcian din prima generație, Rădulescu-Motru

va rămîne, pe o bază filosofică mult mai largă și mai sistematică, adeptul principiului luptei împotriva formelor de cultură fără fond. Din critica subiectivismului axiologic el va desprinde principiul — de o valoare critică incontestabilă — actualizării, *actualității* valorilor culturii, principiu care, din punctul de vedere al idealului nostru comunist, ar sugera necesitatea înfăptuirii cât mai adînci a unității dintre general și particular, dintre teoretic și practic, dintre idee și viață, dintre valoarea spirituală, act și bunuri culturale, dintre normă și comportament.

A doua poziție, care vedem că reprezintă și o ruptură certă a lui Rădulescu-Motru cu teoria subiectivistă asupra conștiinței, vine să pună în evidență rolul determinant în viața socială a factorilor obiectivi. În concepția autorului personalismului energetic universul este necreat, apariția vieții și a omului este explicată pe baza teoriei științifice evoluționiste și nu mistic-creaționiste. De aici au decurs o serie de alte poziții importante, și înaintate în epoca în care au fost ele afirmate, cum ar fi: rolul hotărîtor al premiselor, al relațiilor social-istorice în explicarea faptelor de conștiință și a personalităților istorice, importanța activității materiale de producție în ansamblul vieții isocial-istorice, rolul hotărîtor în ultimă instanță al științei și civilizației, al culturii materiale. Rădulescu-Motru va combate teoria romantic reacționară, foarte răspîdită în Europa după primul război mondial, teorie care rupea cultura spirituală a societății de cea materială, arătînd că între aceste două forme de cultură nu există, în principiu, o prăpastie de netrecut. El va sublinia, de asemenea, atît ca gînditor cît și ca om de știință, valoarea primordială a metodelor externe, obiective de cercetare, luînd, peste tot, atitudine fermă împotriva intuiționismului și a misticismului. Este foarte interesantă, deosebit de semnificativă, și atitudinea sa, în esență putem spune raționalist-umanistă, și față de alte probleme, cum ar fi: *înțelegerea, spiritualitatea, creația* etc., probleme pe terenul cărora se dădea o luptă înverșunată între raționalism și iraționalism, umanism și antiurbanism.

Am arătat mai înainte că personalismul energetic, care situează persoana umană ca o verigă necesară în contextul devenirilor social-istorice, după ce încearcă să depășească limitele raționalismului abstract și apriorist, într-o reevaluare mai largă a conceptului de conștiință, se definește ca un realism filosofic. Să reținem cîteva laturi ale conceptului de filosofie care pun mai bine în evidență conținutul acestui realism, dialectica lui interioară, dialectică prin care gîndirea lui Motru se ridică și aici de la critica formalismului, a silogisticii și metafizicii abstracte, la un concept mai rațional, mai realist al filosofiei. Avem deci și aici de-a face cu o tentativă concretă a spiritului filosofic, într-o perioadă istorică determinată, de orientare spre real și concret, spre lumea obiectivă. Este vorba acum de tendința permanentă a rațiunii de a ieși din cercul limitat al subiectivității, în care tindea s-o fixeze idealismul, de ocolire a subiectivismului, a individualismului, decadentismului, atît pe planul valorilor teoretice cît și pe cel practic. Conceptul *psihosferei*, de pildă, afirmă în sine, așa cum l-a imaginat Motru, posibilitatea unui răspuns rațional, științific la problema fundamentală a filosofiei. Este deci interesant din acest punct de vedere modul cum a conceput acest remarcabil gînditor

român conținutul, funcția gnoseologică și socială a filosofiei, modul cum a militat el, pe o perioadă îndelungată a secolului nostru, pentru afirmarea unei culturi, a unei conștiințe filosofice românești. Iată câteva din principalele poziții afirmate de Rădulescu-Motru în acest domeniu.

Constatăm în primul rând că în concepția lui Motru între științele particulare, științe ale naturii și social-istorice, și filosofie este afirmată o unitate necesară, interioară. El trece aici cum am subliniat și mai înainte, de la afirmarea *unității conștiinței* la raportul necesar dintre obiectiv-subiectiv etc., la afirmarea unității dintre cele două nivele, orizonturi, ale cunoașterii și, în ultimă analiză, la definirea unui anumit ideal de personalitate. Trebuie să spunem de la început că Motru înțelege prin filosofie în primul rând metafizica, adică teoria existenței. El militează deci pentru reabilitarea spiritului metafizic în filosofie, pentru reînnoirea, pe baze istorice noi, la problematica acesteia. Motru se află astfel printre acei gânditori, unii veniți din tabăra criticismului, pozitivismului și scientismului, care susțineau ideea că dezvoltarea intensivă și extensivă a științelor particulare nu poate atrage după sine dispariția, prin exproprierea de obiect, a filosofiei ca metafizică, a filosofiei în general dar, mai ales, a filosofiei ca teorie a existenței. Existența filosofiei, valoarea ei permanentă este legată de necesități spirituale adânci, permanente. „Departee, spune Motru, de a considera progresele științei speciale ca nimicitoare pentru metafizică, cartea de față își propune numai să arate că progresele științei și ale metafizicii sînt condiționate reciproc și că rezultatul științei speciale găsesc o completare indispensabilă în generalizările metafizice”¹. Sau: „Dacă oamenii de știință specială părăsesc ei înșiși de bună voie terenul științei lor, pentru a trece pe terenul metafizicii, aceasta este o problemă că științele specifice nu satisfac întru-totul pretențiile gândirii omenești și că este loc pentru o știință mai ridicată decît științele speciale”².

Care este propriu-zis, în concepția lui Motru, domeniul filosofiei, care este deci obiectul ei? Constatăm mai întîi că el vorbește de o știință mai înaltă, legată de apariția la un moment dat în sfera cunoașterii pozitive a generalizărilor cu caracter metafizic. Este important deci pentru noi modul cum pune Motru aici problema, cu atît mai mult cu cît în lupta sa împotriva formalismului, a substanțialismului abstract, el se situează uneori pe poziții gnoseologice empiriste, pragmatiste. Dar este și mai important de a vedea cum va soluționa gîndirea sa constructivă, după ce se orientează spre empiric, concret, practic, această problemă atît de importantă, adică în ce măsură, în ce formă, ajunge el să repună totuși în drepturile sale spiritul metafizic.

Am văzut că în viziunea lui Motru științele particulare în totalitatea lor nu pot satisface toate cerințele conștiinței umane. Adică atunci cînd încercăm să privim experiența în totalitatea ei, cînd o raportăm la întreaga noastră ființă omenească, se adaugă un orizont spiritual nou, de cunoaștere și motivare a faptelor, un orizont al conștiinței umane pri-

¹ *Elemente de metafizică*, vol. I, 1913, p. 13.

² *Ibidem*, p. 15.

vită ca o undă totală, în întregul, în unitatea ființei ei...„Metafizica, spune Motru, ridică deasupra cunoștințelor speciale o cunoștință unitară superioară, înlăuntrul căreia adevărurile vechi apar într-o altă ordine și într-o altă lumină, cine a întrezărit această unitate a devenit metafizician pentru totdeauna“. Este vorba prin urmare în primul rînd de un alt nivel, de un alt orizont de cunoaștere „înlăuntrul căreia cunoștințele adunate de științele speciale par mai complete și mai puțin relative. Este orizontul unei științe noi, care se întrezărește, și cine a ajuns cu gîndul pînă la el nu se mai întoarce înapoi“³. Astfel, omul de știință devenit metafizician cere nu cunoștințe noi ci cunoștințe de altă natură, cunoștințe metafizice, adică cu caracter general, unitar, sintetic. În concepția lui Motru orizontul metafizic se definește în cadrele experienței, se desprinde din interiorul experienței, al cunoașterii raționale, științifice, de aceea el poate apare, în germene, și ca un *monism științific*. Atît metoda filosofică cît și cele științifice sînt raționale, intuiționismul nu poate servi cauza metafizicii. De aceea, cu toate limitele gîndirii sale, Motru ne poate apare astăzi ca un adept al raționalismului sau, cum se mai spune, un adept realist al neoraționalismului, al unui neoraționalism în înțelesul larg al cuvîntului.

Dacă Motru afirmă uneori că filosofia are funcție cognitivă critică, unificatoare — încît putem rămîne cu impresia că el nu depășește totuși criticismul sau unele forme ale pozitivismului — sensul originar și profund al conceptului de filosofie, pe care încearcă el să-l întemeieze, se dezvăluie și se definește în raport cu ideea de *conștiință*. Filosofia la el încetează de a mai fi doar o teorie generală a cunoștinței, ea devine o știință a conștiinței în sens obiectiv, în sens cuprinzător, dinamic, metafizic. Pe baza cunoașterii obiective, logice, ea răspunde la probleme care tin de esența noastră ca ființă morală, cum este problema dreptății și nedreptății, binelui și răului în lume. Ca formă de creație spirituală originală, în acord esențial cu definiția generală pe care o dă el personalismului energetic și vocației ca factor de cultură, filosofia apare pînă la urmă, privită în funcția ei spirituală primordială, „ca rodul spontan al acordului ce se încearcă între termenii antinomiilor, aducătoare de neliniști și de vrajbă în sînul societăților omenești. Filosofia este oarecum împăcarea mult așteptată. Ea se produce uneori chiar în vecinătatea locului unde au izbucnit antinomiile sau conflictele sufletești“⁴. Filosofia tinde să devină o teorie a personalității umane, personalitate armonios dezvoltată, echilibrată, expresia unei conștiințe lucide, împăcată cu sine, dar a unei conștiințe active, creatoare. Dacă filosofia ia forma înțelepciunii, cerînd gînd adevărat și faptă cumpătată, atunci conceptul lui Motru de filosofie se deschide la un moment dat valorilor spirituale superioare ale tradiției, clasice, iar determinismul său științific, limitat la un moment dat, e și el întregit prin sensurile superioare, practice, ale conceptului de conștiință filosofică⁵.

³ *Ibidem*, p. 13.

⁴ *Rolul educativ al filosofiei*, Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii literare, Seria II, volumul XIII, p. 3.

⁵ *Elemente de metafizică*, p. 23.

Creația filosofică majoră este legată ca problemă, în concepția lui Motru, de specificul realismului său, realism mai adânc decît cel intelectualist, individualist-psihologist, ce se sprijinea, după o expresie foarte răspîndită, pe suprasolicitarea ideii caracterului antitetic al spiritualității moderne și contemporane. Creația mare, și în domeniul filosofiei, are loc după Motru *în și prin* intermediul idealului și aspirațiilor proprii ale popoarelor. Ea apare numai acolo unde și atunci cînd popoarele, și gînditorii ieșiți din rîndul lor, „sînt în sufletul lor chinul problemelor omenesti”, atunci cînd aceștia au curajul „să privească în adîncul lor sufletească”. Pentru că, spune Motru, ce vine din adîncul sufletului propriu rezistă, restul dispare așa cum a venit. Prin urmare, determinismul său — care își proiectează unele valențe, cum vedem, și pe orizontul practi-cului — deși limitat, ca întreaga sa viziune conceptuală, nu se reduce totuși la un angrenaj mecanic, negativ, de poziții teoretice.

Istoria filosofiei, unde Motru vede existența unor legi, cum ar fi *legea continuității și a progresului*, îi apare la un moment dat ca întru-chipare a luptei dintre materialism și personalism. În această luptă victoria va fi de partea științei, a ceea ce am văzut că numea el monism științific. Motru va reveni însă asupra acestui punct de vedere, arătînd că victoria va fi de partea monismului materialist, a materialismului dialectic. „Teoria reflectării a lui V. I. Lenin, va spune el, consideră că realitatea deplină a mediului se reflectă în conștiința omului și că psihicul, conștiința, reprezintă un aspect al realității. Pavlov a considerat psihicul reflectare subiectivă a realității, drept obiect al psihologiei, iar reflectologia a fost părăsită”. „Pe baza noii orientări materialist dialectice a adop-tării științei create de I. P. Pavlov, în fața psihologiei se deschid pers-pective largi și clare. Pe această cale, psihologia devine o știință auten-tică, o știință de prevedere. Prevederea îi va da puterea de a fi aplicată întocmai ca științele fizico-chimice”⁶.

*

Conceptul de filosofie propus de Rădulescu-Motru, unde esențialul ne apare a fi afirmarea unității dintre teoria cunoașterii și „determină-rile culturii omenesti produse prin influența idealului moral”, are și alte laturi demne de reținut. Punînd, între altele, problema *originalității* în filosofie Motru va combate pseudo-originalitatea, adică „înjghebarea măestrită a unei sistematizări”, care creează ceea ce numește el „iluzia originalității”. Această iluzie, precum și „tendința spre paradoxalitate” etc., niște adevărați idoli, rătăcirii ale gîndirii filosofice contemporane, fe-nomene spirituale simptomatice, de criză socială, morală, constituiau, după Motru, ca și intuiționismul mistic, un pericol pentru filosofia românească în procesul ei de afirmare.

El va pune în discuție și problema *conștiinței filosofice românești* în același spirit ce deriva din modul cum rezolvase teoretic problema ra-

⁶ I. P. Pavlov și problemele metodei experimentale în psihologie, Revista de psihologie, 1—2, anul II, ianuarie—august 1956.

portului dintre subiectiv-obiectiv, real-ideal, cunoaștere științifică, obiectivă, și idealul moral. Conștiința filosofică românească, cu alte cuvinte filosofia românească — în sensul în care se vorbea și se vorbește în general de o filosofie franceză, engleză, germană etc. — nu rezidă în simplul fapt că se scrie filosofie în românește, nici în simpla dorință subiectivă, formală, de a fi românească. Această filosofie trebuie să apară, în concepția acestui gânditor, care pe de altă parte a criticat și tendința de a identifica filosofia cu arta, ca o argumentare teoretică, sistematică, prin care o conștiință umană, formată în mediu de viață al poporului român, ajunge să-și împace, în mod sincer, adevărurile dovedite de știință „cu credințele tainice ale existenței sale proprii“, torcînd odată cu firul logic al cunoașterii obiective, categoriale, și substanța etică a vechilor și traînitorilor credințe, idealuri ale poporului din care face parte, deci a cărei viață și istorie filosoful este chemat să o reprezinte. Realismul lui Rădulescu-Motru cuprinde în sfera sa, prin urmare sistematic, constructiv, și valoarea factorului etnico-etic, a acestui orizont spiritual de reală adîncime constitutivă.

*

Într-o expunere atît de restrînsă ca cea de față nu se poate dezvălui, se înțelege, întreg conținutul atît de contradictoriu și de bogat al unei filosofii cum este personalismul energetic. Uneori ne putem mulțumi însă și numai cu punerea în discuție a problemelor și cu schițarea direcțiilor în care s-ar putea căuta soluțiile cele mai bune. În marea efervescență teoretico-ideologică, care caracterizează mediul spiritual al culturii noastre contemporane, și gîndirea lui Motru poate profita de o mai bună interpretare, de o înțelegere mai adecvată, mai norocoasă. Unele concepte esențiale ale gîndirii sale, cum ar fi, de exemplu, acela al *psihosferei*, sau *totalitatea*, *integralitatea* și *finalitatea* sînt foarte discutate în gîndirea actuală, în primul rînd în efortul acestei gîndiri de a defini conceptul de antropologie filosofică.

Rămîne însă un merit important al lui Rădulescu-Motru faptul de a fi afirmat ideea unității necesare dintre știință, luată în totalitatea ei, și filosofie, nu numai ca teorie a cunoașterii ci și ca metafizică, adică ca teorie generală a existenței și a devenirii. La nivelul conceptului de filosofie aceasta este o latură importantă a manifestării realismului său.

C. RĂDULESCU-MOTRU'S CONCEPT OF PHILOSOPHY

(S u m m a r y)

In this limited study, we approached from the multiple aspects of his philosophy his outlook on what he named *the philosophical conscience*. Although our study — a part of a larger critical one on this philosopher, — permanently points out the theoretical, methodological and ideological limits of his personalist theory, our main goal is to emphasize the positive, valuable and original positions of Rădulescu-Motru's philosophy, its innovating message, the unceasing seeking for the links which in culture, necessarily connect the universal to particular, the human-general to national.

NOTE PE MARGINEA UNUI CONCEPT — REGIMUL POLITIC
CAPITALIST

C. BLAJ

Epoca revoluțiilor burgheze (în special cea franceză) a impus în literatură termenul „vechiul regim“, ce vroia să desemneze ordinea politică anterioară societății aflată în proces de cristalizare și afirmare, respectiv feudalismul și monarhia absolută. Concomitent însă circulă și termenul de „regim politic“, dar fără a se deosebi în esență de primul, ambii marcând practic opoziția față de trecut și, într-un anume fel, poziția față de rînduielele ce, odată instaurate, urmau să asigure noii clase puterea politică, dominația asupra societății. Este tot atît de adevărat și faptul că alți termeni prezenți, în același timp, în literatură erau folosiți cu referire la aceeași situație. Ilustrativă este, credem, în această ordine de idei, lucrarea lui Montesquieu *Despre spiritul legilor* în care autorul întrebuițează expresii ca: guvernămînt politic, formă de guvernămînt, rînduielele politice, orînduire de stat, cîrmuire politică, în fine, regim politic ș.a., tuturor dîndu-le, pînă la urmă, același înțeles.

Am spus toate acestea deoarece credem că o asemenea stare de lucruri și-a pus amprenta asupra modului cum a fost și este înțeles și utilizat termenul respectiv și azi. Nu s-ar putea spune că termenul la care ne referim este controversat, în sensul strict al cuvîntului. Nu sîntem de părere că se desfășoară în jurul lui o adevărată luptă de opinii. (Nu ne referim aici la baza ideologică de la care se revendică unul sau altul dintre autori). Ceea ce apare mai evident este, credem, încercarea diferiților cercetători de a extinde sau restrînge sfera termenului, de a-l apropia sau suprapune chiar peste alți termeni (de pildă peste cel de sistem politic), de a-l revendica, mai ales, pentru o anumită disciplină (de regulă pentru dreptul constituțional) etc. etc. Dar, urmărind să analizeze, să definească, complexul de elemente ce asigură guvernarea sociologiei, politologiei, juriștii interesați în problemă acordă cel puțin următoarele înțelesuri termenului de regim politic: a) tip (destul de frecvent formă) de stat; în acest caz se nominalizează regim politic capitalist, regim politic socialist etc; b) formă de guvernămînt; în acest caz se rețin: monarhia constituțională, republica parlamentară ori prezidențială etc.; c) uneori termenul este pus în legătură cu grupul instalat la putere sau cu persoana aflată în fruntea acestuia, de unde: regim fascist, dar și regim hitlerist, regim franchist etc.; d) există, în fine dar fără a epuiza lista, cercetători care definesc termenul și în legătură cu specificul național, religios etc. (Această din urmă poziție o aflăm, cu precădere, la autorii ce se ocupă de regimurile politice din țările africane*.

* A. Southal, de pildă, este de părere că guvernările dintr-o serie de state africane ar reprezenta expresia modernizată a cultului religios.

Starea aceasta de lucruri, credem că nu explică elementele ce fac ca două republici parlamentare, spre exemplu, să nu funcționeze practic identic; tot așa două state în care există mai multe partide să nu realizeze în chip identic exercițiul puterii. Altfel spus, nu există o identitate absolută în privința modului cum se realizează guvernarea în Franța, Italia, R.F. Germania ș.a., deși toate acestea funcționează ca republici parlamentare cu mai multe partide. Apoi Olanda, Suedia, Norvegia, Belgia etc. sînt monarhii constituționale și totuși în foarte multe privințe fiecare din acestea aduce un specific în felul cum este asigurat echilibrul puterii. Bipartidismul din anumite țări anglofone nu duce evident și la uniformitate în constituirea și funcționarea regimului politic respectiv. Franța, S.U.A., Brazilia etc. sînt republici prezidențiale dar nu pot fi identificate în foarte multe alte privințe.

Sistemul politic, statul, forma de guvernare etc. sînt, credem, elemente invariante pe o perioadă lungă de timp, chiar secole. Dar, tot ansamblul, fără a schimba esența trebuie să se adapteze, aproape continuu, modului cum evoluează raportul forțelor de clasă — spre exemplu — ca și alți factori ce au implicații în planul politicului. Atunci, credem că este necesar să admitem existența unui element ce particularizează funcționarea unei republici de o alta, a unei monarhii constituționale de o alta etc. Altfel spus, trebuie admisă, credem, prezența unui mecanism (de finețe) care, fără a schimba esența statului, forma de guvernare etc. funcționează în direcția conservării elementelor pozitive (din punctul de vedere al clasei aflată la putere) și dezvoltării elementelor ce fac din această unitate un organism viu, mobil, capabil de răspunsuri adecvate situațiilor puse de conducerea eficientă. Înăuntrul unui anumit sistem, sîntem de părere că trebuie să existe un mecanism care înregistrînd pulsul vieții politice modifică numai ceea ce se poate modifica — privind prin prisma intereselor clasei conducătoare — pentru a face față exigențelor momentului. Acest mecanism noi îl considerăm a fi regimul politic. În acest caz, înțelegem regimul politic ca fiind *ansamblul de valori (mărimi) variabile* (ca număr și importanță), *periodic staționare, care asigură funcționarea statului ca instrument al puterii*. Este aici vorba de un mecanism de prelucrare și echilibrare a intrărilor și ieșirilor pentru a da răspunsul optim — din punctul de vedere al grupului conducător — situațiilor puse de practica conducerii.

În legătură cu toate acestea intră, credem, în discuție și problema funcțiilor regimului politic. Literatura de specialitate oferă un tablou destul de diversificat al punctelor de vedere relativ la această temă. Astfel, Colin Campbell admite că regimul politic are, în principal, o funcție integratoare în cadrul sistemului politic. Jean Blondell este de părere că regimul politic trebuie să asigure funcționarea sistemului input-output. Claus Offe, fără a le numi funcții dar considerîndu-le, pînă la urmă, ca atare, reține, printre altele, asigurarea stabilității sistemului economic, mersul relațiilor externe ș.a. ca principale preocupări ale regimului politic. Pentru F. Goguel și A. Grosser funcțiile regimului politic includ gestiunea afacerilor publice ale țării ca și formarea și controlul puterii. Deși au o preocupare constantă în această direcție, M. Duverger și G.

Burdeau nu numesc funcțiile regimului politic atunci cînd îl analizează, chiar dacă descriu funcționarea parlamentului, a democrației etc. Avînd în vedere locul acestui mecanism în mersul general al statului ca instrument al puterii, credem că funcția principală a regimului politic este aceea de a optimiza funcționarea întregului ansamblu.

Profilul general al unui regim politic este dat, în mod evident, de sistemul economic, de proprietatea asupra mijloacelor de producție și relațiile ce decurg de aici. Economicul generează nevoia alcătuirii și funcționării unui regim politic în stare să conserve și să dezvolte poziția dominantă a grupului conducător. Dar, credem că în această ordine de idei economicul ca „factor determinant“ trebuie înțeles așa cum recomandau Marx și Engels „în ultimă instanță“, iar nu ca singur și unic determinant**. Profilul general capitalist al unui anumit regim își află temeiul în proprietatea capitalistă asupra producției și în tendința acesteia de a rămîne dominantă, de a se consolida. Condiții determinate însă impun ca această tendință și reflexia ei în funcționarea regimului politic să aibă azi o altă importanță. Numai așa putem explica faptul că anume state capitaliste iau măsuri de îngădire (chiar dacă nu cu adevărat și eficiente) a dezvoltării monopolurilor gigantice, de apărare a intereselor anumitor pătri — de regulă a celor mijlocii — etc. Așa putem explica, de pildă, unele elemente de conținut ale constituției italiene și poziția P.C.I. de apărare a acesteia; or, tot așa putem explica anumite dificultăți ale concurenței Franței cu Piața Comună atunci cînd au fost lezate interese ale micilor producători (dealtfel categorie ce constituie cea mai mare parte a grupului de alegători posibili sprijinitori ai guvernului). Relevăm și aici că statul, forma de guvernare etc. nu s-au schimbat în legătură cu situațiile respective; mecanismul intern — regimul politic — a funcționat, însă, de a așa manieră încît a putut să asigure ființarea pe mai departe a întregului ansamblu, în sensul conservării dominației proprietarilor mijloacelor de producție.

Un alt element important inserat profilului unui anumit regim politic este raportul forțelor de clasă. Apartenența de clasă a guvernării, respectiv a regimului politic, se bucură de o recunoaștere destul de largă. Pentru V. Pareto, de pildă, regimul politic este un fenomen complicat strîns legat de cel al naturii clasei guvernante. Asemănător se pronunță G. Burdeau, P. Birnbaum, M. Duverger, K. H. Nassmacher și mulți alții. Duverger merge chiar mai departe atunci cînd afirmă că guvernarea o realizează doar o minoritate de posesori. Dar toate acestea recunoașteri nu merg pînă la a admite că rînduiriile politice, pe care le apără în mod evident, sînt nedrepte, că masele de oameni ai muncii, și în primul rînd clasa muncitoare, sînt excluse de la putere, că se iau toate măsurile ca reprezentanții acestora să nu pătrundă (ori în număr cît mai mic) în parlament.

Un raport al forțelor de clasă favorabil maselor populare, sau care

** Marx - Engels, *Despre artă*, vol. 1, Ed. politică, București, 1966, p. 94—95.

inclină spre acestea, implică funcționarea regimului politic în favoarea forțelor progresiste, deschiderea lui spre democrație, spre negarea revoluționară a acesteia. Situația inversă duce în mod sigur la restringerea libertăților democratice, la privarea oamenilor muncii de drepturile lor fundamentale. În legătură cu acestea relevăm însă și faptul că dacă raportul forțelor de clasă pe plan intern este inserat direct profilului unui regim politic, raportul de forțe pe plan extern are și el importanță, trebuie luat în seamă în analiza funcționării acestuia. Actuala stare de lucruri din unele țări occidentale este, credem, ilustrativă. Astfel, este cunoscut că în Franța, Italia etc. s-au creat condiții (din punctul de vedere discutat mai sus) pentru ca partidele comuniste să fie reprezentate nu numai în parlamente ci nemijlocit în guverne. Or, este știut că reprezentanți ai N.A.T.O. și-au permis să se refere direct la această alternativă și să afirme că nu sînt de acord cu ea. Evident, pe lângă faptul că toate acestea reprezintă amestec în treburile interne ale altor state și lezează suveranitatea țărilor amintite, nu comandantii respectivi hotărăsc soarta regimului politic ci masele populare. Dar forțele reacțiunii interne, în acest caz, primesc sprijin din exterior și își permit să facă tot ce le stă în putință pentru a limita pierderile de poziții, pentru a se opune progresului.

Parlamentul, constituirea, funcționarea și rolul său reprezintă un element invocat de majoritatea autorilor ce se ocupă de problemele guvernării și a regimului politic. Născut și funcționînd doar în Anglia pînă la Revoluția franceză și cea americană, acest organism reprezentativ a constituit, practic, recunoașterea dreptului noii clase — burghezia — de a participa la conducerea treburilor publice, ca expresie a puterii economice de care dispunea și, ca urmare, dornică să dețină și înțietatea în politică. Dar, evoluția capitalismului și, în principal, formarea și dezvoltarea capitalismului monopolist de stat, dorința burgheziei monopoliste de a restrînge exercițiul puterii pentru a se opune avîntului democratic al maselor arată că instituția respectivă pierde din ce în ce mai mult din substanță. Altfel spus, vremea din urmă pare să demonstreze că mecanismul nu mai face față sarcinii pentru care a fost creat. În funcționarea ansamblului au apărut perturbații care determină ca mare parte din „întrări” să nu mai reprezinte semnale corecte — adică, socotim noi expresia cerințelor democratice ale maselor — ci false impulsuri, în fapt manifestarea intereselor grupului restrîns de proprietari monopolști. Este adevărat, pentru capitalismul contemporan sistemul reprezentativ, parlamentul în particular, rămîne în bună măsură o formulă necesară la care nu se poate pur și simplu renunța, dar efectiv el nu mai joacă rolul avut la început, de reprezentanță a poporului. Credem că putem fi de acord cu M. Duverger cînd apreciază că decăderea parlamentului din rolul său inițial „este tipică” pentru, ceea ce consideră el a fi, decăderea „modelului democratic”. Chiar atunci cînd ocupă un rol „central și preponderent” rolul său, relevă autorul menționat, este foarte slab în majoritatea țărilor occidentale. Este adevărat, va recunoaște Duverger, că cetățenii statelor respective nu au cunoștință deplină despre o

asemenea evoluție a lucrurilor, ei continuând să evoce structura și valorile modelului inițial. Și iată o altă recunoaștere. K.D. Bracher admite că în R.F.G. partidele politice (este evident vorba de partidele clasei conducătoare) sînt privite ca „aranjamente de vitrină“, iar parlamentul un ornament în spatele cărora acționează puternice grupuri de presiune ce își impun voința organelor de stat, partidelor politice etc.*** Un alt aspect al problemei este relevat de F. Goguel și A. Grosser atunci cînd notează că preocuparea de căpetenie a unui om de stat (se referă la Franța) este mai puțin de a guverna cît de a explica și apăra poziția sa în fața parlamentului (despre „rolul“ căruia am vorbit mai sus). Ca urmare, grija „esențială“ a miniștrilor este să-și menajeze la maximum șansele pentru a-și asigura prezența și în guvernul ce va urma celui aflat în funcție și din care fac parte. Așa dar, relevă autorii citați, activitatea principală a șefului de guvern și a miniștrilor nu este consacrată guvernării ci rămîinerii la putere.

Desigur, cele spuse acum nu scot din cauză sistemul reprezentativ, parlamentul și guvernul, în privința funcționării regimului politic ca ansamblu, dar, oricum, rolul acestora se depreciază, este — sau tinde să fie — preluat de grupurile de interes ce exprimă voința posesorilor mijloacelor de producție.

Elementele la care ne-am referit sînt implicate direct în stabilirea configurației și funcționarea unui anumit regim politic. Sînt însă și altele, la prima vedere de mai mică importanță, dar care, în fapt, sînt semnificative pentru felul cum se realizează practic conducerea politică. Iată, de pildă, sistemul electoral. Se poate afirma că există o mare asemănare în sistemele adoptate de țările capitaliste din occident. În general, a fost adoptat votul universal, egal, secret etc. etc. De aceea, noi considerăm că nu sistemul ca atare influențează funcționarea regimului politic ci, mai ales, implicațiile sale. Așa, de exemplu, în stabilirea circumscripțiilor electorale grupul conducător poate lua măsura fărîmîțării anumitor zone care în mod predilect pot vota în favoarea partidelor progresiste. Apoi, stabilirea vîrstei ce dă dreptul la vot poate îndepărta anumite pături ale tineretului mai receptiv la nou și care ar opta pentru partidele de stînga, interesate în restructurarea democratică a regimului. Acestea, ca și alte măsuri ce decurg din statornicirea unui anumit sistem electoral, defavorizează în principal partidele muncitorești și permit clasei conducătoare să obțină, relativ ușor și fără a reflecta corect realitatea, majorități parlamentare și implicit guvernarea. Pe lîngă aceasta mai notăm și faptul că, pornind de la situația lor privilegiată, partidele burgheziei au posibilitatea să desfășoare, în timpul campaniei electorale, o adevărată acțiune de manipulare a electoratului în favoarea lor. Are loc, putem spune, o adevărată acțiune de atenuare și amplificare concomitentă a informației difuzată maselor de alegători, în așa fel încît să servească în măsură cît mai mare interesele cercurilor conducătoare.

*** Apud. L. Lörincz, *lucr. cit.*, p. 220.

O altă chestiune ce interesează problema la care ne referim în materialul de față este aceea a raporturilor dintre puterea centrală și locală. Desigur, ținem seamă că știința administrației ca și dreptul constituțional discută situația, mai ales dintr-un punct de vedere ce l-am numi tehnic. În ordinea de idei la care ne referim noi apreciem că încercările de a restrânge sau lărgi autoritatea puterii locale țin de funcționarea unui anumit regim politic. Realitatea arată că în organele locale ale puterii, grupurile democratice ale populației ca și reprezentanții clasei muncitoare pot pătrunde relativ mai ușor. Or, în măsura în care aceste organe sînt dominate de forțe progresiste, este cert că ele vor amenința trăinicia unei guvernări burgheze. Și atunci este evidentă preocuparea guvernării de a reduce cît mai mult posibil autoritatea organelor locale. Pornind de la teze despre birocratizarea administrației locale, despre nevoia unei eficacități sporite a organismelor puterii, cercurile burgheze conducătoare acționează, tocmai de aceea, în direcția sporirii atribuțiilor puterii centrale în defavoarea celei locale. (Notăm că prezența unor primari comuniști în unele comune, cartiere ale orașelor etc. din unele țări capitaliste occidentale și măsurile luate de aceștia în direcția progresului ca și atitudinea guvernelor respective față de o asemenea situație este ilustrativă.) Din punctul de vedere la care ne-am referit acum, considerăm că raporturile dintre puterea locală și centrală au legătură directă cu funcționarea regimului politic și trebuie studiate de politicologie.

Desigur, avînd în vedere calitatea de mecanism cibernetic pe care o atribuim regimului politic, în funcționarea lui normală sînt interesate și alte componente ale puterii și guvernării. În economia materialului de față am avut în vedere doar cîteva note pe care am dorit să le supunem discuției.

BIBLIOGRAFIE

1. R. Aron, *Démocratie et totalitarisme*, Gallimard, Paris, 1965.
2. P. Birnbaum, *La fin du politique*, Seuil, Paris, 1975.
3. J. Blondell, *Comparing Political Systems*, W. and N., Londra, 1973.
4. G. Burdeau, *Traité de science politique*, ed. II, Tome V, *Les Régimes Politiques*, Librairie Générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1970.
5. C. Campbell, C. G. Rosberg, *Political Parties and National Integration in Tropical Africa*, Berkeley and Los Angeles, 1964.
6. N. Dinuț, *Conceptul de regim politic*, în „Revista de filozofie”, 4, 1974.
7. M. Duverger, *Les Régimes Politiques*, P.U.F., Paris, 1951; *Introduction à la politique*, Gallimard, Paris, 1964; *Sociologie politique*, P.U.F., Paris, 1966; *Institutions politiques et droit Constitutionnel*, ed. 13, 2 vol., P.U.F., Paris, 1973.
8. M. Flory, R. Mantran, *Les régimes politiques des pays arabes*, P.U.F. Paris, 1968.
9. F. Goguel, A. Grosser, *La politique en France*, ed. 4, A. Collin, Paris, 1970.
10. B. Gournay, *Introduction à la science administrative*, A. Collin, Paris, 1966.
11. D. Lerner, *The Passing of Traditional Society*, Glencoe, Illinois, 1958.
12. L. Lörincz, *Democrația burgheză*, E.A.R.S.R., 1970.

13. Charles-Louis, Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, Ed. științifică, București, 1964 (vol. 1), 1970 (vol. 2—3).
14. K. H. Nassmacher, *Politikwissenschaft I*, Werner, Düsseldorf, 1973.
15. R. G. Neumann, *European and Comparative Government*, Mc Graw-Hill, N. Y., London, 1951.
16. A. Miculescu, *Conceptul de regim politic*, în „Forum“, Științe sociale, V, 1970.
17. C. Offe, *Struktur probleme des kapitalistischen Staates*, Frankfurt, 1972.
18. V. Pareto, *Traité de Sociologie generale*, vol. II, Payot, Paris, 1919.
19. A. Southal, *A Critique of the Typology of States and Political Systems*, în vol. *Political Systems and the Distribution of Power*, editat de M. Banton, T. P., London, 1968.
20. O. Trăsnea, *Știința politică*, Ed. politică, București, 1970; *Curenți și tendințe în politologia contemporană*, Ed. politică, București, 1972; *Probleme de sociologie politică*, Ed. politică, București, 1975.
21. G. h. Vasilescu, *Regimul politic capitalist*, în „Analele Universității București“, Științe politice și economice, 1973.

NOTES MARGINALES CONCERNANT UN CONCEPT —
LE RÉGIME POLITIQUE CAPITALISTE

(Résumé)

Tenant compte de nombreux sens attribués au terme, dans cet article l'auteur propose la considération du rôle rempli par le régime politique conçu en tant que mécanisme cybernétique dans le fonctionnement de l'ensemble du pouvoir politique, du gouvernement et de leurs dynamique. C'est à cet égard qu'on entreprend l'analyse de quelques éléments dont se compose le concept et de leur relation au régime politique.

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA REGIMUL SOCIAL-POLITIC EXISTENT ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

ION LEICU

Discuțiile purtate în jurul problemei regimului social-politic existent în România, în ultimul veac, sînt departe de a fi încheiate¹. Literatura noastră de specialitate rămîne datoare în multe privințe acestui subiect.

În prezentul articol, fără a aborda în ansamblul ei tematica respectivă, consemnăm cîteva opinii referitoare la regimul social-politic din anii interbelici.

Astfel, dacă pentru etapa premergătoare primului război mondial, conceptul de regim burghez-moșieresc, elaborat de C. Dobrogeanu-Gherea, era în măsură să exprime sintetic structurile social-politice existente, el devine inadecvat pentru definirea realităților românești din perioada următoare.

Așa cum se apreciază în Programul partidului, România după 1918 „intră într-o nouă etapă a dezvoltării sale istorice”², caracterizată prin desăvîrșirea unității sale de stat și printr-un amplu proces de afirmare a structurilor capitaliste în toate domeniile vieții sociale. Tocmai mutațiile cantitative și calitative produse în structurile economico-sociale și politico-culturale vor genera regimul social-politic burghez care, după opinia noastră, va caracteriza perioada de după primul război mondial și pînă imediat după 23 August 1944.

În favoarea acestei afirmații pledează următoarele argumente:

A) Reforma agrară din 1921 a redus în proporție considerabilă proprietatea moșierească și numărul țăranilor lipsiți de pămînt, contribuind substanțial la afirmarea relațiilor de producție capitaliste în agricultură. Au fost expropriate 6 120 000 ha, ceea ce reprezenta cca 66% din terenul marii proprietăți și au fost împroprietați 1 478 663 capi de familie³. În anii interbelici marea proprietate a pierdut poziția predominantă în cadrul proprietății agrare particulare. Astfel, în 1941 proprietatea agrară particulară țărănească deținea 7 308 000 ha, respectiv 71,7%, iar cea moșierească 2 020 090 ha, respectiv 19,8%. Alături de proprietatea țărănimii muncitoare se consolidează proprietatea țărănimii instărite, care, în anul amintit, deținea 1 303 000 ha, respectiv 12,8%, precum și exploatarea de tip capitalist (între 20 și 50 ha), care dețineau 8,5% din terenul proprietăților agrare⁴.

¹ A se vedea: *Anale de istorie* nr. 1/1977, precum și Aurică Simon, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Ed. „Dacia”, Cluj-Napoca, 1976.

² *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Ed. politică, București, 1975, p. 38—39.

³ *Enciclopedia României*, vol. III, 1939, p. 304.

⁴ Calculat pe baza datelor oferite de „Comunicări statistice”, nr. 1, 1945, p. 5.

Relațiile de producție capitaliste devin preponderente în agricultură, iar aria de manifestare a relațiilor semifeudale se îngustează tot mai mult.

B) Dezvoltarea industriei este ilustrată de analiza unor indicatori economici sintetici.

În ultimii ani ai deceniului al patrulea, ca rezultat al dezvoltării industriei, a sporit contribuția acesteia la formarea venitului național. Astfel, în 1938 industria participa cu 30,8% la formarea venitului național, iar agricultura cu 41%⁵. Cu toate acestea, economia țării noastre, deși avea trăsăturile unei economii capitaliste de tip agrar-industrial, continua să fie o economie slab dezvoltată.

Concentrarea și centralizarea capitalului se adâncește. În anul 1937 existau peste 90 de înțelegeri de tip monopolist. Tot în deceniul al patrulea se afirmă o serie de concerne industriale și bancare care dețineau controlul asupra ramurilor în care funcționau. La acestea se adaugă și capitalismul monopolist de stat. Cu toate acestea, România nu întrunea elementele principale ce caracterizează o țară imperialistă.

Sporirea rolului industriei în economie, paralel cu dezvoltarea capitalismului în agricultură, ne permit să conchidem că relațiile de producție capitaliste au devenit dominante în economia țării. Acest fapt explică prezența în economia românească a contradicțiilor și stărilor de disfuncționalitate specifice modului de producție capitalist.

C) Mutațiile din structura socială și de clasă indică, pe de o parte sporirea forței economice și politice a burgheziei în stat, dezvoltarea cantitativă și calitativă a proletariatului — deci a claselor principale —, iar pe de altă parte, diminuarea rolului moșierimii și diferențierea țărănimii.

Burghezia, clasă conducătoare, cunoaște în structurile ei, atît de neomogene, un proces de continue regroupări, care are ca rezultat afirmarea tot mai viguroasă a oligarhiei financiare grupate în jurul regelui și care va contribui la instaurarea dictaturii regale. Rostul permanent progresist al burgheziei despre care vorbea Ștefan Zeletin, în mod apologetic, se epuizase.

Proletariatul se dezvoltă prin afirmarea nucleului său de bază — proletariatul industrial —, al cărui număr se ridică în 1938 la aproximativ 800 000 de persoane. Clasa muncitoare, exploatată și asuprită, se va impune prin activitatea ei revoluționară ca forța socială cea mai avansată în cadrul societății românești.

Moșierimea, grup reacționar, nu și-a putut restabili pozițiile economice și politice puternic afectate de reformele agrare și electorală înfăptuite imediat după primul război mondial. Cu rîndurile rărite, lipsită de organizație politică proprie, moșierimea secunda burghezia, nemaiparticipînd la guvernări sub stindard propriu. Raportul de forțe s-a schimbat net în favoarea burgheziei.

Țărănimea înregistrează un amplu proces de diferențiere, specific capitalismului, fenomen care a infirmat tezele doctrinei țărăniste susți-

⁵ Apud, *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1977, p. 168.

nute de Virgil Madgearu privitoare la trăinicia micii gospodării țărănești și la caracterul omogen al țăranimii.

În 1941, statisticile vremii consemnau existența a 23,2% gospodării țărănești care posedau pînă la 1 ha; a 35,1% gospodării cu pînă la 3 ha; prezența unui milion de țărani fără pămînt; precum și consolidarea chia-burimii. Țărănimea muncitoare exploatată de chiaburi, capitaliști și moșieri, oprimată de stat și ținută la periferia vieții politice, reprezenta un potențial revoluționar important și un virtual aliat al clasei muncitoare.

D) Politicul, prin structurile și funcționalitatea sa, prezintă trăsături specific burgheze. La afirmarea acestora un rol important l-a avut Constituția din 1923, care a confirmat și pe plan politic și juridic schimbările produse în raportul de forțe pe plan social.

Statul, prin structurile și funcțiile sale, dobîndește un pronunțat caracter burghez. El a constituit instrumentul principal prin care marea burghezie și-a realizat dominația politică în societate, și-a consolidat pozițiile economice și politice și a menținut un raport de forțe care să-i fie favorabil. Viața politică a fost dirijată de diferitele organizații politice ale politicului dominant, înregistrînd în același timp și o prezență activă a politicului dominat.

În funcție de evoluția raportului de forțe dintre politicul dominant și cel dominat, dintre diferitele grupuri ale burgheziei, precum și în raport cu influențele externe, regimul social-politic burghez existent în țara noastră a generat următoarele regimuri politice: a) regimul democrat; b) dictatura regală; c) dictatura militaro-legionară și apoi dictatura militară antonesciană. După 23 August 1944 a fost restabilit regimul democrat-burghez, care va fi înlocuit de regimul democrat-popular.

În continuare vom schița succint trăsăturile regimului politic democrat existent în perioada interbelică pînă în anul 1938.

I.1. În conformitate cu Constituția din 1923⁶, România continua să aibă o formă de guvernămînt monarho-parlamentară. Regele avea largi prerogative. El exercita, împreună cu parlamentul, puterea legislativă, deținea puterea executivă, încheia convenții cu statele străine, era șeful oștirii și avea dreptul de a bate monedă. Persoana sa era declarată in-violabilă.

2. Parlamentul — principală instituție democratică burgheză — format din Adunarea Deputaților și Senat, prin structura socială și funcționalitatea sa a servit dominației politice burgheze. Spre deosebire de camera inferioară, care era constituită prin votul universal, camera superioară doar în parte își recruta membrii prin sufragiul universal, deoarece ceilalți senatori dețineau această calitate în virtutea unor funcții și poziții înalte pe care le aveau în societate.

Parlamentul era controlat de executiv și partidele politice. Astfel, regele avea prerogativa de a sancționa sau respinge legile, iar guvernul prin majoritatea parlamentară influența și dirija activitatea parlamentului. Partidele politice influențau viața parlamentară prin fracțiunile par-

⁶ Constituțiunea promulgată cu Decretul Regal nr. 1360 din 28 martie 1923 și publicată în Monitorul Oficial nr. 282 din 29 martie 1923.

lamentare. De asemenea, Curtea de Casație verifica constituționalitatea legilor, și prin aceasta, exercita o cenzură asupra acestei instituții.

3. Privit Constituției, puterea executivă era conferită regelui care o exercita prin guvernul numit de el. Monarhul numea și revoca membrii guvernului, aceștia fiind răspunzători pentru activitatea lor în fața sa precum și a parlamentului.

Guvernul format, de regulă, din fruntașii partidului burghez majoritar în parlament, deținea puterea în stat, elabora și înfăptuia politica internă și externă în conformitate cu interesele grupului burghez pe care-l reprezenta. Întrucit nici un act al regelui nu avea putere de lege decit numai dacă era contrasemnat de unul din miniștri, guvernul putea să influențeze și decizia regală. În același timp și regele, în virtutea prerogativelor sale, putea și influența de fapt deciziile guvernului.

II. Sistemul partidelor politice din România, spre deosebire de cele existente în alte țări burgheze, nu a permis activitatea legală a partidului comunist, ceea ce reprezintă un substanțial minus al democrației burgheze românești.

Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc, exponențele celor mai importante grupări ale marii burghezii, fiind partide de guvernământ, s-au aflat într-o continuă rivalitate politică generată de mirajul puterii. Celelalte partide burgheze, de regulă partide mici, vor gravita în jurul lor. Afirmarea Gărzii de fier — expresia celor mai reacționare grupări ale blocului exploatator — constituia un important pericol pentru existența instituțiilor democratice burgheze.

Partidul Conservator, organizația politică a meșierimii, dispărut imediat după primul război mondial din viața politică a țării, nu se va mai reface, iar membrii săi vor trece în partidele burgheze infuzând acestora reacționarismul lor.

Prin funcțiile lor, partidele burgheze au constituit instrumente politice importante în mina diferitelor grupări burgheze, permițând acestora să controleze și să domine statul, precum și să încerce manipularea opiniei publice în sensul dorit de ele. Datorită unor multiple cauze, între care și discreditarea lor în fața maselor muncitoare, partidele burgheze înregistrează o puternică uzură politică, manifestată plenar cu prilejul alegerilor din decembrie 1937.

Dintre partidele politicului dominat care au acționat alături de Partidul Comunist Român în vederea apărării intereselor maselor și au funcționat legal amintim: Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor și altele.

III. Drepturile și libertățile democratice, ce caracterizau regimul politic analizat, au fost înscrise în Constituție sub presiunea maselor. Dintre drepturile respective amintim: dreptul la vot, dreptul la muncă, libertatea asocierii precum și cea a cuvântului și presei etc. Lipsa de garantare, în primul rînd de ordin material, precum și felul de reglementare de către stat a modului de exercitare a drepturilor și libertăților democratice, au contribuit substanțial la îngustarea lor. Astfel, deși se decretase votul universal, femeile și militarii erau privați de acest drept. Apoi, prin instituirea primei guvernamentale, prin legea electorală din

1926, a fost înlăturat sistemul proporționalității, și astfel era suficient ca un partid burghez să dobândească 40% din voturile exprimate pentru a deveni partid de guvernământ. Desigur, masele populare au fost acelea care, în multe privințe, au fost împiedicate să se bucure în mod real de drepturile și libertățile democratice. Numai blocul exploatator s-a putut bucura în mod real de acestea.

IV. Regimurile politice care s-au succedat între anii 1938—1944, n-au afectat conținutul burghez al regimului social-politic statornicit în țara noastră după primul război mondial. Acest regim social-politic va fi înlăturat prin victoria procesului revoluționar început după 23 August 1944 în țara noastră.

În concluzie, având în vedere faptul că trăsăturile socio-economice și politice ce caracterizau regimul social-politic existent în România interbelică sînt pregnant burgheze, putem conchide că regimul respectiv este un regim burghez. Desigur, datorită unei anumite rămîneri în urmă față de regimurile social-politice existente în țările occidentale, regimul social-politic din România prezenta unele particularități, concretizate în existența unor rămășițe ale relațiilor semif feudale. Prezența acestora, diminuată de altfel, după primul război mondial, credem că nu e în măsură să afecteze aprecierea de mai sus.

Desigur, problema discutată rămîne deschisă, prezentul articol și-a propus doar s-o semnaleze și nicidecum s-o rezolve.

CONSIDERATIONS REGARDING THE SOCIAL AND POLITICAL REGIME IN ROMANIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

(Summary)

In the present article, the author states that after the First World War as a consequence of the accomplishment of the state unity of Romania as well as the Agrarian Reform and that of Vote, an important social and political bourgeois regime crystalized. The author shows that the economical and social and political structures of a bourgeois type become characteristic for Romania.

The existence of some traits of the feudal relations didn't affect the bourgeois characteristics of the social and political regime.

CÎTEVA ASPECTE ALE LUPTEI DE IDEI ÎN AMERICA LĂTINĂ

AUREL PANTEA

Epoca contemporană, epoca marilor transformări revoluționare, a adus un suflu înnoitor și în viața popoarelor din America Latină. În zilele noastre tot mai multe țări latino-americane pășesc într-o etapă nouă a dezvoltării lor, caracterizată prin intensificarea luptei forțelor democratice, progresiste și revoluționare pentru cucerirea unei independențe reale și a evoluției spre transformări economice, politice și sociale radicale.

Principalele probleme în jurul cărora confruntarea și lupta de idei cunoaște cea mai mare efervescență — viitorul statelor din această parte a lumii, căile și mijloacele de înlăptuire a transformărilor reclamate de realitățile și necesitățile continentului, forțele sociale chemate să înlăptuiască și să conducă aceste procese, raporturile dintre ele ș.a. — delimitază diversele orientări și curente în funcție de interesele urmărite de fiecare clasă sau pătură socială.

Abordînd selectiv cîteva dintre aceste curente și orientări, ne propunem ca în acest articol să ne oprim asupra unor concepții burgheze vehiculate în literatura politică din țările Americii Latine, precum și asupra luptei partidelor comuniste din zonă împotriva orientărilor străine concepție marxist-leniniste.

Naționalismul burghez, la scară națională sau continentală, constituie una dintre cele mai răspindite concepții burgheze în America Latină. Între diversele sale variante, prezente în una sau alta din țările continentului, există deosebiri, care în esență sînt nesemnificative.

În general, adepții naționalismului burghez susțin că înainte de angajarea pe calea socialismului trebuie realizată dezvoltarea industrială și autoafirmarea națiunii. Pentru a realiza această dezvoltare reprezentanții concepției naționalist-burgheze socotesc că este necesară renunțarea totală la lupta de clasă, concilierea claselor aflate în luptă, „armonizarea“ intereselor proletariatului și ale burgheziei, renunțarea la propaganda marxism-leninismului, care — chipurile — nu ar fi aplicabil în condițiile Americii Latine.

Propunîndu-și eradicarea comunismului, care după părerea lor este o doctrină ce servește „puteri străine“, ideologii burghezi au preluat tezele adepților „neoliberalismului“, „desarrolismului“, „tercerismului“ democraț creștin și ale altor curente burghezo-reformiste despre specificul istoric al căilor de dezvoltare a națiunilor latino-americane și „neviabilitatea“ socialismului pe continent, despre necesitatea edificării unui „stat național“ și opunerii lui „planurilor destructive“ ale comunismului internațional, care urmărește „anularea valorilor civilizației creștine occidentale“.

Căutarea unei „a treia căi“ nu este un fenomen nou în America Latină. Această mixtură teoretică a fost propagată în urmă cu peste

40 de ani de omul politic peruan Haya de la Torre. „Tercerismul“ lui Haya de la Torre se întemeiază pe jocul „de-a dialectica“: „teza“ este capitalismul, „antiteza“ — comunismul, iar „sinteza“ este aprismul*. Aceste concepții oportuniste au fost demascate la apariția lor de comuniștii José Carlos Mariategui și Julio Antonio Mella¹.

În zilele noastre, adepții „căii a treia“ folosesc în locul noțiunii compromise a „aprismului“ alți termeni, de pildă „socialismul național“. Cea mai puternică variantă a „socialismului național“ o constituie varianta peronistă, care se situează pe pozițiile păcii de clasă, apără proprietatea privată și urmărește să creeze confuzie în conștiința maselor pentru a le îndepărta de ideile socialismului științific. Adepții acestei variante concep revoluția ca un proces ce nu trebuie să copieze modelul socialist, căci socialismul și capitalismul ar fi, pretind ei, în egală măsură imperialism, care tinde spre dominație, spre subjugarea altor țări. Argentina nu aparține nici unuia dintre aceste sisteme și se identifică cu o „a treia lume“.

Adepții acestui „model ideal“ de socialism fără luptă de clasă, fără contradicții și dificultăți, ignoră și denaturează realitatea faptelor din țările continentului. „Socialismul național“ promovat de ei nu înseamnă în fapt lichidarea antagonismelor de clasă și socializarea producției, ci o încercare de îmbinare a intereselor contradictorii ale tuturor claselor, sub patronajul unui stat totalitar „imparțial“, care, pretind ei, urmărește realizarea idealului național comun.

Exagerând transformările economice care în multe țări din America Latină nu au atins nivelul transformărilor economice din țările capitaliste dezvoltate, concepțiile naționalismului burghez au preluat teza, mai des vehiculată de reprezentanții concepțiilor burgheze din S.U.A., Anglia, Franța ș.a., care neagă rolul conducător al proletariatului în procesul revoluționar, pe motiv că aceasta ar fi „degenerat“, că a pierdut potențialul său revoluționar. Ca atare, în locul proletariatului trebuie promovate forțe noi în conducerea procesului revoluționar. O asemenea avangardă „nouă“ și „autentică“ este considerat partidul peronist-justițalist din Argentina, un partid eterogen cu un program ambiguu, încărcat de umanism abstract, care propovăduiește o justiție socială fără luptă de clasă.

Firește, toate aceste concepții, ca și modelele mai vechi sau mai noi pe care le imită, și-au dovedit caracterul eclectic, esența de clasă, neviabilitatea. Confruntate cu realitățile țărilor din America Latină ele nu rezistă și nici nu pot exercita o influență asupra oamenilor muncii înarmați cu o conștiință de clasă revoluționară, educați de partidele marxist-leniniste în spiritul concepției materialist-dialectice. Cel mult ele pot influența gândirea unor pături înapoiate ale populației și gândirea unei părți a intelectualității care mai crede încă într-o dezvoltare a Americii

* Aprismul a fost ideologia Partidului Popular Național-Reformist burghez apărut în 1924 în Peru pe baza A.P.R.A. (Alianța Populară Revoluționară Americană).

¹ *Pensamiento revolucionario cubano*, vol. 1, Ediciones Politicas, Havana, 1971, p. 343; Vezi și Erasmo Dumpiere, *Mella*, Havana, 1964, p. 11—12.

Latine pe calea reformelor legale, efectuate de sus. În prezent, burghezia latino-americană nu este capabilă să conducă revoluții democratice, să înfăptuiască, pașnic sau prin violență, transformări radicale în structurile social-economice, din mai multe motive:

În primul rînd, pentru că burghezia latino-americană menține legături strînse cu marii latifundiari. În nici o țară din America Latină, poate cu excepția reformei din Peru, simulacrul de reformă agrară înfăptuită nu a schimbat situația țărănimii și nu a dus la eliminarea rămășițelor feudale din agricultură, la minimumul necesar de modernizare a agriculturii.

În al doilea rînd, cercurile guvernante burgheze sînt strîns și multilateral legate de capitalul nord-american, a cărui colaborare o caută și o acceptă împotriva intereselor națiunii. Burghezia aflată la putere își bazează planurile de dezvoltare social-economică pe devalorizarea monedei naționale, creșterea impozitelor și a împrumuturilor străine, favorizînd penetrația capitalului nord-american în economia națională.

În al treilea rînd, cercurile guvernante burgheze nu au democratizat viața națională, nu au modernizat aparatul de stat ci, dimpotrivă, aparatul birocratic și represiv a rămas neatins, iar în unele țări a crescut considerabil.

Principala lor grijă o constituie prevenirea revoluțiilor în curs de dezvoltare și maturizare. Pentru aceasta, ei mizează pe forța morală a unor cuvinte și noțiuni ca patrie, naționalism, demnitate națională, revoluție în cadrul ordinii ș.a. Această politică reprezintă o încercare de a salva capitalismul prin formarea unui bloc de forțe sociale intermediare menit să joace rolul unui amortizor al luptei de clasă.

O altă variantă a naționalismului burghez se prezintă sub forma naționalismului continental. Istoricii, sociologii și juriștii burghezi, denaturînd deliberat istoria, pun semnul egalității între tendințele unioniste ale liderilor luptei de eliberare națională a popoarelor latino-americe și panamericanism.

În al VI-lea deceniu al secolului nostru a apărut teoria „revoluției pașnice reglementate“, ca variantă a solidarității panamericane. Sensul raționamentelor ideologilor burghezi nord-americani era acela de a evita revoluțiile „de jos“ prin „revoluții de sus“. În aceeași perioadă, în cercurile guvernante din America Latină a apărut concepția „naționalismului continental“, care reflectă dorința claselor dominante din țările latino-americe de a împiedica creșterea mișcărilor de eliberare națională de pe continent. Principala componentă a naționalismului continental este „teoria dezvoltării“, formulată de R. Prebisch. Această teorie pornește de la ideea că problemele social-economice ale țărilor latino-americe ar putea fi rezolvate prin măsuri pur economice — industrializare, diversificarea exportului, reorganizarea comerțului extern etc. — și nu prin măsuri structurale radicale².

² Edelberto Torres Rivas, *Interpretacion del desarrollo social centroamericano*, Editorial Universitaria Centroamericana (E.D.U.C.A.) Costa-Rica, 1975, Ediția a IV-a, p. 238—241, 250—251.

Concepția naționalismului continental a primit o nouă direcție odată cu orientarea autorilor săi spre integrarea țărilor din zonă.

În cursul anului 1966 apărea la Buenos Aires lucrarea *Factores para la integracion Latino-Americana* (Factori ai integrării latino-americane), întocmită de specialiștii Băncii Interamericane pentru Dezvoltare. Autorii lucrării consideră că țările din America Latină nu se pot dezvolta potrivit unor modele și forme proprii, datorită incapacității statelor din zonă de a crea baza instituțional-politică necesară pentru stimularea și protecția societății latino-americane și elaborarea unei ideologii a latinoamericanismului regional³.

Făcînd abstracție de cauzele reale ale crizei economice și sociale din țările Americii Latine, autorii volumului amintit propun o integrare regională ca singura alternativă pentru dezvoltarea Americii Latine și angrenarea ei în sistemul internațional al supranațiunilor⁴.

Pentru realizarea acestui obiectiv ei propun o schemă care cuprinde cîteva etape. În prima etapă, etapa cooperării, pe care țările continentului o parcurg în prezent, se propune realizarea unor tratate și acorduri multilaterale. Pentru această etapă principala instituție juridică este Organizația Statelor Americane. În etapa următoare, etapa integrării, țările din regiune vor trebui să transfere o parte din prerogativele lor suverane viitoarei comunități economice inter-americane. În sfîrșit, în etapa unificării urmează să se realizeze în practică unificarea statelor Americii Latine, care vor păstra „numai atribute ale suveranității și vor promova aceeași politică în toate sferile importante ale vieții sociale“. În acest fel, pe harta lumii vor apare Statele Unite ale Americii Latine, care, în sfîrșit, se vor putea integra în sistemul supranațiunilor⁵.

Pantizanii acestei teorii sînt îngrijorați de posibilitatea destrămării unității în plan regional. Ei își dau seama că unitatea antiimperialistă din țările Americii Latine marchează falimentul utopiei lor privind făurirea Statelor Unite ale Americii Latine.

În proiectul asocierii Americii Latine cu S.U.A. regăsim tendința marilor monopoluri de a obține piețe lipsite de bariere comerciale, vamale, monetar-financiare și politice, care stau în calea expansiunii și dominației capitalului nord-american.

Teoria supranațiunii latino-americane a apărut după al doilea război mondial, atunci cînd ideologii burghezi proclamaseră era suprimării „autarhiilor naționale“ și a făuririi unui „stat mondial“, la care apoi au renunțat în favoarea teoriei „regionalizării“. Preconizînd unificarea continentului într-un sistem supranațional, imperialist, unii ideologi burghezi susțin că statul națiune, aflat în criză la scară mondială, devine în America Latină un obstacol serios în calea progresului economic. Această afirmație are o destinație precisă. Ea este îndreptată împotriva actualelor mișcări și reforme preconizate și înlăptuite parțial de unele țări din

³ *Factores para la integracion Latino-Americana*, Fondo de Cultura Economica, Buenos-Aires, 1966, p. 25.

⁴ *Ibidem*, p. 65.

⁵ *Ibidem*, p. 46—47.

America Latină în dorința de a obține dreptul suveran asupra bogățiilor și resurselor naționale, de a se elibera de sub dominația capitalului străin.

Alți reprezentanți ai ideologiei burgeze consideră că dacă Spania nu ar fi fost înfrântă în războiul de independență al coloniilor din America Latină și dacă Brazilia ar fi rămas o anexă a Portugaliei, atunci în America Latină s-ar fi constituit două națiuni gigantice care ar fi făcut azi inutilă integrarea regională latino-americană⁶. De aici se conchide că națiunile istoricește constituite în America Latină nu există. Există doar o „entitate etnică“, o „națiune dezintegrată“, divizată artificial în câteva republici. Din această cauză popoarele continentului s-au degradat, neizbutind să se maturizeze sub raport economic, tehnic și social.

Aceste afirmații sînt false și se fac cu rea voință, deoarece în momentul eliberării Americii Latine pe continent nu existau nici un fel de „supranațiuni“ a căror menținere să înlesnească azi procesele integraționiste. Națiunile propriu-zise erau în curs de apariție. Legate de metropolă, coloniile Spaniei și Portugaliei nu erau unite sub raport economic, politic și cultural, iar nivelul lor de dezvoltare nu era similar. De aceea, cu toate că exista o comunitate de limbă și de teritoriu, fostele colonii spaniole nu au izbutit să se unească — deși doreau acest lucru — pentru că nu avea o bază suficient de solidă. Ulterior, la dezmembrarea Americii Latine au contribuit imperialiștii englezi și apoi cei din S.U.A., care au modificat harta continentului în conformitate cu interesele lor. Întreaga frazeologie a partizanilor acestei teorii ascunde tentativele de reinviere a panamericanismului.

Calea reală a dezvoltării statelor din America Latină nu rezidă în unirea cu S.U.A., ci în eliberarea de sub dominația străină. Această posibilitate a devenit realitate în Cuba, care prin exemplul faptelor sale, prin realizările obținute în reconstrucția pașnică a țării a dat și dă un răspuns extrem de clar și edificator multor probleme cu care se confruntă azi popoarele din țările Americii Latine.

ASPECTS DE LA CONFRONTATION DES IDÉES EN AMÉRIQUE LATINE

(Résumé)

Les problèmes majeurs des pays latino-américains constituent l'objet d'une confrontation d'opinion vouée à l'explication de la situation existante et à la résolution des perspectives immédiates ou plus lointaines, au niveau continental ou national.

Cette confrontation relève une grande diversité de courants dans la pensée sociale-politique des pays continentaux, en même temps que parmi les différentes solutions élaborées ou seulement suggérées par les spécialistes étrangers aux intérêts des peuples d'Amérique Latine.

Plusieurs courants proviennent des théories véhiculées 40—50 ans auparavant et „refraichies“ maintenant par de nouveaux arguments, tandis que d'autres visent les problèmes actuels et de perspective du développement des peuples latino-américains.

Cette confrontation d'opinion reflète en même temps la multitude des problèmes et la disposition des forces sociales-politiques entraînée dans la lutte, autant que les buts poursuivis par ces forces.

⁶ *Ibidem*, p. 65.

ȘTIINȚA ÎN SOCIETATEA POST-INDUSTRIALĂ

OVIDIU ȘINCAI

Profesorul de sociologie de la Harvard, Daniel Bell, a devenit cunoscut prin cel puțin două lucrări de mari proporții: *Sfârșitul ideologiei*, cu subtitlul *Despre erodarea ideilor politice în anii '50* și o alta apărută în 1973, *Către o societate post-industrială**. Am făcut această apropiere între cele două lucrări pentru că de fapt există o strânsă legătură între ele: „Punctul de pornire pentru mine — spune Bell — a fost o idee implicită în cartea mea *Sfârșitul ideologiei* — rolul procesului de decizie tehnică în societate. Procesul de decizie tehnică poate fi înțeles, într-adevăr, ca diametral opus ideologiei; unul e bazat pe calcul și e instrumental, celălalt este emoțional și expresiv. Tema din *Sfârșitul ideologiei* era erodarea vechilor pasiuni politice; teoriile dezvoltate în *Societatea post-industrială* încearcă să exploreze gândirea tehnocratică în relația sa cu politicul“ (p. 34).

Plecînd de la analiza a ceea ce el numește „principii axiale“, adică „liniile majore în jurul cărora se ordonează toate celelalte instituții și care pun în fața societății marile probleme de rezolvat“ și afirmînd că pentru societatea post-industrială acest principiu axial este primatul cunoașterii teoretice, tot așa cum pentru capitalism el a fost constituit de proprietatea privată (p. 114—115), Bell specifică faptul că „ideea principiilor și structurilor axiale e un efort de a specifica nu cauzalitatea... ci primatul“. Căutînd un răspuns la întrebarea cum se menține o societate, ea caută să specifice, într-o schemă conceptuală, structura ordonatoare în jurul căreia se articulează celelalte instituții, sau principiul motor care furnizează logica internă pentru ansamblu (p. 10).

Așadar, dacă societatea industrială este o coordonare a oamenilor și mașinilor în vederea producerii de bunuri, „societatea post-industrială este centrată pe cunoaștere, în vederea stăpînirii dezvoltării ei și a direcționării inovației și schimbării; în consecință apar noi relații sociale și noi structuri care trebuie conduse politic“ (p. 20). Este normal deci ca tabloul unei astfel de societăți să îi pună pe prim plan pe oamenii de știință și pe ingineri, „care formează grupul cheie în societatea post-industrială“ (p. 17).

În felul acesta, prin considerarea științei, a cunoașterii teoretice drept principal agent al schimbării și prin interpretarea dinamicii sociale din acest punct de vedere, obținem imaginea unei societăți care a ajuns una a bunăstării — vezi economia serviciilor — și care, bazată pe optimizarea deciziilor datorită noii tehnologii intelectuale, este orientată spre viitor. Știința impregnează tot mai mult acest edificiu, dezvoltă cu precădere industrii bazate pe știință, face din universități și corporațiile de cerce-

* Daniel Bell, *The Coming of Post-Industrial Society*, New York, Basic Books Inc., Publishers, 1973. Trimiterile la această lucrare vor fi date în text.

tare instituțiile fundamentale ale societății, ridicînd, totodată, ponderea și rolul oamenilor care le deserveșc. Dacă societatea industrială avea ca problemă economică principală capitalul și ca problemă socială conflictul industrial dintre patron și lucrător, societatea post-industrială se concentrează asupra altei priorități — organizarea științei, care devine una dintre marile probleme politice. Mai mult, în condițiile în care, tot datorită științei, baza stratificării o constituie calificarea iar educația mijlocul de acces și promovare, societatea post-industrială, eliberată încă din faza precedentă de conflictele de clasă „în așa fel încît problemele luptei de clasă nu mai acționează în direcția polarizării întregii societăți în jurul unei singure probleme“ (p. 116) se va vedea confruntată doar cu conflictul dintre cei care iau deciziile și cei ce le suportă: „diviziunea esențială în societatea modernă de azi nu mai este cea dintre cei ce dețin mijloacele de producție și un «proletariat» nediferențiat, ci relațiile birocratice și autoritare între cei care au puterea de decizie și cei care nu o au... Devine sarcina sistemului politic de a ordona aceste raporturi ținînd cont de aspirațiile participative și de justiție socială, ca și de presiunile variate exercitate pentru a le satisface“ (p. 119), aceasta în sensul unei viitoare coliziuni între participarea la decizia organizațiilor care controlează viața individului pe de o parte și cerințele tehnice de specializare tot mai mari, pe de altă parte.

Rolul politicului devine impresionant, căci odată cu creșterea componentei tehnice a cunoașterii, oamenii de știință, inginerii și tehnocrații sînt obligați fie să intre în competiție, fie să se alieze cu oamenii politici. „Așadar raporturile dintre structura socială și domeniul politic devine principala problemă a puterii în societatea post-industrială“ (p. 13).

Chestiunea raportului dintre cei care pot sau nu pot să participe la decizie ridică o altă problemă: cine deține puterea, pentru că a lua o decizie înseamnă a deține puterea. Așadar, cui aparține politicul, cu toate atribuțiile sale? Bell analizează bazele puterii și modul de a parveni la ea; există, spune el, în primul rînd proprietatea și moștenirea ei, apoi calificarea tehnică și educația și, în fine, poziția politică și mașinăria de partid; dintre ele, precumpănitoare în competiția pentru putere, pentru status, devine, în societatea post-industrială, calificarea tehnică, ceea ce va face ca raportul dintre decizia politică și cea tehnică să fie, în viitor, o altă mare problemă controversată, cel puțin în aparență.

Există însă altceva în lucrare care merită atenția: fără nici o îndoielă, numai un romantism care s-ar mai putea entuziasma în fața trecutului sau o neînțelegere a rolului științei și tehnicii ar putea contesta acestora rolul imens pe care și l-au cîștigat în lumea contemporană. Dar de aici și pînă la a face din ele principalul și unicul agent al schimbării e un drum care implică pericolul ignorării unor alți factori. Ceea ce reușește Bell, urmînd această cale, este să ne prezinte modelul unei societăți aproape ideale, bazată pe eficiență tehnologică, care-și trage sursa inovației și schimbării din cunoașterea teoretică și ale cărei conflicte nu sînt distructive. Avem de-a face, de fapt, cu o societate capitalistă supusă unei operații de extirpare a trăsăturilor ei caracteristice, așa încît să apară drept una științifică și cu largi posibilități de acomodare și conti-

nuitate, grație dispariției clasei muncitoare și relațiilor de producție capitaliste. Procedind la o analiză a lucrării lui Radovan Richta, *Civilizația la răscruce*, Bell citează largi pasaje care îi permit să argumenteze dispariția rolului conducător al clasei muncitoare, caducitatea legilor dezvoltării sociale așa cum le înțelege marxismul, imposibilitatea pentru clasa muncitoare de a conduce revoluția științifico-tehnică, preponderanța tehnicienilor și specialiștilor care sînt, virtual, o viitoare clasă dominantă într-o societate fondată pe știință și, de aici, viitoare conflicte care vor distruge visul armoniei societății, chiar dacă ele nu vor avea caracter de clasă (p. 105—112).

Pasajele, însă, sînt citate fără a ține seama de spiritul lucrării lui Richta. În orice caz, concluzia lui Bell este formulată astfel: „perspectiva oferită aici de teoria marxistă este a unei societăți care poate fi numită post-socialistă. Această societate este în egală măsură post-industrială. Dar problemele acestei societăți — nu neapărat și soluțiile oferite — se confundă cu cele ale societăților post-capitaliste în aceea că noua trăsătură determinantă a structurii sociale (dar nu neapărat și la nivelul politicului și culturii) este revoluția tehnico-științifică, sau ceea ce am denumit în scrierile mele rolul central al cunoașterii teoretice ca și principiu axial al organizării sociale, în timp ce caracteristica noului sistem de stratificare va fi diviziunea dintre clasele științifice și tehnice și restul societății“ (p. 112).

Această idee, ca și modul în care Bell explică bazele puterii și modalitatea de acces la putere în societatea post-industrială, ne conduc la concluzia că, de fapt, dirijarea științei este realizată de un grup relativ restrîns de politicieni și de oameni de știință. Însă revoluția științifico-tehnică, care trebuie înțeleasă ca afectînd „toate sferele civilizației, ale activității umane, ale vieții“¹ nu poate fi realizată „ca revoluție universală specifică în domeniul forțelor de producție — cel puțin în ansamblul său — fără o participare de sine stătătoare pozitivă a majorității și pînă la urmă a *totalității* membrilor societății... Nici o elită nu va fi în stare să deschidă izvoarele științei, tehnicii și culturii atît de larg încît să satisfacă exigențele unei transformări totale a forțelor de producție ale vieții umane. Așadar, revoluția științifică și tehnică în ansamblul ei nu este și nici nu poate fi cauza unui grup restrîns oarecare; nici o clasă opusă altei clase nu este în stare să o ducă pînă la capăt“². Or, tocmai privind lucrurile în acest sens, Richta vede în realizarea revoluției științifico-tehnice „o condiție și o parte componentă a misiunii istorice a clasei muncitoare“³. Transformînd nu numai tehnica, ci și latura subiectivă a producției, dezvoltînd capacitățile creatoare ale omului, revoluția științifico-tehnică va putea fi folosită de societatea capitalistă doar atît timp cît „noile elemente pot fi integrate în structura veche sau menținute în vechile limite și fâgașuri“; atunci cînd ea determină trans-

¹ Radovan Richta și col., *Civilizația la răscruce, Implicații sociale și umane ale revoluției științifice și tehnice*, Ed. politică, București, 1970, p. 34.

² *Ibidem*, p. 307.

³ *Ibidem*, p. 308.

formări structurale și când afectează poziția omului ea nu mai poate fi controlată în limitele sistemului capitalist⁴. Datorită specificului ei știința cere un alt climat, un sistem nou de conducere diferit de structura ierarhică a sistemului industrial. Tocmai pentru că se bazează pe om, pe aptitudinile lui creatoare, „numai o structură socială pe deplin deschisă, bazată pe o interacțiune multilaterală și multidimensională — o structură de tipul dezvoltării reciproce — poate crea un climat favorabil pentru activitatea științifică”⁵. Democratismul științei reclamă dialogul și cooperarea tuturor tocmai pentru că, în esența ei, revoluția științifico-tehnică nu poate fi dirijată de elite tehnocratice.

Problemele științei, a implicațiilor lor social-politice, nu pot fi, așadar, despărțite de contextul aplicării lor, de natura sistemului politic și de clasă al societății. De fapt, Bell nu ne convinge că societatea s-a schimbat în structurile sale esențiale; și prin aceasta, chiar dacă lăsăm la o parte tendința implicită a teoriilor de acest gen de a acredita ideea rolului de avangardă al societății capitaliste în determinarea perspectiveilor omenirii, lucrarea lui Bell nu face decât să îmbine radicalismul tehnologic cu conservatorismul social.

SCIENCE IN THE POST-INDUSTRIAL SOCIETY

(S u m m a r y)

The study stresses the idea that science alone can't be presented as a changing agent of society, because it can't be departed both from the context of its application, and from the political and class system of society. Such an approach leads to technocracy, which can't work with the scientific and technological revolution.

⁴ *Ibidem*, p. 65.

⁵ *Ibidem*, p. 286.

ROLUL ISTORIEI ÎN FORMAREA, DEZVOLTAREA ȘI CONSOLIDAREA CONȘTIINȚEI ȘI CONDUITEI PATRIOTICE LA ELEVI

GH. NEAMȚU, A. FĂRCAȘ

Valențele educative ale istoriei sînt relevate încă din antichitate. Astfel, Tucidide, punînd preț pe cercetarea riguroasă, consideră că faptele trebuie prezentate așa cum s-au petrecut ele și nu „cum le-au cîntat poezii” ... ori „cum le-au povestit logografii” căutînd mai mult desmiardarea urechii decît adevărul¹. Tacitus, a cărui operă constituie un adevărat protest ale conștiinței umane jignite împotriva despotismului imperial, promovează aceeași concepție privind rolul istoriei și modalitatea elaborării ei.

Desigur, concepția aci menționată animă și opera multor altora dintre istorici din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre.

Cît privește historiografia noastră, trebuie să menționăm că, încă de la începuturile ei, afirmă clar puterile formative ale *datului istoric*. Așa, spre exemplu, Grigore Ureche urmărește să redea „adevărul” despre faptele care se petrec pentru ca „să nu se îneca anii cei trecuți”, iar Miron Costin va institui ideea că „letopisețele nu sînt numai ca să le citească omul, să știe ce au fost în vremi trecute, ce mai mult să fie de învățătură ce este bine și ce este rău și de ce să se ferească...”.

Eruditul Dimitrie Cantemir, fruntașii Școlii ardeleni, istoricii pașoptiști și cei ce le urmează vorbind despre rolul ei de învățătoare situează istoria pe un plan superior, uzînd de mijloace incomparabil mai bogate decît înaintășii lor. Descifrăm, în acest sens, că de pildă pentru Nicolae Bălcescu „Istoria este cea dintîi carte a unei nații” deoarece „într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul”. Kogălniceanu, la rîndul său, consideră istoria „mijlocul de a ne cunoaște”, „măsura” prin care „se poate ști dacă un popor propășește” ori nu². Iar în lecția inaugurală a cursului de *Istoria românilor* de la Academia Mihăileană susține ideea, deosebit de elocventă, că istoria trebuia să fie și a fost totdeauna „cartea de căpetenie a popoarelor și a fieștecării om îndeosebi, pentru că fieștecare stare, fieștecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndoielile sale. învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună”. La rîndul său, A. D. Xenopol, aprecia că: „Nu este putere care să învieze mai tare patriotismul, decît istoria propriului tău popor”³.

* Prozatorii; cuvîntul este derivat din grecescul *logograph*.

¹ Tucidide, *Războiul peloponezic*, trad. M. Jakota, București, 1941, p. 52—53.

² M. Kogălniceanu, *Introducere — Despre rolul istoriei*, în „Arhiva românească”, Iași, 1840—1841.

³ A. D. Xenopol, *Lecțiunea de deschidere a cursului de Istoria românilor de la Universitatea din Iași*, în „Convorbiri literare”, XVII, 8, 1884, p. 306.

Preluând tot ce este înaintat din moștenirea trecutului, în demersul său pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism, P.C.R. pune un accent deosebit pe formarea omului nou, înzestrat cu înalte trăsături morale, capabil să-și pună, în mod conștient, întreaga sa capacitate de muncă în slujba înălțării patriei. În acest sens, *Programul de măsuri pentru aplicarea hotărârilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste*... precizează, cu toată claritatea, atât scopul, conținutul și formele de organizare ale activității cit și forțele participante, mijloacele și modalitățile de lucru.

Cuvîntarea secretarului general al partidului, rostită la *Consfătuirea cadrelor din domeniul științelor sociale și învățămîntului politic*, nu numai că dezbate problemele fundamentale ale predării istoriei dar indică pînă și modalități de lucru concrete menite a duce la creșterea substanțială a eficienței muncii de formare a omului nou, a cetățeanului patriei noastre capabil să acționeze conștient la transformarea revoluționară a societății și a lumii.

Din aceste documente, ca și din altele pe care nu le-am menționat aici, rezultă, pregnant, *caracterul de necesitate* al valorificării cit mai complete a potențialului de care dispune istoria ca obiect de studiu, realizarea conținutului integrator, ordonator și explicativ al acesteia.

Măsurile concrete, preconizate de partid, de a se studia la nivelul tuturor instituțiilor de învățămînt *problemele fundamentale ale istoriei patriei și a partidului*, oferă, în prezent, cadrelor didactice de specialitate, posibilități realmente sporite în activitatea lor de formare, dezvoltare și consolidare a conștiinței și conduitei revoluționar-patriotice a elevilor. și, în general, a tineretului studios cu care lucrează.

Faptul impune, pe lângă acțiunea ce revine factorilor de decizie de a regîndi conținutul învățămîntului istoriei, sensibilizarea cadrelor didactice care predau acest obiect pentru o mai largă utilizare a potențialului de care dispune, potențial prin excelență plurivalent. Apreciem că, pentru aceasta, punctul de plecare trebuie să-l constituie o mai laborioasă tactică și o mai bogată și mai flexibilă strategie a formelor de organizare a procesului de predare-învățare a istoriei, fundamentat pe acea relație profesor-elev care asigură un autentic climat de cooperare.

Adăugînd acestora efortul de a spori și a diversifica funcționalitatea mijloacelor, metodelor și procedeeleor, a tehnicilor și tehnologiilor didactico-educative, fiind, totodată, mereu atenți și receptivi la posibilitatea neîngrădită de a descoperi și utiliza noi modalități de lucru cu elevii, nu încapă îndoială că faptele, evenimentele și datele istoriei, și, în primul rînd, cele ale istoriei patriei își vor spori sensibil aportul la formarea, dezvoltarea și consolidarea conștiinței și conduitei revoluționar-patriotice a acestora.

Ținînd seama că procesul de formare și dezvoltare a conștiinței patriotice are loc odată cu transformarea reprezentărilor și noțiunilor de „patrie” și „patriotism” în convingeri și atitudini stabile și de organizare a trăirilor emoțional-afective în sentiment al dragostei față de patrie, partid și popor, profesorul de istorie trebuie să-și desfășoare astfel acti-

vitătea încît aceasta să se constituie într-un veritabil sistem de influențare asiduă și durabilă.

Numai acționînd în acest mod, luînd în considerare particularitățile de vîrstă și individuale ale elevilor și asigurîndu-și colaborarea eficientă a tuturor factorilor ce concură la realizarea acestui proces, profesorul de istorie va izbuti să formeze, în timp, celor cu care lucrează, deprinderi și obișnuințe de conduită patriotică ce se vor reflecta, mai apoi, în întreaga suită de manifestări comportamentale, respectiv în tot ceea ce aceștia vor întreprinde.

Și pentru că în demersul său educativ, în general, și ca atare și în cel de formare a conștiinței și conduitei patriotice la elevi, școala construiește pe cunoștințele și elementele de conduită pozitive cu care copilul vine din familie (uneori dintr-o constelație familială) și din grădiniță, situația caracterizîndu-se printr-o policromie de potențiale individuale și o mare varietate de amprente familiale, profesorul de istorie, ca dealtfel și ceilalți, pentru a fi eficient trebuie să-și fundamenteze întreaga sa activitate educativă pe datele psihologiei copilului, pe noile cuceriri în domeniul acestei științe.

Inarmîndu-i pe elevi cu un sistem de cunoștințe din domeniul istoriei patriei, precum și cu abilitatea de a percepe și de a înțelege logica înlănțuirii faptelor, acestora li se formează, treptat, *gîndirea istorică* și prin ea posibilitatea de a se orienta corect în labirintul datelor și situațiilor, la întîlnirea cu ele, în contextul oricăreia din epoci.

În acest fel, elevii ajung să-și formeze reprezentări și noțiuni, încercă stări emoționale de colorit patriotic ce se vor transforma și organiza, cu timpul, în sentimente durabile, încep să le apară convingerile de ordin patriotic, într-un cuvînt se conturează, tot mai limpede, universul conștiinței lor patriotice. De aci și pînă la actul patriotic, la atitudine și la comportament patriotic nu mai e decît un pas. Evident, punerea în situații generatoare de fapte, de acțiuni patriotice cum ar fi munca obștească social-utilă etc., constituie modalitatea esențială de a ne convinge de nivelul întregului nostru demers în formarea deprinderilor de conduită patriotică a elevilor. Concret, faptul se instituie ca autentic act de validare a eficienței strădaniilor educatorului pentru formarea cetățeanului de mîine, așa cum îl solicită realitatea noastră socială.

Orientîndu-și și desfășurîndu-și activitatea în funcție de stadiul dezvoltării mintale⁴ a celor cu care lucrează și făcînd uz de datele psihologiei acționale⁵ în vederile căreia „a gîndi înseamnă a opera“, fie în sensul de a asimila datele percepute schemelor activității intelectuale, fie în sensul de a construi noi operații care să coordoneze activitatea cu obiectele percepute, conducînd-o apoi prin sistemul de operații al gîndirii către interiorizare, transformînd-o în reprezentarea ei, profesorul de istorie își va putea realiza sarcinile menționate în mod eficient.

⁴ J. Piaget, B. Inhelder, *Psihologia copilului*, E.D.P., București, 1969, p. 123—134.

⁵ J. Piaget, *Biologie și cunoaștere*. Ed. Dacia, Cluj, 1971, p. 12.

Bineînțeles, succesul tuturor acțiunilor pe care acesta le întreprinde, în afara celor amintite, mai este condiționat atît de propriile sale convingeri asupra faptelor și datelor pe care le transmite celor cu care lucrează, cît și modalitățile pe care le folosește în activitatea sa, de priceperea și abilitatea lui în utilizarea materialelor și a mijloacelor de care dispune.

Planuri de lecții bine gîndite și bogat realizate prin utilizarea unor modalități interesante, atractive și plăcute, uzînd de materiale și mijloace din cele mai potrivite ca și planuri de activitate mobilizatoare, întocmite de profesor cu participarea elevilor în care să se îmbine, în mod armonios, sarcinile izvorîte din îndatoririle ce le revin acestora în cadrul clasei cu sarcinile legate de activitățile din afara clasei și a școlii, își relevă, prin însăși structura lor, un caracter funcțional-formativ, conduc cu certitudine la formarea, dezvoltarea și consolidarea conștiinței și conduitei patriotice a acestora.

Investigarea realizată de profesor împreună cu elevii pe multiple planuri (economic, etnografic, cultural etc.) și utilizarea datelor și a materialelor descoperite, legate de istoria localității sau a zonei în care se află școala, exercită asupra elevilor o fascinantă putere de atracție și contribuie, substanțial, la formarea conștiinței și conduitei lor patriotice.

Organizarea și desfășurarea unor lecții de istoria patriei în locul unde s-au petrecut evenimentele despre care se vorbește, sau lecția realizată la muzeul de istorie ori cu participarea, cînd este cazul, a unor oameni care au luat parte la evenimentele despre care se vorbește (luptători antifasciști, participanți la insurecția armată sau la războiul antihitlerist etc.), pot aduce, și aduc, dacă sînt bine concepute și optim realizate, o contribuție din cele mai fructuoase la formarea, dezvoltarea și consolidarea conștiinței și conduitei revoluționar-patriotice a elevilor, și, în general, a întregului tineret.

De un real folos în acțiunea de formare a conștiinței și conduitei patriotice a elevilor este, pentru profesorul de istorie, activitatea desfășurată în cercul de elevi. Bine organizat și inteligent îndrumat, acesta se transformă în factor activ de cea mai mare mobilitate și de real succes în activitatea de formare a conștiinței și conduitei patriotice a tineretului școlar.

Gama largă a modalităților metodologice, ca și a formelor de organizare a activităților, precum și bogăția și varietatea mijloacelor care stau la îndemîna profesorului de istorie, pot asigura și asigura, în condițiile în care toate acestea sînt judicios și inteligent folosite, reușita acțiunii aci menționate.

Departea de a epuiza fie și numai menționarea formelor, a modalităților și mijloacelor de care poate face uz profesorul de istorie pentru realizarea sarcinilor amintite, trebuie să ne referim totuși aci și la modul de prezentare a faptelor. Așa de pildă, o expunere plată și greoaie a evenimentelor și situațiilor, ca și o atmosferă de lucru apăsătoare, lipsa de mijloace adecvate sau procedee necorespunzătoare nu numai că nu trezesc interesul elevilor dar îi plictisesc și obosesc, împingîndu-i la

apatie și indiferență. Dimpotrivă, prezentarea vie, colorată și caldă, și folosirea unor mijloace și materiale adecvate, formează elevilor convinșeri și declanșează în conștiința lor puternice rezonanțe afective determinându-i nu numai să reflecteze ci și să se și emoționeze și să acționeze animați de necesitatea realizării conștiințioase a obiectivelor și sarcinilor care le stau în față.

Desigur, pe lângă celelalte metode antrenante cum sînt problematizarea, descoperirea etc., expunerea vie în care, alături de dialogul permanent cu clasa, profesorul de istorie vibrează sincer animat de sentimentul dragostei de patrie, de partid și de oamenii muncii, dobîndesc, în mod cert, puternice valențe educative și devin mobil al formării și consolidării conștiinței, atitudinii și conduitei patriotice.

Această activitate a profesorului de istorie, ca dealtfel și a celorlalte cadre didactice, se înscrie în ordinea sarcinilor trasate de Documentele celui de al XI-lea Congres al P.C.R., și de recenta Conferință Națională a Partidului Comunist Român privind necesitatea intensificării muncii de educație socialistă a maselor, de ridicare a nivelului lor de conștiință și cultură, de formare a omului nou.

THE ROLE OF HISTORY IN THE FORMATION, DEVELOPMENT AND CONSOLIDATION OF CONSCIENCE AND PATRIOTIC CONDUCT AT PUPILS

(S u m m a r y)

The authors set themselves as an object to point out educative potentiality of history in the formation, development consolidation of conscience as well as patriotic conduct at pupils. For this purpose they place special importance on those means and modalities which contribute to the rise of efficiency of didactic-educative activity.

ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII ÎN GRUP LA LECȚIILE DE LIMBI MODERNE (limba rusă)

ANA FELEA

I. Problema cercetată. Noile cerințe de modernizare a învățămîntului reclamă o atenție sporită în direcția organizării muncii didactice, a găsirii celor mai eficiente metode, procedee și mijloace prin care să se asigure caracterul formativ al acestuia, dezvoltarea capacităților intelectuale, diferențiate individual, mărirea timpului efectiv pentru participarea activă a fiecărui elev în timpul lecției. Printre modalitățile noi și complexe de activizare a elevilor se situează și activitatea în grup.

Numeroase lucrări de sociologie a educației și cercetările de psihologie pedagogică au scos în evidență productivitatea sporită a elevilor care lucrează pe grupe, prin efortul colectiv, susținut și organizat. S-a construit astfel o adevărată metodologie de lucru în grup, referitoare la diferite discipline școlare — matematică, chimie, istorie, literatură și, mai puțin, limbi străine.

Obiectivele principale ale învățării în școala contemporană a unei limbi străine sînt: formarea la elevi a priceperii de a folosi limba studiată ca mijloc de comunicare orală și scrisă (pe baza dezvoltării gîndirii în limba respectivă), pe de o parte, și de a o folosi ca mijloc de informație pentru documentarea în orice domeniu de activitate vor lucra în viitor actualii elevi, pe de altă parte.

Avînd în vedere numărul mic de ore (trei, două sau chiar o oră pe săptămînă) și numărul mare de elevi în clasă, munca independentă este tot mai mult introdusă în lecție ca un mijloc de rezolvare a problemei: activizarea elevilor. Dar posibilitatea de a verifica pe fiecare elev în parte este minimă chiar în condițiile efectuării unor teme comune întregii clase (exerciții după manual), care, de fapt, nu-i atrag pe elevi și nu duc la soluționarea obiectivelor mai sus menționate; iar munca independentă pe teme diferențiate cu caracter creator nu contribuie la progresul elevilor slabi, aceștia mulțumindu-se cu rezolvarea temei la un nivel minim.

Pornind de la ipoteza că munca în grup ar putea constitui o premisă doar a muncii independente creatoare, de maximă eficiență, am întreprins un experiment didactic în cadrul predării limbii ruse.

II. Organizarea și desfășurarea experimentului. Lecțiile experimentale, în număr de 16, conduse de noi, s-au desfășurat în anul școlar 1976/77 la Liceul nr. 10 din Cluj-Napoca, cuprinzînd 57 elevi ai clasei a X-a (anul II de studiu).

Obiectivele experimentului au fost următoarele:

- 1) dezvoltarea activității cognitive independente a elevilor;
- 2) formarea priceperii de a conversa spontan în limba rusă în diferite situații de viață și a reda logic și corect o situație;
- 3) dezvoltarea interesului și a atitudinii activ-creatoare față de obiectul „limba rusă“.

În cadrul fiecărei clase au fost constituite grupe de câte 5—6 elevi, eterogene din punct de vedere al compoziției interne, și omogene între ele, adică fiecare grupă era formată din 1—2 elevi buni, 2—3 mediocri și 1—2 elevi slabi. Gruparea s-a făcut pe baza opțiunilor elevilor în limitele rezultatelor testului preliminar, care a constat din alcătuirea prin muncă independentă a unui dialog pe tema „La ieșirea din librărie“ (tabel 1).

Tabel 1

Rezultatele testului preliminar

Nr. elevi testați	Nr. lucrărilor după cantitatea replicilor duble (întrebare-răspuns), cuprinse în dialog			
	2—3	4—5	6—7	În afara temei date
57	18	15	12	12

Atît situația cifrică din tabelul prezentat, cît și conținutul lucrărilor ne-au confirmat teza că priceperea de a iniția și întreține un dialog în limba străină nu se formează pe baza conversației frontale, chiar și situativă fiind, în care toate întrebările vin din partea profesorului, așa cum se procedează în majoritatea cazurilor.

Din totalul elevilor testați doar 12 (21%) au putut alcătui cite 6—7 replici duble adecvate situației date (în afară de formulele de salut), restul elevilor, situîndu-se între 5 și 2 replici, iar 12 dintre ei (21%) ieșind cu totul din cadrul temei, fără să mai luăm în considerare ortografia și chiar corectitudinea formulărilor din punct de vedere al autenticității.

Avantajele pe care le-am avut în vedere prin organizarea activității de grup se referă, pe de o parte, la atmosfera de competiție care se instaurează între grupe, iar pe de altă parte, la colaborarea posibilă între membrii fiecărei grupe, ambele contribuind la rezolvarea tendinței de omogenizare a nivelului clasei.

Ca teme de rezolvare au fost propuse alcătuirea de dialoguri situațive și compuneri-povestiri pe baza unor serii de tablouri.

Ca instrumente de lucru s-au folosit fișe cu dialoguri deschise pe micrositații, diferențiate pe grupe, și seturi de tablouri însoțite de vocabulare tematice.

Tehnica de lucru cuprindea trei etape:

- a) conversație frontală pentru introducerea elevilor în temă și explicarea unităților lexicale, comune tuturor grupelor;
- b) munca în grup;
- c) verificarea sarcinilor efectuate prin dramatizarea dialogurilor alcătuite.

Fișele cuprindeau materialul de limbă sub forma unor expresii-formulă și structuri semantico-gramaticale pentru fiecare moment situativ, din care elevii trebuiau să aleagă pe cele mai potrivite (îndeosebi pe cele noi) închegării unui dialog adecvat unei anume situații.

Grupele lucrau independent sub îndrumarea conducătorului-elev, care putea cere, la nevoie, lămuriri cercetătorului. După ce alcătuiau dialogul, scriindu-și-l fiecare în caiet, elevii treceau la învățarea lui. Pentru verificarea îndeplinirii sarcinilor, conducătorul desemna doi elevi din grupă, de fiecare dată alții, care prezentau dialogul dramatizat în fața clasei. Apoi grupele schimbau sarcinile între ele, astfel ca fiecare din ele să lucreze pe toate fișele în cadrul unei teme.

Pentru acasă elevii primeau ca sarcină transpunerea dialogului în monolog, povestirea purtându-se la persoana I plural sau a III-a singular ori plural, adică alta decât cea din dialog. Astfel se urmărea exersarea conjugării verbelor (pe persoane și timpuri) și trecerea vorbirii directe în cea indirectă.

Au fost elaborate și experimentate dialoguri deschise pe următoarele teme-situații:

1) O zi din activitatea elevului: a) Dimineața unei zile de lucru; b) În drum spre școală; c) În recreație; d) Pregătirea lecțiilor (discuție telefonică între doi colegi); e) La cină (discuție cu părinții).

2) Activități practice-productive în școală: a) În atelierul de tricotaje-confecții; b) Atelierul de lăcătușerie; c) Laboratorul fotografic.

3) Mijloace de transport urban: a) În stația de autobuz; b) În autobuz (cumpărarea билетelor).

4) Masa la restaurant: a) Unde luăm masa?; b) La restaurant; c) La cofetărie.

5) Excursie la munte: a) Organizarea excursiei; b) În drum spre Păltiniș; c) Impresii din excursie.

6) La cumpărături: a) În magazinul alimentară; b) La secția de confecții; c) Cadouri pentru cei dragi.

7) Spectacolul de teatru: a) Invitație la spectacol; b) La casa de bilete; c) În pauza dintre acte.

8) Vizitarea capitalei Uniunii Sovietice: a) Obiective turistice din Moscova; b) Orientarea în oraș; c) La muzeu.

În continuare prezentăm ca exemplu o fișă din tema „Spectacolul de teatru“:

Тема №. 7: С П Е К Т А К Л Ъ		
А. Приглашение на спектакль		
Ситуативный момент	Друг Н.	Друг П.
1. Приветствие	Здравствуй, П.! Добрый день! Неожиданная встреча!	Здравствуй, Н.! Какая радость! Правда, неожиданная!
2. Приглашение	сегодня? Ты свободен завтра? вечером? Я приглашаю тебя... в кино, театр, на спектакль, концерт Я предлагаю пойти... Хочешь, пойдём... Давай пойдём...	а) Да, свободен, а что? б) К сожалению нет, я занят. а) С большим удовольствием! Согласен, идём! Прекрасно, вот идея! б) Извини, я не могу. Благодарю, но я занят. Очень жалею, но не могу.
3. Выбор спектакля	драму? Ты что любишь, оперу? балет? Куда мы пойдём? Вот афиша. Сегодня идёт балет „Лебединое озеро“, а завтра будет опера „Евгений Онегин“. Я очень люблю музыку.	Меня интересует музыка Чайковского. Я хотел бы пойти в Большой театр. Я никогда не был в Большом театре, давай туда!

Alternativ cu dialogurile se alcătuiau și povestiri-compuneri. Acestea se elaborau pe baza unui suport vizual — stimul neverbal — conștind din seturi de tablouri pe o temă, fiecare grupă de elevi primind câte o secvență (imagine) cu vocabularul tematic respectiv. După ce întreaga clasă audia textul explicativ înregistrat pe bandă magnetică, referitor la toate secvențele, se trecea la munca în grup. Elevii alcătuiau micro-compuneri, intitulând fiecare imagine. Efectuarea acestei teme valorifica particularitățile cognitive individuale ale fiecărui membru al grupei: imaginație, logica gândirii, exprimare corectă, expresivă etc., sesizarea fiecărei informații noi, percepută vizual. Munca în grup avea ca scop și comentarea colectivă a atitudinii unor personaje în anumite situații sau a unor evenimente prezentate în imagine.

Verificarea se făcea prin expunere orală, organizată în felul următor: un elev din grupa întâi povestea prima secvență; al doilea elev din grupa a doua repeta pe scurt conținutul primei secvențe și reda pe cea de a doua; al treilea elev rezuma conținutul primelor două secvențe și o prezenta pe a treia ș.a.m.d. Această tehnică de lucru a avut ca rezultat concentrarea atenției elevilor pe descrierea conținutului recepționat vizual și crearea posibilităților de a se exprima liber, fără suport verbal scris. Imaginile proiectate în timpul povestirii eliberează memoria operațională de necesitatea păstrării conținutului expunerii începute, iar

organizarea linear-structurală a materialului vizual extralingvistic asigură construcția logică a expunerii.

Aprecierea activității elevilor se făcea prin note curente colective, acordate întregii grupe, pentru conținutul dialogului sau al compunerii și note individuale, ținându-se cont de interpretare. După două-trei note curente se făcea o medie, care se trecea în catalog.

III. Rezultatele experimentului. Constatarea rezultatelor obținute prin activitatea de grup în lumina obiectivelor cercetării s-a efectuat inițial pe baza observării imediate. Vădit a crescut interesul elevilor pentru efectuarea acestor teme, încrederea în capacitatea lor de a vorbi în limba rusă, iar durata de lucru s-a redus aproape la jumătate (de la 20'—25' s-a ajuns la 12'—15' pentru rezolvarea unei fișe).

Testul final, care a constat din alcătuirea prin muncă independentă a unui dialog pe tema „Cum îmi voi petrece duminică” a scos în evidență dezvoltarea deprinderii, la marea majoritate a elevilor, de a se orienta liber în utilizarea materialului lingvistic însușit și priceperea de a opera creator cu structurile semantico-gramaticale în anumite situații. Conținutul dialogurilor a fost variat de la elev la elev, dar unitar în privința situației date.

Cantitativ, după numărul de replici incluse, rezultatul este următor:

Tabel 2

Testul final

Nr. elevi testați	Nr. lucrărilor după cantitatea replicilor duble, cuprinse în dialog						
	8—7	6—5	4—3	2—1			
56	34	60%	19	35%	ε	5%	0

În urma cercetării experimentale efectuate ne permitem să formulăm câteva **concluzii** cu caracter practic:

1. Organizarea activității de grup face posibilă intensificarea și raționalizarea procesului didactic și dirijarea muncii diferențiate a elevilor, ținându-se cont de individualitatea lor (mai ales în clasele cu un număr mare de elevi).

2. Fișele de lucru cu dialoguri deschise oferă elevilor un model vizual de material lingvistic ce asigură dezvoltarea deprinderilor de scriere corectă la marea majoritate a elevilor.

3. Alegerea replicilor adecvate unei micrositații date cu condiția menținerii momentelor situative antrenează operațiile de gândire ale elevilor și le canalizează atenția asupra conținutului și a ordinii logice a ideilor.

4. Munca în grup asigură progresul rapid al elevilor slabi, dezvoltându-se încrederea în forțele proprii și dorința de participare la procesul de comunicare în limba străină, fapt care duce la omogenizarea întregului colectiv de elevi al clasei.

5. În cadrul învățării unei limbi străine, munca în grup poate fi socotită ca o treaptă necesară pentru pregătirea trecerii la muncă inde-

pendentă individuală de maximă eficiență, și nu ca un scop în sine, căci predispoziții de ordin operațional ale individului se manifestă și se dezvoltă mai repede în activitatea colectivă, facilitându-se predicția comportamentului său cognitiv în situații similare, dar prin munca individuală.

BIBLIOGRAFIE

1. Buzás Laszlo, *Activitatea didactică pe grupe*, trad. din limba maghiară, E.D.P., București, 1976.
2. Lăzărescu, S., *Metodologia muncii intelectuale în învățămînt*, în „Caiete de pedagogie modernă”, E.D.P., 1973, nr. 4.
3. Perju—Liiceanu, Aurora, *Rezolvarea de probleme în grup și stil cognitiv individual*, în vol. *Interacțiunea proceselor cognitive*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1973.
4. Planchard, Émile, *Introducere în pedagogie*, trad. din limba franceză, E.D.P., București, 1976.
5. Roșca, Al., *Creativitatea gândirii în grup*, în vol. *Creativitate, modele, programare*, Ed. științifică, București, 1967.
6. Smirman, A. L., *Kollektivnoe razvitie ličnosti školnika*, Leningrad, 1962.
7. Toma, Stan, *Implicații formative ale utilizării lucrului în grup în procesul de predare-învățare*, în „Revista de pedagogie”, 1972, nr. 4.

ОРГАНИЗАЦИЯ ГРУППОВОЙ РАБОТЫ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО
ЯЗЫКА

(Р е з ю м е)

В данной статье предлагаются наиболее эффективные виды групповой работы учащихся на уроках русского языка, а именно составление ситуативных диалогов по микроситуациям и сочинений по серии картин (диапозитивов).

Автор считает групповую работу необходимой подготовительной ступенью для перехода к самостоятельной индивидуальной работе.

На основе проведенных экспериментальных уроков автор пришел к выводу, что групповая работа по карточкам с открытыми ситуативными диалогами, представляющими учащимся зрительный образец языкового материала, даёт возможность рационализировать учебный процесс и легче руководить дифференцированной деятельностью учащихся, способствует развитию навыков правописания, логического высказывания в определённой ситуации и ведёт к быстрому прогрессу в овладении иноязычной речью отстающих учеников.

ÎNSUȘIREA CUNOȘTINȚELOR DESPRE „FUNCTIILE TRIGONOMETRICE“ PRIN ACTIVITATEA INDEPENDENTĂ ȘI MUNCA ÎN GRUP A ELEVILOR (CLASA A VII-A)

STELA TRITEANU

În condițiile unui proces intens de matematizare a tuturor sferelor de activitate umană, însușirea temeinică a cunoștințelor, a algoritmilor de calcul și formarea unei gândiri matematice logice la elevi reprezintă un obiectiv major al învățămîntului nostru. Înfăptuirea acestui obiectiv implică perfecționarea conținutului, metodologiei și tehnologiei procesului de predare-învățare a matematicii în vederea sporirii valențelor sale formative.

Asimilarea temeinică a cunoștințelor matematice complexe și de un grad de abstractizare ridicat presupune înțelegerea deplină a conceptelor, teoremelor, algoritmilor etc. de către elevi, cunoașterea stringenței logice a acestora și a modalității lor de aplicare în rezolvarea exercițiilor și problemelor [8, 9]. Practica instructiv-educativă demonstrează că acele cunoștințe de matematică pe care elevii le însușesc prin activitatea proprie de „descoperire“, prin problematizare și prin munca independentă sînt înțelese mai bine, sînt mai durabile și dobîndesc un înalt grad operațional [1, 3, 4, 6, 7, 8].

Activitatea independentă diferențiată în funcție de nivelul de pregătire și înțelegere, de gradul de dezvoltare a capacităților intelectuale (îndeosebi a gândirii) și ritmul de lucru al fiecărui elev facilitează procesul de însușire conștientă a cunoștințelor matematice, stimulează motivația introgenă a învățării acestei discipline și previne eșecul școlar. Activitatea independentă individualizată pretinde profesorului să elaboreze fișe de autoinstruire și de exercițiu diferențiate pe grupe de nivel: pentru elevii buni, mijlocii și slabi [5, 13, 2]. Fișele destinate elevilor buni vor cuprinde activități (exerciții, probleme, sarcini cognitive etc.) mai complexe, cu un grad de dificultate ridicat și activități suplimentare. Cele destinate elevilor de nivel mediu vor conține activități mai puține, cu un coeficient de dificultate mai redus, unele puncte de sprijin (reactualizări de cunoștințe, întrebări orientative, întrebări cu răspunsuri la alegere, explicații suplimentare, informații scurte etc.) după necesități. Fișele destinate elevilor slabi vor conține activități reduse sub raportul volumului și a gradului lor de complexitate, multe puncte de sprijin și modelul de execuție (un exercițiu rezolvat).

Activitatea desfășurată de elevi în grup, prin cooperare, întrajutorare și consultare reciprocă, sporește productivitatea gândirii matematice, stimulează creativitatea și interesul acestora față de matematică [7, 10, 12].

Luînd în considerare cele de mai sus, am emis ipoteza că elevii vor înțelege și asimila mai temeinic cunoștințele despre funcțiile trigonometrice, care au un grad ridicat de abstractizare, dacă le vor „descoperi” singuri prin studiul individual al lecțiilor din manual și prin executarea unor activități cognitive cuprinse în fișele de autoinstruire. Ca urmare, am organizat un experiment pedagogic cu elevii clasei a VII-a de la Școala generală din comuna Cițcău*, în anul școlar trecut.

Drept obiective ale cercetării ne-am propus: a) să optimizăm procesul de înțelegere și asimilare a cunoștințelor despre funcțiile sinus, cosinus, tangentă și cotangentă, precum și a algoritmilor de calcul a valorilor acestor funcții trigonometrice; b) să ridicăm nivelul pregătirii tuturor elevilor cuprinși în studiu, stimulându-le motivația învățării și c) să verificăm eficiența lecțiilor bazate pe munca individuală și în grup.

În cadrul experimentului am introdus următoarele variabile independente: a) Am organizat un sistem de lecții în care am îmbinat organic activitatea independentă și munca în grup a elevilor cu explicațiile profesoarei și cu discuțiile de sinteză. Am elaborat fișe de autoinstruire pentru funcțiile sinus și cotangentă. Fișele au cuprins activități cognitive prin care elevii au stabilit raportul dintre cateta alăturată unui unghi și ipotenuză și dintre cateta alăturată și opusă unghiului din triunghiul dreptunghic dat; informații scurte și activități cu caracter aplicativ. Prin eșalonarea gradată a sarcinilor cognitive și prin informațiile minime ce le-a cuprins, fișa a condus gândirea și raționamentele elevului facilitând „descoperirea” noilor cunoștințe. Am elaborat și fișe-exercițiu individualizate.

b) Am conceput procesul predare-învățare a acestor cunoștințe pe grupe de funcții trigonometrice (sinus-cosinus și tangentă-cotangentă) pentru a putea realiza un studiu comparativ al lor și am afectat fiecărei lecții două ore consecutive, asigurînd astfel timpul necesar îndeplinirii muncii independente și în grup.

c) Pentru a cunoaște nivelul pregătirii subiecților noștri la începutul și sfîrșitul cercetării le-am dat lucrări de control, iar pe parcursul ei am calculat procentul de exactitate al fișelor de lucru și am înregistrat calitatea răspunsurilor date de elevi (îndeosebi de cei slabi) în discuțiile de sinteză ale fiecărei lecții.

Sub raport metodic, lecțiile organizate la acest capitol s-au desfășurat astfel:

1. Lecția de dobîndire a cunoștințelor despre *funcția sinus și cosinus* (a durat două ore). În cadrul ei, profesoara cu concursul elevilor, pe baza cunoștințelor de geometrie și pe baza examinării raportului dintre laturile unui triunghi dreptunghic dat, a demonstrat necesitatea cunoașterii unor elemente de trigonometrie, a relațiilor ce se pot stabili între laturile și unghiurile unui triunghi și a explicat ce este sinusul unghiului, cum se calculează valoarea lui și cum se construiește un triunghi dreptunghic cunoscîndu-se valoarea \sin . Au urmat apoi exerciții de calculare a raportului dintre cateta opusă și ipotenuza (valoarea $\sin \alpha$) mai multor triunghiuri date. De asemenea, s-a demonstrat modul de construire a unui triunghi dreptunghic cunoscîndu-se valoarea $\sin \alpha$, insistîndu-se asupra etapelor de lucru, după care

* Lecțiile au fost conduse de prof. gr. I Viorica Bilc.

au urmat exerciții individuale diferențiate pe trei nivele: pentru elevii buni, mai grele și mai multe, pentru cei mijlocii mai puține și cu valori mai mici, iar pentru cei slabi mai puține și ușoare, având și modelul de lucru. S-au fixat apoi cunoștințele despre funcția sin și s-a apreciat munca elevilor.

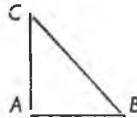
În partea a doua a lecției, destinată dobândirii cunoștințelor despre funcția *cosinus*, elevii au desfășurat o muncă independentă individuală, pe baza fișei de autoinstruire și studiului lecției din manual. Inițial s-a precizat scopul urmărit, s-a citit conținutul fișei de autoinstruire și s-au dat indicații privind modul de lucru. Elevii au lucrat individual, sub supravegherea profesoarei, cerându-i sprijinul unde întâmpinau greutăți sau studiind lecția din manual și au executat următoarele activități cuprinse în fișa de autoinstruire (Fișa nr. 1):

Fișa nr. 1

Numele

Indicație: execută corect următoarele exerciții, unde întâmpini greutăți consultă tov. profesoară sau manualul la pag. 239. Astfel vei învăța singur funcția trigonometrică *cosinus*.

1. Ai triunghiul dreptunghic

- Scrie raportul dintre cateta alăturată unghiului B și ipotenuză!
- Care este raportul dintre cateta alăturată unghiului C și ipotenuză?
- Dacă $AB = 5$ cm; $AC = 3$ cm; $BC = 8$ cm care sînt cele două rapoarte?
- Dacă $BC = a$; $AC = b$; $AB = c$ care sînt cele două rapoarte?

Reține! Acest raport se numește *cosinusul unghiului*, prescurtat se scrie \cos_α (unde $\alpha =$ unghiul).

e. Cum definești *cosinusul unghiului*?

2. Construiește un triunghi dreptunghic cu laturile: $b = 3$ cm; $c = 4$ cm și $a = 6$ cm!

a. Scrie *cosinusul* pentru fiecare unghi!

b. Calculează valorile *cosinusului*!

c. Compară aceste valori cu 1. Ce proprietate ai constatat?

d. Cum explici această proprietate?

3. Construiește un triunghi dreptunghic a căror unghiuri să aibă valorile \cos_α de $\frac{4}{7}$ și $\frac{5}{8}$ (consultă manualul la pag. 239, punctul 2)!

4. Alcătuește două exerciții asemănătoare.

În încheierea lecției, profesoara a fixat cunoștințele însușite de elevi independent, făcînd o analiză comparativă între funcția *sinus* și *cosinus*, relevînd cu concursul acestora asemănările și deosebiriile dintre ele și alcătuiind schema lecției pe tablă, iar elevii în caiete.

Menționăm că în vederea pregătirii elevilor pentru lucrul în grup am cerut celor buni (respectiv, celor 9 elevi care au rezolvat exercițiile din fișă în 25 minute) să ajute pe cei slabi cu explicațiile necesare.

2. Lecția de dobândire a cunoștințelor despre *funcția tangentă și cotangentă* s-a desfășurat prin explicațiile profesoarei și lucrul în grup, durind tot două ore. La început, profesoara cu concursul elevilor a examinat raportul dintre cateta opusă și cateta alăturată dintr-un triunghi dreptunghic, definind funcția tangentă (tg). Elevii au calculat valoarea numerică a tangentei dintr-un triunghi dat, comparând-o cu valoarea \cos și \sin , stabilind diferența dintre ele și ce-i este specific tg . Au urmat apoi exerciții de calculare a valorii funcției tg din mai multe triunghiuri date și de construire a lor cunoscându-se valoarea tg . După sintetizarea și fixarea cunoștințelor în legătură cu funcția trigonometrică tg , elevii și-au însușit cunoștințele despre cotangentă (ctg) prin lucrul în grup și pe baza fișei de autoinstruire (Fișa nr. 2).

Fișa nr. 2

Grupa nr. . . .

Indicație: veți rezolva exercițiile următoare consultându-vă și ajutându-vă împreună.

1. Fie $\triangle ABC$ în care $AB = 5 \text{ cm}$; $AC = 4 \text{ cm}$ și $BC = 7 \text{ cm}$

a. Scrieți \hat{B} și \hat{C}

b. Scrieți \hat{B} și \hat{C} pentru $AB = c$; $AC = b$ și $BC = a$!

Rețineți! Funcția inversă tg este cotangenta, prescurtat se scrie ctg .

2. Pentru triunghiul dat scrieți:

a. $\text{ctg } \hat{B}$ în $\begin{cases} \text{valori numerice date} \\ \text{cazul general} \end{cases}$

b. $\text{ctg } \hat{C}$ în $\begin{cases} \text{valori numerice date} \\ \text{cazul general} \end{cases}$

c. Dați definiția cotangentei

3. Fie $\triangle ABC$ în care: $a = 9 \text{ cm}$; $b = 5 \text{ cm}$ și $c = 7 \text{ cm}$

a. Scrieți $\text{ctg } \hat{B}$ și $\text{ctg } \hat{C}$

b. Calculați valorile lor!

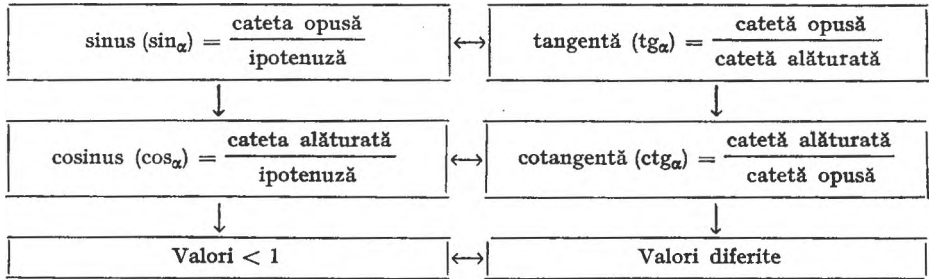
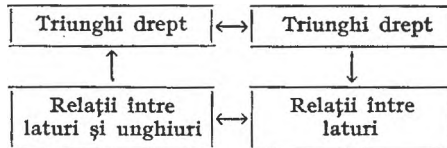
c. Comparați valorile obținute cu 1! Ce ați constatat?

— Cum explicați această proprietate?

4. Construiți unghiul M , cunoscând $\text{ctg } \hat{M} = \frac{3}{4}$!

Lucrul în grup s-a desfășurat pe grupe eterogene cu sarcini comune, alcătuite din cîte 4 elevi. Elevii s-au consultat și ajutat tot timpul, cei buni explicau celor slabi și-i verificau dacă au înțeles noile cunoștințe. Munca în grup a durat 25 minute. În încheiere s-au sintetizat cunoștințele despre ctg prin comparație cu tg și s-a apreciat munca fiecărui grup.

3. Lecție de sistematizare a cunoștințelor teoretice și de fixare a algoritmilor de calcul a celor patru funcții trigonometrice (\sin , \cos , tg , ctg). În cadrul ei, profesoara cu ajutorul substanțial al elevilor a sintetizat cunoștințele teoretice, făcînd o analiză comparativă a celor patru funcții, stabilind asemănările și deosebirile dintre ele și dintre funcțiile trigonometrice și relațiile numerice. Concomitent cu examinarea lor, profesoara a alcătuit următoarea schemă sinoptică pe tablă:

Funcțiile trigonometrice*Funcții trigonometrice — Relații metrice*

Lección s-a încheiat cu un moment de muncă independentă diferențiată. Elevii buni au terminat exercițiile în 13 minute și au ajutat pe cei slabi cu explicațiile necesare, fără să le facă ei exercițiile.

4. Lección clasică de dobândirea cunoștințelor despre proprietățile funcțiilor trigonometrice și de însușire a tehnicii utilizării tabelelor de logaritmi.

5.6.7. Lección-exercițiu de rezolvări de probleme prin muncă independentă diferențiată și prin lucrul în grup.

8. În lección a 8-a am dat lucrare de control care a cuprins 3 probleme.

Rezultatele obținute. Pentru a constata nivelul de înțelegere și de asimilare a cunoștințelor dobândite de elevi prin munca independentă și prin lucrul în grup, am examinat calitatea activităților executate de aceștia în fișele de autoinstruire și de exercițiu, am calculat procentul lor de exactitate, am înregistrat calitatea și proporția răspunsurilor date de subiecții noștri în discuțiile de sinteză (îndeosebi a celor slabi) și am analizat notele obținute la lucrările de control.

Procentul de exactitate al fișelor de lucru întocmite individual și în grup este cuprins în tabelul 1.

Tabel 1

Procentul de exactitate al fișelor de lucru

	Fișe de autoinstruire		Fișe-exercițiu		
	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 1	Nr. 2	Nr. 3
%	93,2	86,3	84,6	80,8	86,4

Datele din acest tabel reliefează că în toate cazurile procentul de exactitate se situează peste limita de 80%, fapt ce demonstrează că ma-

joritatea elevilor au efectuat corect activitățile cognitive și cu caracter aplicativ. Majoritatea elevilor au făcut dovada unui nivel ridicat de înțelegere a cunoștințelor și mai ales au demonstrat capacitatea de analiză, de comparație și de generalizare a raporturilor existente între laturile triunghiului și între raportul laturilor și unghiurile aceluiași triunghi dat. Și-au însușit algoritmul de calcul al valorilor fiecărei funcții trigonometrice și algoritmul de construire a unui triunghi drept cunoscând valoarea unei funcții. Greșelile elevilor s-au redus la unele formulări imprecise sau incomplete și la greșeli mărunte de calcul aritmetic, nesemnificative.

Pentru a ne edifica asupra eficienței sistemului de lecții organizat în cadrul acestui capitol am examinat rezultatele obținute de elevi la cele două lucrări de control (considerate test inițial și final), rezultate pe care le sintetizăm în tabelul 2.

Tabel 2

Rezultatele obținute de elevi la lucrările de control

	Testul inițial (26 elevi)							Media	Testul final (27 elevi)							Media
	Notele obținute								Notele obținute							
	10	9	8	7	6	5	4		10	9	8	7	6	5	4	
nr.	3	3	6	5	5	2	2	7,23	8	7	5	3	2	1	1	8,33
%	11,5	11,5	23,2	19,2	19,2	7,7	7,7		29,8	25,9	18,5	11,2	7,4	3,7	3,7	

Analiza acestor rezultate conduce la constatarea că elevii au înregistrat un progres în direcția ridicării nivelului de pregătire la matematică. Progresul este marcat prin creșterea proporției elevilor care au obținut note între 10 și 7 (proporția acestora a crescut de la 65,38% din testul inițial la 85,18% în testul final) și prin reducerea la jumătate a proporției celor care au obținut note de 5 și 4. Aceste rezultate demonstrează eficiența sistemului de lecții bazat pe munca independentă și în grup a elevilor, organizat în scopul dobândirii noilor cunoștințe.

Analizând media obținută de elevi la testul inițial, am emis ipoteza că prin acest sistem de lecții vom ridica nivelul de pregătire al acestora și le vom stimula motivația intrinsecă a învățării la matematică. Astfel am apreciat că elevii pot obține, la acest capitol, media 8,50 pe care am luat-o drept etalon al eficienței lecțiilor organizate experimental.

Pentru a avea certitudinea obiectivității în aprecierea nivelului de înțelegere și asimilare a cunoștințelor subiecților noștri am aplicat testul „t”. Pentru probabilitatea de lucru $P = 97,5\%$ am luat din testul Student valoarea lui $t_{\alpha} = 2,06$. Calculând dispersia în testul inițial și final am obținut următoarele valori cuprinse în tabelul 3.

Tabel 3

Dispersia în testul inițial și final
 $x_0 = 8,55$; $P = 97,5\%$; $t_\alpha = 2,06$

Testul	S_x^2	S_x	Valoarea calculată
inițial	3,22	1,79	$P (7,81 < 7,23 < 9,29)$
final	3,42	1,84	$P (7,86 < 8,33 < 9,26)$

Rezultă din aceste valori că testul inițial respinge ipoteza de la care s-a plecat, în schimb testul final o acceptă, elevii obținând rezultate sensibil mai bune (respectiv media 8,33). Deși rezultatele obținute de subiecții noștri la lucrarea finală nu sînt peste așteptări, ele marchează totuși un real progres pe linia ridicării nivelului pregătirii la matematică și pun în evidență eficiența sistemului de lecții bazat pe munca independentă și în grup a acestora.

Adăugăm acestor rezultate și faptul că în discuțiile de sinteză și fixare a cunoștințelor după fiecare lecție elevii slabi au fost foarte activi. Astfel, din cei 11 elevi considerați slabi la matematică 9 au dat răspunsuri precise (reprezentînd 81,8%), manifestînd satisfacția muncii împlinite și dobîndind încredere în forțele proprii. Profesoara a reliefat progresul înregistrat de acești elevi și a apreciat atitudinea colegială a celor care i-au ajutat în muncă.

Pe baza acestor rezultate putem susține, credem, că este posibil și necesar să organizăm procesul de predare-învățare a cunoștințelor despre funcțiile trigonometrice prin munca independentă a elevilor de descoperire și exersare, precum și prin lucrul în grup, pe baza cooperării și întraajutorării dintre ei.

BIBLIOGRAFIE

1. Aebli, Hans, *Didactica psihologică*, E.D.P., București, 1973, p. 142—188.
2. Bruner, S. Jérôme, *Pentru o teorie a învățării*, E.D.P., București, 1970, p. 56—89.
3. Drăguț, Maria, *Învățarea prin descoperire, mijloc de stimulare a gândirii creatoare a elevilor*, în „Rev. de ped.”, **XXIII**, 1974, nr. 12.
4. Gheție, I., *Facilitarea studiului matematicii prin problematizare*, în „Rev. de ped.”, **XXI**, 1972, nr. 1.
5. Georgescu—Boștină, Maria, *Mijloace de individualizare a învățămîntului*, în „Rev. de ped.”, **XXIII**, 1974, nr. 11.
6. Goras, V. I., *Activitatea independentă a elevilor, mijloc de modernizare în predarea matematicii în școala generală*, în „Rev. de ped.”, **XX**, 1971, nr. 8.
7. Ion, Gr. Ion, Stoica, Ana, *Aspecte metodice ale activităților didactice desfășurate pe grupe*, în „Rev. de ped.”, **XXI**, 1972, nr. 8.
8. Pólya George, *Descoperirea în matematică — Euristica rezolvării problemelor*, Ed. științifică, București, 1971.
9. Popescu, Pelaghia (coordonator), *Innoirea tehnologiei didactice în treapta a doua a liceului*, E.D.P., București, 1974, p. 150—161.

CUNOȘTINȚELE DESPRE „FUNCȚIILE TRIGONOMETRICE”

10. Roșca, Al. (sub red.), *Creativitate, modele, programare (Studii de psihologia gândirii)*, Ed. științifică, București, 1967.
11. Scripcaru, C., Triteanu, S., *Dezvoltarea gândirii matematice prin rezolvări de probleme*, în „Rev. de ped.”, **XIX**, 1970, nr. 9.
12. Stan, Toma, *Implicații formative ale lucrului în grup în procesul de predare-învățare*, în „Rev. de ped.”, **XXI**, 1972, nr. 4.
13. Ștefănescu, Vasile, *Metode și tehnici pentru activizarea elevilor la lecțiile de matematică*, în „Rev. de ped.”, **XXI**, 1972, nr. 7.

DIE ANEIGNUNG DER KENNTNISSE ÜBER TRIGONOMETRISCHE FUNKTIONEN DURCH INDIVIDUELLE UND GRUPPENARBEIT IN DER VII. KLASSE

(Zusammenfassung)

Der Artikel synthetisiert die Ergebnisse eines pädagogischen Experiments im Lehrfach Geometrie bei den Schülern der VII. Klasse, in dem die Aneignung der Kenntnisse zum Thema „Trigonometrische Funktionen“ durch individuelle und Gruppenarbeit der Schüler angestrebt wurde. Die Kenntnisse über die Funktionen Kosinus und Kotangens wurden durch Selbststudium mit Hilfe des Lehrbuches erworben und durch die Arbeit mit den Übungsbögen zum Selbststudium, welche vom Verfasser erarbeitet wurden. Zur Aneignung der Algorithmen zur Errechnung der Werte der trigonometrischen Funktionen haben die Schüler selbständige und individualisierte Übungen gemacht, die in den Übungsbögen erhalten sind.

Die von den Schülern erzielte Ergebnisse beim Abschlusstest beweisen die Effizienz dieses Lektionsystems, das sich auf individuelle und Gruppenarbeit der Schüler gründet.

RECENZII

Maurice Debesse et Gaston Mialaret (sous la direction), **Traité des sciences pédagogiques** (tome 5), **Psychologie pédagogique**, Presses Universitaires de France, 1974, 386 p.

Volumul al 4-lea din cele 6 apărute până în prezent sub titlul *Traité de științe pedagogice* se ocupă de problemele generale ale Psihologiei educației, din perspectiva contribuției pe care o aduce psihologia la rezolvarea problemelor educației. Volumul 5 intitulat *Psihologie pedagogică*, apropiat ca tematică de volumul 4, este o prelungire a acestuia și lărgeste tematica centrându-se mai ales pe tehnicile pedagogice, pe disciplinele școlare și serviciile periscolare, aplicate, în special mediului familial.

Grupate sub 4 titluri mari: *Psihologia nivelelor*; *Psihologia metodelor și tehnicilor*; *Psihologia disciplinelor școlare*; *Serviciile periscolare*, cele 17 capitole ale volumului scrise de 14 autori dezbate probleme de o însemnătate deosebită și cu bogate implicații didactice. Cîteva titluri ilustrează această afirmație: „Intrarea la școală“ (G. Mialaret), „Schimbările de nivel“ (J. Drévilion), „Educația integrală“ (A. Wery și J. Vial); „Educația familială, învățămîntul tehnic, Educația permanentă“; „Psihopedagogia claselor noi“ (L. Lefèvre); „Mijloacele audio-vizuale“ (G. Mialaret); „Învățămîntul programat și învățămîntul asistat de ordinator“ (G. Mialaret); „Psihologia disciplinelor școlare“ (franceză, matematică, științele naturii); „Creativitatea și activitățile de expresie“ (D. Debesse); precum și „Serviciile periscolare, Psihologia școlară“ (M. Gilly); „Orientarea școlară și profesională“ (J. Drévilion); „Centrele psihopedagogice, de reeducare și psihoterapie“ (Fr. Beaufils); „Pedagogia curativă școlară“ (R. Bley); „Laboratorul de pedagogie“ (J. Guglielmi).

Dintre cele 6 volume acesta abordează mai direct problemele de instruire și de psihopedagogie școlară. Deși la prima vedere pare foarte eterogen, parcurgerea volumului îți dă o imagine

unitară despre problematica unei psihologii pedagogice și te ajută să o diferențiezi de psihologia educației. Multe dintre studiile volumului fac distincții subtile între problemele apropiate (de exemplu, învățămînt programat și învățămînt asistat de ordinator) și recurg la numeroase date ale cercetărilor științifice pentru a fundamenta concluziile și propunerile pedagogice. Unele din aceste studii, cum sînt cele ale lui M. Debesse, G. Mialaret, J. Drévilion, J. Vial ș.a. au caracterul unor sinteze, oferindu-i cititorului o imagine cuprinzătoare și actuală despre problema respectivă (învățarea matematicii, creativitate, orientarea școlară și profesională etc.). Deși inegale ca întindere majoritatea studiilor fac și un scurt istoric al problemei.

Problemele principale rezervate învățării diferitelor discipline aduc o contribuție prețioasă la perfecționarea tehnicilor didactice specifice materiilor de învățămînt tratate. Reliefind relațiile interdisciplinare J. Wittwer fundamentează științific învățarea limbii franceze, stabilind condițiile obiective ale unei psihopedagogii a limbii materne și clarificînd problemele de dominanță „psihologică“, „psiholingvistică“, „lingvistică“ și „sociolingvistică“. Capitolul „Învățarea matematicii“, precizează situația matematicilor în școală și contribuie la examinarea noțiunilor matematice și a activității copilului în procesul de învățămînt, subliniind importanța construirii modelelor în predarea matematicii.

Într-un alt capitol este fundamentată științific „psihopedagogia științelor naturii“ (fizică, chimie, biologie, geografie, geologie, astronomie), relevîndu-se aspectele psihologice și aplicațiile lor pedagogice în procesul de învățămînt.

Un interes deosebit trezește tratarea „mijloacelor audio-vizuale“ prin reliefaarea problemelor specifice învățării cu ajutorul acestora și prin examinarea complexă a rolului lor azi, în practica didactică. Accentul în tratarea capitolului „metodelor și tehnicilor“ se pune pe aspectele psiho-pedagogice, elucidînd

problema „Psihopedagogiei claselor noi“ (L. Lefèvre), subliniindu-se „principiile“, „practica“ și „dinamica clasei“, precum și „tehnicele și mijloacele“ utilizate în munca individuală, în grupe și în echipe.

În partea ultimă a volumului sînt dezbătute aspectele psihopedagogice legate de perfecționarea unor institute perișcolare.

Lucrarea prezintă o deosebită însemnătate, grupînd studii sintetice ale unor personalități marcante în domeniul psihopedagogiei și realizînd un valoros tratat de psiho-pedagogie. Atît prin natura studiilor grupate în acest volum, cît și prin calitatea lor, datorită competenței autorilor lor, volumul aduce o

contribuție însemnată ameliorării tehnicilor didactice și educative și merită să fie consultat de către orice om al școlii. Numeroasele date ale cercetării științifice, sugestii și concluzii la care se referă autorii volumului îl ajută pe cititor să-și facă o imagine cuprinzătoare despre „modernizarea“ unor aspecte ale activității didactico-educative. Un cuvînt de apreciere pentru condițiile tehnice în care este editat întregul tratat nu este de prisos, credem.

Toate acestea fac din volumul de „Psihologie pedagogică“ o valoroasă lucrare adresată dascălilor și specialiștilor în problemele de instrucție și educație.

D. SALADE

CRONICĂ

Discuție de lucru cu caracter interdisciplinar

Laboratorul de cercetări interdisciplinare al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca a organizat la 9 februarie 1978 o discuție de lucru cu tema „Conceptul de sistem în teorie și în practică“, la care au participat specialiști de la diverse facultăți și institute de cercetare din localitate, dovedind prin marele lor număr, precum și prin volumul intervențiilor, interesul particular pe care l-a suscitată, dorința de a descifra sensuri noi ale utilizării conceptului de sistem, înțeles în semnificații materialist-dialectice, aplicat în variate domenii ale cunoașterii științifice, precum și în transformarea practică a realității.

Discuțiile s-au desfășurat în urma prezentării unor expuneri privind problemele matematice ale teoriei sistemelor (prof. dr. doc. Elena Popoviciu), problemele filosofice (prof. dr. Călina Mare și prof. dr. Ion Irimie), abordarea sistemică a unor direcții de cercetare în biologie (conf. dr. Bogdan Stugren) și tratarea sistemică a unor aspecte ale evoluției limbii române (lect. dr. Kis Emese). Pe lângă numeroasele intervenții nemijlocite în discutarea temei, Laboratorul de cercetări interdisciplinare a

primit comunicări și intervenții scrise, care să constituie contribuții la dezbateri, de la specialiști în științele biologice, medicale, economice, filologice, artistice.

În contextul larg al dezbaterilor care au loc pe plan mondial în jurul conceptului de sistem, discuțiile pe care le evocăm au prilejuit consistente demersuri în direcția evidențierii resurselor euristice și metodologice ale tratării sistemice, probîndu-se prin abundența exemplificărilor capacitatea reală a teoriei generale a sistemelor de a impulsiona avansul cunoașterii în cele mai diverse preocupări științifice. Conținutul principal al intervențiilor a fost dat de evaluarea caracterului operațional al metodei sistemice, de capacitatea sporită pe care ea o conferă omului în intervenția sa practică asupra naturii, în cunoașterea ei.

Astfel, pentru domeniul științelor tehnice a fost relevantă capacitatea metodei sistemice de a orienta demersul cognitiv pe făgașul unor descoperiri care să determine un raport productiv al omului cu natura tot mai eficient, modificînd desfășurarea unor procedee tehnologice, asigurînd funcționarea forțe-

lor de producție la nivelul cerințelor actuale ale lumii contemporane.

Implicații majore prezintă teoria sistemelor în științele naturii în diversele domenii ale medicinei, fiziologiei, biologiei, deci ale științelor preocupate de sistemele vii, socio-umane. Funcționalitatea sistemelor vii, cerința asigurării homeostaziei sale, a integralității pe baza autoreglării, a condus la cercetarea cauzelor care determină disfuncționalitățile (ca de ex. boala organismelor vii) și chiar suprema inadaptare care este moartea unor sisteme. S-a apreciat că biologia și medicina promovează noi perspective de înțelegere a mecanismelor ce realizează viața, a celor farmacodinamice. Evidența unor similitudini între diversele ramuri ale cercetării științifice sub unghiul particularităților date de structurarea sistemică a realității în ansamblul ei, a determinat apariția unor științe de graniță cum sînt biocibernetica, astrobiologia, biochimia.

În chip firesc, un înalt grad de atractivitate l-au suscitat analizele sistemice din perspectiva omului, a condiției sale în societate, a societății sale

în mediul natural. Concepte ca: ecosistem, homeostazie, dincolo de semnificația strict-științifică, realizează o mutație în înțelegerea conștientă de către om a multitudinii de relații în care se află ca întreg și în același timp ca parte, influențînd și fiind influențat direct sau indirect de întregul complex de fapte și realități, care constituie colțul de univers accesibil cunoașterii noastre. Dintr-o asemenea analiză, categoriile concepției materialist-dialectice ies înfrumusețate cu conținuturi noi, nuanțate, iar poziția omului în variatele conexiuni în care se află se încarcă cu responsabilități: el este singura ființă conștientă de tot ceea ce face și, înțelegînd mai bine resorturile intime ale naturii, legile care îi determină relația, dobîndînd grade de libertate tot mai profunde.

Caracterul fructuos al acestei ședințe este probat de un grupaj de comunicări ce vor fi publicate în presă, precum și de dorința de a permanentiza activitatea laboratorului în jurul unor teme majore ale teoriei și practicii social-istorice.

În cel de al XXIII-lea an (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* apare semestrial în specialitățile :

matematică
fizică
chimie
geologie—geografie
biologie
filosofie
științe economice
științe juridice
istorie
filologie

На XXIII году издания (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* выходит два раза в год со следующими специальностями :

математика
физика
химия
геология—география
биология
философия
экономические науки
юридические науки
история
филология

Dans sa XXIII-e année (1978) *Studia Universitatis Babeş—Bolyai* paraît semestriellement dans les spécialités :

mathématiques
physique
chimie
géologie—géographie
biologie
philosophie
sciences économiques
sciences juridiques
histoire
philologie

43 872

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și prin difuzorii de presă, iar pentru străinătate prin ILEXIM Departamentul export-import presă, P.O. Box 136-137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3.

Lei 10